

28.10.1933, בקובל, "העובד" המנדולינות של

יוסף שפירא ממעמקים (זיכרונות מעיר הולדתנו קאוולע)

מתהומות הנשמה עולה אנחה חנוקה: "זיכרונות מעיר הולדתנו קאוולע", העיר שאך זה הייתה מלאה בחיים יהודיים ולפתע כל מה שהיה שם מת, נחרב ועבר. מערפילי הסיוט של העבר הקרוב מתחילות לבקוע פיסות זיכרון, שאינן יכולות לשקוע בשכחה, כי הן בשר ודם מחיינו וכוללות עובדות ששוב אינן קניין היחיד, אלא שייכות לכלל בני עירנו בפרט וגם לכלל ישראל, שהחיים היהודיים בפולין היו לו יקרים ואהובים.

קאוולע הייתה עיר טבולה ביופי טבעי פואטי. מוקפת גנים, היא נראתה כבוסתן דובדבנים גדול, השקוע בחלומות בעת הזריחה וחולם חלום של רוך ועדינות... נהר הטוריא, המחלק את קאוולע לשני חלקים מנוגדים – "העיר" ו"החולות" – מתפתל לו הרחק לאי שם בשדות. שם (ליד הנהר) רואים יהודים דתיים המתנועעים בתפילת "תשליך"; שם נדחקים צעירים יהודיים בעליצות לרחצה בימי הקיץ החמים; שם רואים אותם בימי החורף הקפואים מחליקים על "קאנקעס" (מזחלות?).

"העיר הדתית" אפופה ברוח של תמימות, על עשרות בתי המדרש ובתי הכנסת הקטנים של החסידים, המקיפים כמשמר כבוד את בית הכנסת הגדול הנאה, שקירותיו עבים והוא מקושט בציורים מפליאים. המוני יהודים דתיים, בזקנים מגודלים ובפאות, הולכים בנעימות בשבת בבוקר אל בית הכנסת; יהודים רוקדים בהלהבות באמצע הרחוב לכבוד שמחת תורה; יהודים מתרוצצים מותשים בימי השוק ביריד הגדול ובשווקים הקטנים יותר, מתמקחים על תרנגולות ועגלים, על דגים מלוחים ועל קמח שחור, על קש ומספוא – כל אלה אפיינו את העיר "הישנה", כמבצר החלק המסורתי של קאוולע.

ה"חול" האפיקורסי, לעומת זאת, על חנויותיו המודרניות ב"רחוב ווארשאווסקי" האלגנטי, על בתי הקולנוע, בתי המרקחת, תחנת הרכבת הסואנת ומבני השלטון, הוא החלק המתקדם של קאוולע, והוא כבר יותר גויי וחדש, פחות אנשים בבגדי חסידים ויותר דוברי פולנית או רוסית, פחות בתי מדרש ומספר חנויות יהודיות פתוחות בשבת...

אבל מעבר לגבולות המפרידים בין ישן וחדש, זרם בגאווה ובעוצמה הנוער היהודי, שדיבר יידיש או עברית מצלצלות. שם היה הנוער מבתי הספר "תרבות" – שני בתי ספר יסודיים גדולים: "הרצלייה" ו"וד"ר קלומלי", והתיכון "ח.נ. ביאליק", שהיו פארה של קאוולע. התחרות שהייתה בעבר בין התיכון "פולסקא-זשידובסקי" המתבולל לבין התיכון "תרבות" נעלמה במשך הזמן, ורוח גדולה של מודעות ללאומיות היהודית אפפה את הנוער של קובלע.

על התזמורת הגדולה של תורה וחינוך יהודי ניצח במטה קסם מנהל הגימנסיה "תרבות", ה' אשר פראנקפורט ז"ל. מונע על ידי פטריוטיזם יהודי נאצל, הקים על חשבון אושרו הפרטי וקורבנות אחרים, מפעל חינוכי לדוגמה, שבשנים האחרונות לפני החורבן הפך לסמינר למורים, עם הכרה ממשלתית לצורך קבלת תעודות בגרות רשמיות. מי שמכיר את התנאים בשנים שלפני המלחמה, יידע מה הייתה המשמעות לכך שגימנסיה יהודית קיבלה הכרה ממשלתית. לא אחר מאשר פראנקפורט הוא שהפך (את בית הספר הזה) מאין ליש (ממאומה למציאות). הוא הקים בניין דו קומתי למען הגימנסיה. הוא נסע לארץ ישראל, אל העשרות הרבות של תלמידיו, והביא משם את תמיכתם הכספית בבניין. הוא גם תכנן לבוא לארגנטינה לאותה מטרה.

אשר פראנקפורט היה מדריך במובן האמיתי של המלה. על ברכיו התחנכו דורות של נוער יהודי, שנדבק בהתלהבותו ובפטריוטיות שלו, ועלה לארץ ישראל. ממש בחזון נבואי הוא כמעט הכריח אותנו, תלמידיו, שסבלנו מרדיפות ה"עמיתים" הפולניים שלנו, לעבור בכל זאת את האימונים הצבאיים המיועדים לסטודנטים; שכן יהודים – כך לימד אותנו – חייבים לדעת להגן על עצמם "כאן" ולהילחם "שם". "כאן" בקובלע, ניספו תלמידיו עם מורם הגדול על קידוש השם. אבל "שם" בישראל, הם קידשו את שמו. פראנקפורט לא היה יחיד. צוות שלם של מורים ומחנכים השתתף בעבודתו. מי מאיתנו הקובלאים איננו זוכר את המורה יוסף אברוך ז"ל, בעל המוח הגאוני והלב המלא התלהבות? שיעור בהיסטוריה יהודית מפי אברוך היה שייט בים אינסופי של בקיאות וידע. כאילו בתת הכרה הוא הדגיש בכל הזדמנות את המשמעות של מסירות הנפש וקידוש השם, והגורל היהודי הטרגי גרם לכך שהגשים בעצמו את התורה שהרביץ ברבים ומת כקדוש, כאשר בפעם האחרונה קרא לתלמידיו וחבריו לצאת למלחמה נגד האויב (הנאצי).

גם שאר שורת המורים בבתי הספר והפרופסורים בגימנסיה הייתה אוסף של אינטלקטואלים, שכל אחד מהם היה אוטוריטה בתחומו. כזה היה ליינר, הרציונליסט הגליציאני המחמיר ששימש פרופסור לטינית ולהיסטוריה; ראזנפלד החלוש והרזה [מתלמידי איינשטיין] – פרופסור למתמטיקה; ופיינשטיין השמנמן, השקוע תמיד במחשבות – המורה לזמרה. והרבה הרבה שיצרו סימפוזיה של דמויות נהדרות, שהשפעתן על הנוער הייתה רבה לאין שיעור. היחסים הקולגיאליים בין המורים לתלמידים היו כה ידידותיים, עד כי במשך הזמן נוצרה ביניהם קירבה עדינה ולבבית, כמו בין בני משפחה אחת. שעות ארוכות של טיולים משותפים ודיבורים, ויכוחים עמוקים על נושאים פוליטיים וספרותיים, הסירו מחיצות מלאכותיות ויצרו רוח הרמונית נהדרת וממש אהבה הדדית, שעוצמתה לא פגה עד היום, הרחק מאותם זמנים ומקומות – וכה קרובה ללב.

הנוער של הסטודנטים העבריים היה הגוף הדוחף קדימה בכל ארגוני הנוער. וכאשר מזכירים את ארגוני הנוער מ"ביתר" עד "השומר הצעיר" מתכוונים לבית היוצר, הסדן של הנפח, שבו עיצבו את נשמת הנוער היהודי בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. ארגוני הנוער השונים ריכזו סביבם את כל הנוער היהודי, תלמידים כפועלים, שנהרו בשעות הערב למועדונים הגדולים שלהם, בהם התנהלו חיי הרוח והחברה שלהם. אובדן התקווה לאפשרויות קיום כלכליות-נורמניות (של היהודים בפולין) הפכו את העלייה לארץ ישראל מעניין אידיאליסטי טהור, לבעיית העתיד האישי של הנוער היהודי. הודות לכך, יכלו ארגוני הנוער, שבידם היה המפתח ל"סרטיפיקטים" (רישיונות העלייה ארצה שניתנו במשורה על ידי שלטונות המנדט הבריטי) הזכורים לדיראון, להתבסס על מספר גדול של חברים ממושמצים מבחינה אידיאליסטית. תחומים אחרים בחברה היהודית אצלו בעיר היו הקהילה, הבנקים וקרנות ההלוואה, בית החולים ואחרים, שיצרו פרק רבגוני בפני עצמו. בכל המוסדות הללו בלט הדחף לעזרה הדדית, הצורך להקל על מלחמת הקיום המרה. כל המוסדות הללו היו מנוהלים על ידי עסקנים שהקדישו עצמם לטובת הכלל. קשה לעבור על פני המושג "עסקנים לטובת הכלל", מבלי להזכיר שמות כמו: משה פערעל, רייסישער, עורך הדין עפלבוייס, בלוכער ואחרים, כולם אנשים שעבדו למען החברה ביושר ובכישרון.

כל הגורמים הללו הביאו לכך שקובלע הייתה "עיר ואם בישראל", עיר של תורה ויהדות, של המונים יהודיים מגובשים, שברובם הגדול לחמו מרה על פרנסתם, ובכל זאת לא חדלו מלהיות יהודי שבת-ויום-טוב, שהמשיכו את שרשרת הזהב של "נצח ישראל" היהודי.
לכל הקדושים והטהורים הללו, מורינו ומדריכינו הכבודים, הקרובים והידידים היקרים, החברים והמכרים החביבים, לכל אלה אנו אומרים היום: יתגדל ויתקדש שמה רבה!... יתגדל שמכם ויתקדש זיכרוכם לנצח נצחים!

תלמידי הכיתה השישית של הגימנסיה העברית, עם מוריהם. (1935)
יושבים, מימין לשמאל, המורים: גרובר, לוייר, המנהל אשר פרנקפורט וד"ר פרופ' קוצינסקי.

תלמידי הגימנסיה העברית עם המורה לייר.

נציגי שורה של מוסדות יהודיים בקובל, נושאים כרזות בעת תהלוכה בשנת 1929.

רחל גרינבלאט-פאנטורין

כמה זכרונות מתנועת הנוער בעיר מולדתי קובל

זה היה בשנת 1918 [לאחר תום מלחמת העולם הראשונה], כאשר חזרה לפעול הגימנסיה הרוסית של א. שבצוב. באותה עת הוקם גם חוג (יהודי) של מורים-תלמידים, שנוהל על ידי המורים **קפלן**, **רוזנבלום** ו**גראו**, והכין לבחינות תלמידים ותלמידות. בין בני הנוער שלמדו בגימנסיה בשיעורי ערב התעורר הרעיון לייסד אירגון צופים. (לאחר שהרעיון הפך למציאות) ניהל את האירגון **לוסיה חודורוב**. האירגון כונה "הצופים" ויצאו ממנו הרבה חלוצים פעילים וגאים, שכמה מהם הינם כיום אישים בולטים בארץ. המייסדים, ראשוני "הצופים", היו **לוסיה חודורוב**, **זוניה וארצל**, **ישראל פאנטורין**, **פנחס שוב**, **אהרון לב**, **ברונזאפט שוואלב**, **נפתלי גאלסט**, **בילה שר**, **ינטה קוס**, **רחל פישר**, **רחל גרינבלאט** ואחרים. לאחר מכן נוספו אליהם **פנחס פודסטובקו**, **קובה גילדווארג**, **יצחק רויטר**, **שליומ'קה גלר**, **יוסף סגל**, **ביבה קגן**, **ליובה גלמן**, **נחמ'קה רובינשטיין**, **חייה'קה קאפשוק** ואחרים. היה בינינו גם (המשורר) **קלמן ליס**, שכאשר נחה עליו ההשראה, כתב למעננו "קטעים" (של שירה ופרוזה) ברוסית וביידיש. היו לנו "עשרת הדיברות" משלנו, המבוססות על המוסר והאתיקה היהודיים, והשתדלנו לחזק את גופנו ורוחנו. קיבלנו חלקת קרקע בדרך בריסק, ושם זרענו ירקות שונים ותפוחי אדמה. נהגנו לצעוד לשם לבושים במדי הצופים ובידינו כל כלי העבודה שלנו וגם דוד לבישול אוכל. היינו עובדים יום שלם בעיבוד השדה. בכוחותינו העצמיים השגנו כסף (לפעילות האירגון). העלינו הצגות בתיאטרון "אודיאון", בו הצגנו את "בר כוכבא" ומחזות אחרים, ובתיאטרון "אכספרס" היינו עורכים מופעי התעמלות ומעלים מערכונים על חי הצופים. ערכנו גם "ימי פרחים" (התרמה ברחובות) ביחד עם בית היתומים ומוסדות ציבוריים אחרים. בכוחותינו הצעירים וברצוננו העז הכנסנו רוח לאומית חדשה ללב הנוער היהודי הרב בקובל. "הצופים" גם נאבקו למען שיחרור תלמידים יהודיים מכתביה בשבת בגימנסיות. כן סייעו "הצופים" בכל האירועים המקומיים והארציים שהיו בעלי אופי פוליטי ולאומי. כאשר נבחר ד"ר יצחק גרינבוים לנציג בסיים (הפרלמנט הפולני), עברנו בבתי היהודים והדגשנו בפני בעלי זכות הבחירה את חשיבות ההצבעה למען נציגינו, העומדים להיכנס לסיים כדי להיאבק ולהגן על זכויות היהודים. אומנם היו יהודים מבוגרים, שראו בפעילותנו הפקרות וחשבו עלינו כעל ילדים שסטו לדרכים נלוזות. אבל במשך הזמן התרגלו היהודים בקובל ובסביבתה לתנופת רוח הנועורים החדשה שיצקנו בקרב הנוער וראו בנו את נושאי הגאווה הלאומית היהודית ואת בוני ארץ ישראל לעתיד.

עבודתנו התחזקה עוד יותר, לאחר שלוסיה חזר מהקונגרס הציוני בקרלסבאד ב-1921. לוסיה נשלח לשם כנציג אירגונו. בשובו, אורגן מיפגש אזורי שבו השתתפו (נציגי הנוער הציוני מ) כל עיירות הסביבה, כגון רטנה, לודמיר, מאציב, טריסק ואחרות. המתכנסים שמעו את דיווחו של לוסיה ולאחר מכן היתוו תוכנית לפעילות האקטיבית והלאומית להבא.

כאשר הגיע נשיא פולין לביקור בקובל, היו "הצופים" נוכחים בקבלת הפנים שנערכה לכבודו ליד ה"פאמיאטניק" (אנדרטת הזיכרון). עברנו שם בסך עם דיגלנו ועם סמלינו, ובירכנו את האורח בעברית בסיסמתנו (הכוונה, כנראה, לסיסמה "היה נכון").

לאחר מכן אירע פילוג בשורותינו והוקם אירגון "השומר הצעיר". אבל שתי החבורות, אף כי התחרו ביניהן, השלימו זו את זו ופעלו במשותף להגברת המאמץ בתחום החלוציות והרוח הלאומית, תוך הרחבת שורות החברים במאות על מאות נערים.

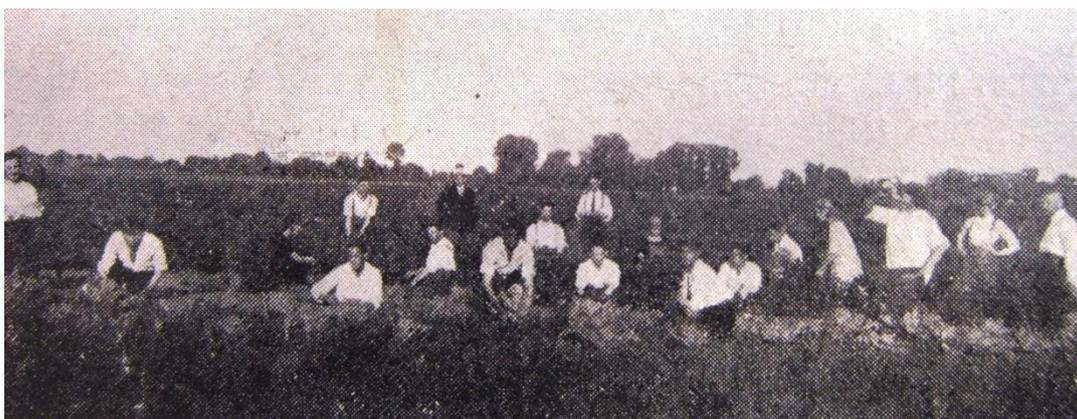
באותם ימים היינו שני זוגות פיקטיביים [שנועדו להשתמש בשני סרטיפיקטים לעלייה ארצה] (בימים שבין שתי מלחמות העולם, כאשר הבריטים היקצו רק מספר מצומצם של סרטיפיקטים למבקשים לעלות ארצה, נהגו לערוך נישואים פיקטיביים בין המבקשים לעלות, כי הדבר איפשר את עלייתו של זוג נשוי בזכות סרטיפיקט אחד – וכך אפשר היה להכפיל את מספר העולים. לאחר העלייה היו הזוגות הפיקטיביים אמורים להתגרש רשמית ולפנות איש לדרכו).

הזוגות היו יהודית שאמס – יואל שפירא ורחל גרינבלאט [כותבת מאמר זה] – אשר זפרן. לאחר נשף פרידה שנערך למעננו והדובר הראשי בו היה ישראל פרוז'נסקי ז"ל, נפרדנו מביתנו הישן ונסענו לארץ ישראל.

מייד אחרינו נסעו מקובל לארץ ישראל עוד עשרות על עשרות בני נוער מ"השומר הצעיר" ו"הצופים" ועזרו לבנות את הארץ על ידי ניפוץ אבנים (לחצץ), סלילת כבישים, בפרדסים ובעבודות אחרות. עד היום ניצבים מאות חברים וחברות מקובל על משמרתם במדינת ישראל שלנו, העצמאית מחדש, ומסייעים לבנותה, לחזקה ולהאדירה, לכבוד ולתהילת העם היהודי בכל העולם. זה היה האידיאל והחלום שלנו ומה שהכל שאפו לו כל ימי חייהם.

קבוצת תלמידים מהגימנסיה של שבצוב

חלוצים בהכשרה

קבוצה ב"צופים"

היינוך (ישראל)

הגימנסיה העברית בקובל

אחד ממוסדות החינוך היהודיים החשובים ביותר בקובל היתה הגימנסיה העברית. לא רק מפני שהיא הפיצה והעמיקה את המודעות לשיחרור הלאומי של העם היהודי בקרב ההמונים בקובל; גם לא מפני שהיא העלתה את הרמה של התרבות היהודית בקרב הנוער בעיר, בעבודה חינוכית יומיומית קשה ופורייה; אלא גם מכיוון שבגישתה העמוקה והרצינית לנער היהודי הציבה בפניו דרישות וגילתה לפניו אופקים רחבים ובכך חינכה שורה ארוכה של פעילים תרבותיים-חברתיים, חינוכיים, אמנותיים ופוליטיים.

הגימנסיה העברית נוסדה בשנים 1921 - 1922. בתחילה היו בה רק שלוש כיתות: ראשונה, שנייה, שלישית. התלמידים הראשונים היו הילדים שסיימו את בית הספר העממי הקיים. הגימנסיה פעלה אז בקומה השנייה של בית הספר.

השנים הראשונות היו קשות מאוד. לא היו ספסלים ושולחנות וציוד הכרחי אחר כגון אמצעי המחשה כטבלאות או תמונות על הקירות. אפילו לא היו מורים יהודיים מוסמכים.

משנה לשנה השתפר המצב. בשנת 1927 סיים המחזור הראשון את לימודיו. אותו יום שבו תפרה קבוצת בוגרים יהודיים על כובעיה מגיני דוד מוזהבים ועברה ברחובות העיר כשהיא שרה את "Gaudeamus igitur" (בלטינית: **הבה נגילה; הימנון בית הספר**), נעשה ליום חג של כל האוכלוסייה היהודית.

היו אלה שנים שבהן גאתה האנטישמיות בפולין. שנים שבהן גירשו את בני הנוער היהודיים מבתי הספר התיכוניים הממלכתיים וחסמו בפניהם את הדרך לחינוך גבוה.

מאחורי הגימנסיה העברית ניצב הציבור הרחב של יהודים ציוניים. ציבור זה הצליח בימים הקשים ההם לגייס סיוע לחינוך שהיה נחוץ כל כך לכל האוכלוסייה. רק הודות לסיוע זה הצליח המפעל התרבותי הגדול של הגימנסיה להתפתח ולהוציא מתוכו בוגרים משמעותיים כל כך.

ומי עמד בראש? מי היה היזם של המפעל הגדול הזה? היה זה המנהל **אשר פראנקפורט** ז"ל. הוא היה בנו של צבע עני, אך בכוחות על אנושיים, בעקשנות ובדבקות במטרה, הצליח להגיע לחינוך גבוה וללמוד אפילו בזמנים הקשים ביותר של תקופת הצאר. אבל הוא לא עשה מלימודיו "קרדום לחפור בו", אלא העמיד את עצמו לשירות החינוך של הדור היהודי הצעיר.

אשר פראנקפורט לא שכח אף פעם את מוצאו הדל ותמיד היה רגיש ובעל הבנה מלאה לקשיי תלמידים עניים, אותם שיחרר לגמרי מתשלום דמי לימוד, או שהפחית אותם למענם למינימום.

הוא לקח חלק פעיל גם בחיים החברתיים. הוא השתתף בכל מיבצע ציוני חשוב. אבל תמיד שאף לפתח במלואו את הבניין התרבותי שהוא יזם את הקמתו.

בערך בשנת 1930 הוא החל לממש את הרעיון של בניין עצמאי לגימנסיה. בסיועו של **משה פרל** ועסקנים ציוניים אחרים, וקודם כל הודות לאנרגיות שלו עצמו, שהביאו אותו אפילו אל תלמידיו שכבר נמצאו בארץ ישראל (**כדי לאסוף תרומות לבניין**), הוקם ברחוב שבצ'ינקה [יורידיקא] הבניין הדו קומתי של הגימנסיה. ב-1939, כאשר עברה קובל לשליטת הסובייטים, הביאה פעילותו החינוכית המוערכת להכרזתו כמועמד ל"מועצת העם" (**הפרלמנט**) של ברית המועצות. רק בגלל פעילותו הציונית הוא לא נבחר אז לתפקיד זה.

בזמן שעבר מכניסת הסובייטים עד לפלישה הנאצית שימש אשר פראנקפורט כמנהל בית הספר התיכון היהודי הגדול, שהחליף את הגימנסיה העברית. בחבר המורים השתתפו אז: **רויטמן, ל. חזן, פעל, פ. פואובנה, צווייגל, קושר, אברוך** ואחרים, שכמעט כולם ניספו בידי הרוצחים הנאצים. **אשר פראנקפורט** עצמו ניספה בין 50 העסקנים היהודיים שנרצחו בידי החיות הנאציות בשנת 1941, זמן קצר לאחר כניסת הגרמנים.

חלוצים בהכשרה בקובל

קבוצת "מכבי" בקובל, שנת 1928

החוג הדרמטי הקובלאי בעת ביקור בלודמיר, בה הופיע בהצגה לטובת בית היתומים המקומי בשנת 1924.

רבקה וויינשל-רזניק זכרונות מעיר הולדתי קובל

בשנת 1905, שבה כידוע עברה על כל רוסיה רוח המהפכה נגד הצאר והקפיטאליזם, היה אחד ממובילי התנועה הזאת אצלנו בקובל, דודי זכריהו שוורצבלט [שרבים מהקובלאים מהדור הזקן בוודאי עוד זוכרים אותו]. היה זה הוא, שנהג לקיים אסיפות חשאיות ולארגן מיפגשי רחוב והפגנות, להשמיע נאומים משולהבים ולקרוא להילחם למען סדר חברתי טוב יותר וצודק יותר. לא אחד מהמהפכנים כמותו נפלו לידי המשטרה שנהגה לענותם נוראות ולהטיל עליהם עונשי מאסר כבדים וגירוש. גם דודי, זכריהו שוורצבלט הנ"ל, נעצר באותה עת [זו הפעם השנייה]. כאשר הוחזק

בכלא של קובל, שם עונה, החליט לנסות את מזלו ולכתוב (אל הצאר) בקשת חנינה. ואף כי הדבר נשמע בלתי אפשרי, אכן עלה בידי להשיג חנינה זאת. לא עבר זמן רב ובכלא התקבלה דרישה מהצאר, לשחרר את דודי, אף כי בתנאי שהוא חייב לעזוב את המדינה. מובן מאליו, כי לא הייתה לו כל ברירה והוא היה חייב לנסוע לצפון אמריקה. אבל התנועה המהפכנית המשיכה להתפשט למימדים גדולים והמוני הפועלים הקובלאים נטלו חלק במאבקה.

הגיעו שנות מלחמת העולם הראשונה. לאחר מכן שנות השלטון הפולני [על חוויותיהם של יהודי קובל באותה עת יכתב בוודאי בפירוט במבט ההיסטורי שיופיע כאן בפנקס] ויהודי קובל שלנו עברו תקופה של סבל ומחסור ולאחר מכן סבלו מתוצאות הרדיפות האנטישמיות של הפולנים, תופעות שגרמו להגירה של יהודים רבים. אבל הרוב הגדול לא חשב על כך, ולא חזה את התקופה הנוראה, תקופת ההשמדה, המתקרבת לעבר יהדות אירופה. הגיעה מלחמת העולם השנייה. קובל עלתה באש ובעשן והיהודים שחיו בה הובלו ככבשים לשחיטה. כמה כואב ומזעזע רק לתאר לעצמנו שאסון נורא כזה נפל על יהודי קובל שלנו. כה כואב הלב כאשר נזכרים כי עיר הולדתנו הישנה והאהובה איננה עוד, עם כל אהובינו ויקירינו שהיו לנו שם. כי איננו עוד הנוער הקובלאי הצוהל, הנהדר, שהציף בזמנו את (רחובות) ורשבסקה, לוצקר (לוצק), וואקזאלנה (קולויבה, רח' הרכבת) ורחובות אחרים, בחיים ושמחה, שהיתה נחת לראותם. נמחו ונחרבו כל הרחובות הללו של עיר מולדתי, בה נולדתי וחונכתי ובהם פסעתי במשך שנות רבע מאה. נמחה גם החלום לחזור ולראות בשנית את הבית הישן עם היהודים החביבים, הלבביים. הכל נשרף. הכל נחרב. איש כבר איננו שם. אבל אנחנו אף פעם לא נשכח אותם ולנצח נשמר אותם בזכרוננו. כבוד לזיכרם!

מה זה, בעצם, "פנקס"?

(אפיזודה משנות ילדותי)

מסופר על ידי לייבל שיטר, נרשם על ידי ב. באלר

זוכרני, שכאשר עדיין הייתי ילד, שמעתי בהזדמנויות שונות את המלה "פנקס". כאשר אירע, למשל, משהו בלתי רגיל בעיר, נהגו אנשים קשישים, בדברם בינם לבין עצמם ובעת שהביעו דעה על מה שקרה, לומר: "מעשה נורא כזה חייב להירשם בפנקס!" או במקרה אחר, אפילו לא משהו יוצא מהכלל אבל די קוריוזי ומופלא, שלא לעיתים קרובות מתרחש כמותו, נהגו אפילו נשים, בדברן זו עם זו, לסיים במילים הבאות: "רק לרשום את זה בפנקס". אבל מהו, בעצם, פנקס? איך הוא נראה ובכלל היכן הוא נמצא, הפנקס שמזכירים אותו ביראת כבוד גדולה כל כך ומדברים אודותיו כמו על משהו קדוש – זאת לא ידעתי ובדמיוני לא יכולתי לתאר לעצמי איך הוא נראה. דווקא מכיוון שלא היה לי כל מושג על מראהו ועל תכולתו של אותו פנקס, שבו, כפי ששמעתי אומרים לאחר זמן כי רשומים בו אירועים יוצאי דופן רבים, שהתרחשו בעירנו, ממש ייסרו אותי המחשבה והרצון להחזיקו בידי שלי. והמזל האיר לי פנים ובקשתי התמלאה. וכך היה הדבר:

הפנקס של עירנו נהג להימצא, מן הסתם כמו בערים אחרות, אצל החברה קדישא [אצלנו בקובל נהגו לכנות אותה "חברה מתעסקים"] וכאשר נהגו לבחור גבאי חדש ל"חברה מתעסקים", שכמנהג העיירות הקטנות עשו זאת כל שנה בשמחת תורה, נהגו להעביר את הפנקס אל הגבאי החדש. שנה כאן, שנה שם.

והנה פעם התחשק לו לאבי עליו השלום, להיעשות גבאי של החברה. אולי זה היה נאה ונכון, **שמיכל זייגרמאכר**, כלומר אבי, ייעשה לגבאי. מדוע לא? אדרבא ואדרבא. אבל בכל זאת הייתה מניעה לכך. אבי לא יכול היה להיעשות גבאי, מכיוון ששמו היה מיכל.

בוודאי תשאלו: מה יש בשם מיכל שפוסל את בעליו לגבאות ב"חברה מתעסקים"? שאלה נכונה. אבל שמעו מעשה ואז תבינו, שאכן יש לשם שייכות לפסילה: היה היה מנהג בעירנו שלנו ובטוח שאכן כך היה כתוב בפנקס, כי כל היהודים ששמו מתחיל באות מ' אסור להם להתמנות לגבאים של "חברה מתעסקים", והטעם לכך הוא, שהמלה "מת" נפתחת באות מ'.

עכשיו כבר מובן מדוע אבי עליו השלום, למרות שהיה בעל בית מקובל וחשוב בעיר, אסור היה לו להיעשות גבאי ב"חברה מתעסקים".

אבל מה לעשות שבכל זאת מתחשק לו להיות גבאי? ולא כל כך שאבי חשק בעצם הגבאות, אלא רק כדי להראות לר' **יעקב פידל** או לר' **אשר שווארץ**, כי בשנה זאת הוא, **מיכל שיטר**, בעל הבית מבית המדרש הגדול ב"עיר" ינהל את הגבאות ולא אחד מהם, בעלי הבתים מבית הכנסת הגדול.

אז איזו עצה מוצאים כדי לקלוע במטרה שהותוותה, בעוד השם מיכל ניצב כאבן מכשול באמצע הדרך? ובכן, נפלו על המצאה. אני מתאר לעצמי, כי מן הסתם נערכה אסיפה סודית של יהודים מקורבים, בעלי בתים מבית המדרש, והחלט בה להציג לבחירה כגבאי את **שמעון זאקנר**, שנגדו לא היה מאומה שיוכל לעכב את בחירתו. אבל מכיוון שלא היה לו זמן פנוי, בגלל היותו עסוק בניהול טחנת הקמח שלו ומעוד כמה סיבות, לא יכול היה להתמסר לגבאות, יעביר הוא, שמעון זאקנר, את ניהול החברה לאבי. כלומר: רשמית אומנם יהיה הגבאי **שמעון זאקנר**, אבל ניהול כל העניינים יהיה בידי אבי.

ואכן כך היה. הגיעה שמחת תורה ולאחר התפילה הוליכו את ר' שמעון זאקנר בתהלוכה גדולה ובשירים מבית המדרש אל ביתו ושם לגם הקהל, כנהוג, י"ש מבושל בדבש ולעס עוגיות פרג מטוגנות גם הן בדבש והיה "ליהודים" (הכוונה: היה שמח, בעיקבות הפיסקה במגילת אסתר – "וליהודים הייתה אורה ושמחה וששון").

אבל מייד לאחר החג כבר ידעה כל העיר, כי **מיכל זייגרמאכר** מנהל את החברה מתעסקים. כלומר אבי קיבל מעמד של מעין "מזכיר כללי" אצל **שמעון זאקנר**, גבאי החברה וזה הרי לכל הדעות כשר ואי אפשר היה להתנגד לו.

מכל העניין של ההתרחשות הנ"ל הסתייע בידי ונגזר במרומים, כי תאוותי הילדותית לראות במו עיני את הפנקס, שכל כך הייתה טבועה בי, אכן תתמלא. שכן מייד לאחר שהגבאי הקודם מסר לשמעון זאקנר את הפנקס עם שאר חפצי החברה, הוא (**זאקנר**) לא איבד זמן והעביר הכל אלינו הביתה וכאן הייתה לי, כמובן מאליו, ההזדמנות לראות בעצמי אותו, את הפנקס.

באותה עת התגוררנו בבית של **רויזה מכציס**. מתחת לחלון הראווה של החנות שלנו היה מעין ארון עם דלתות הזזה קטנות, שנעו לכאן ולשם ובדיוק בארון הזה הניח אבי את הפנקס השמור כל כך. פעם אחת מצאתי רגע שבו לא היה איש בחנות ואני ניגשתי בצעדים איטיים ובלא מעט דפיקות לב, לעבר הארון, פתחתי את הדלתות הקטנות ונתתי מבט בפנקס. ראיתי ספר ישן וגדול, בגודל של ספר משניות, עם כריכת עור עבה, משופשפת וקרועה בשוליה כשמזדקרים מתוכה ניירות כתובים, צהובים מיושן.

פחד ומורא גדול נפלו עליי מעצם המבט עליו. אבל גם הרגשתי אז זאת: בדמיון הילדותי שלי עלו באותו רגע תמונות של מי יודע איזה מעשים נוראים ומפחידים התרחשו אצלנו בעיר, ששמעתי סיפורים עליהם ואשר בוודאי רשומים בפנקס זה עצמו. ומשהו כמו תחושת קדושה, הילת קודש, אפף בעיני את הספר ופחדתי לגעת בו.

אבל מדוע צריך שיהיה ספר כזה ומה מביע ממש ספר זה שקוראים לו "פנקס העיר" – ממש לא ידעתי ולא יכולתי להשיג בשכל הילדותי שלי. המחשבה הזאת הטרידה אותי ורציתי לדעת מה פשר הספר הזה.

פעם אחת, זוכרני, ניגשתי לאמי, בדיוק כאשר הייתה שקועה בעבודת הבית ולפתע זרקתי לה שאלה: "אמא, מה זה, בעצם, פנקס? בשביל מה צריכים אותו?"

אמי, עליה השלום, העיפה עליי מבט מוזר וצעקה: "לך לך בבריאות ממני. אל תסובב לי את הראש עם הקושיות שלך".

פעם אחרת ניגשתי אל סבתי, **חיה רחל** עליה השלום, וגם לה הצגתי אותה שאלה: "סבתא, למה צריכים שיהיה פנקס? מה כתוב בו?"

סבתי שמעה אותי היטב, ליטפה את ראשי ואמרה: "כאשר תהיה, לייבלה, אם ירצה השם, גדול יותר, תבין אז מה זה בעצם פנקס ואז תדע מה כתוב בו. עכשיו אינך יכול להבין זאת. לך, ילדי שלי, לשחק עם הילדים, לך..."

מובן מאליו, שמשתי התשובות, הן של אמי והן של סבתי, לא יצאתי מרוצה. אבל מאחר שהרצון והחשק להיודע על הסוד הטמון בפנקס, לא הירפה ממני, החלטתי לשאול זאת את המלמד שלי, שנהג לבוא אלינו הביתה כדי ללמד אותי. מפני שלמדתי בגימנסיה, לא יכולתי ללכת לחדר ביחד עם שאר הילדים ולכן שכרו הורי למעני את המלמד ר' **ארצ'ה קארלינר**, שהיה למדן גדול וכעסן גדול, שימחל לי...

אצל המלמד הזה שלי החלטתי לשאול ולבקש שיענה לי על קושייתי הכאובה, שלא נמוגה ממחשבת ולא נתנה לי מנוחה. אבל איך שואלים זאת אותו ואיך ניגשים לעניין, בעוד שהוא תמיד קודר וכועס, וכאשר מדברים אליו בעניין אחר, שאין לו שום שייכות ללימוד, אי אפשר להיות בטוחים בחיים? לפתע צצה במוחי המצאה: ידעתי כי הוא אוהב כוס תה, "כוס חמין" נהג הוא לומר. וכך יום אחד כאשר הוא בא ללמוד אתי, ואמי לא הייתה אז בבית כדי להגיש לו את כוס ה"חמין" כמנהגה, קמתי והשלכתי לעברו: "רבי, אם אתם רוצים, אמזוג לכם כוס תה." "או, מדוע לא? אדרבה. הבא הנה כוס חמין. רק אל תכווה את עצמך!" הזהיר אותי.

בידיים רועדות הגשתי לו את כוס התה וכטוב לב הרבי בכוס התה, הפטרתי לעברו בתמימות כביכול את השאלה: "רבי, מה זה, בעצם, פנקס? ומה כתוב בו שם?"

הרבי, מבלי להוריד את עיניו מהכוס, התכופף אליה, אחז בה בשתי ידיו ולגם מתוכה בהנאה גדולה, עם פיסת סוכר בפיו, כשהוא מפטיר בקול רם אחרי כל לגימה "הא הא" ואז ענה לי כך, במיבטא הליטאי שלו: "פנקס, לייבלה, הוא ספר שבו נכתבים כל האירועים והמקרים הבלתי רגילים שקורים בעיר. אם טובים ואם, חס ושלום, לא טובים. ו-" הוסיף הוא בהמשיכו ללגום את התה, כשהוא מושך את המילים באיטיות, "האירועים הטובים נרשמים כדי שהדורות הבאים שיבואו אחרינו יוכלו ללמוד מידות טובות ויעשו מעשים טובים. המקרים הרעים שקורים, רחמנא ליצלן, נרשמים כדי שיוכלו ללמוד מהם מוסר השכל וששוב לא יעשו כמותם, וגם כדי שהיושב במרומים ירחם עלינו גם להבא וששוב לא יקרה כל רע. אמן. עכשיו אתה כבר מבין מה זה פנקס? הא? נו, הבא הנה עוד כוס חמין. הבא כבר!" ובכך סיים הרבי את דברו.

עכשיו, בקשר להוצאת "פנקס קובל" (בארגנטינה, לאחר השואה) נזכרתי באפיזודה זאת משנות ילדותי ובפנקס הישן של עירנו, אשר ראיתי אצל הוריי בבית ואשר שמרו עליו כל כך וראו אותו יקר כל כך, ואני בטוח שאנו, בני העיר קובל, בכל מקום שבו אנחנו נמצאים, נדע להעריך נכונה את שוויו של "פנקס" חדש זה שהוצאנו ושנראה בו חפץ יקר וקדוש, באותה חשיבות ואפילו קדושה, כמו שיהודי

קובל נהגו במשך דורות על גבי דורות עם ה"פנקס" שלהם, שהיה בעירנו. שכן, לרוב הכאב והצער, "פנקס קובל" זה, הוא הזכר היחיד שנותר לנו מעיר מולדתנו.

שלושה סופרים בעיריית קובל. מימין לשמאל: שלום בורשטיין, שנקר ואברהם באכובר.

יעקב טייטלקר יוסף אברך

נולד בשנת 1892 בקובל. בנם של שוחט ובת טובים, שידע את כל מאמרי חז"ל בעל פה וכמו יהודי דתי לא החמיץ להתפלל שלוש פעמים ביום.

בימי ילדותו המוקדמים, פיתח "יוס'קה" יכולות בלתי רגילות. הוא היה אימפולסיבי, חסר מנוחה, בעל צמא שאין לרוותו לידע, ואלה הבדילו אותו משאר תלמידי החדר ב"עיר", בה ניצב הבית הישן של "פעסל דער שוחטקע" (פסיה אשת השוחט).

מאחר שהתורה שהרביץ בו רבו לא סיפקה אותו, חיפש יוס'קה בגנבה מקורות אסורים, כמו חבילת "ספרים חיצוניים" ובמשך ימים תמימים היה נעלם עמהם לעליית הגג, שם הסתתר מעין אביו האדוק, "בנצי השוחט" הקפדן.

כשהוא שטוף באור פנימי בהיר (של ידע), התגלה יוס'קה לפני חבריו בסתר, באחד מלילות הירח הבהירים, כשהשמים מלאים בכוכבים. בסודי סודות, רק לאחר שקיבל הבטחה חגיגית שהסוד יישמר, גילה לחבריו באקסטאזה: אתם רואים את הכוכבים הללו? אלה אינם כוכבים, אלא עולמות שלמים... ועיני יעקב אבינו הנראות על פני הלבנה הם בורות באדמה... והשמיים אינם... שקט, שאיש לא ישמע...

עוד כאשר למד ב"חדר", הוא גילה בקיאות נדירה בשפה העברית וגמע ספרים (עבריים) הן לילדים והן למבוגרים.

בשנת 1904, כאשר הגיעה הידיעה על פטירתו של הרצל, אסף יוס'קה את חבריו ל"חדר" ונשא בפניהם הרצאה נלהבת על הנושא "מי היה הרצל". תוך כדי כך הניף את ידו הימנית ונשבע בהתלהבות: "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני!" והשבעה אכן קויימה.

אמו, אשת חיל אמיתית, עקרת בית, יצרנית דיו ביתית, חנונית, טוחנת קמח, לא יכלה אף פעם להסתדר ללא עזרתו של יוס'קה ולקחה אותו איתה לטחנה, כדי לטחון שיפון. כתאב דעת, סקרן, "חסר מנוחה" אמיתי, לא הניח יוסקה למאומה לחמוק דרך אצבעותיו, מבלי לגלות שורש דבר... הוא שלח ידו לתוך מנגנון המטחנה ובדק את אבני הריחיים ואת רצועות המטחנה הנעות תמיד. כך הוא איבד בטחנה את ידו הימנית, אבל את ציון לא שכח... לאחר ארבע שנות לימוד בישיבה המודרנית באודסה, חזר יוסף אברך הבייתה כשהוא מלא וגדוש. השתתף בייסוד בית הספר העממי האידי-עברי בקובל ותפס את אחד המקומות החשובים ביותר בחיי התרבות החברתיים והרוחניים בקובל בכלל ובתנועה הציונית הצעירה אצלנו בעיר, בפרט.

בתנופת הפיתוח של תנועת תרבות, ניצב יוסף אברך בשורותיה הראשונות ועם ייסוד הגימנסיה העברית הראשונה של תרבות בקובל, על ידי אשר פרנקפורט. הוא קיבל מישרת מורה בגימנסיה ושם חינך דור של נוער חלוצי, התגשמות של הרעיונות והתיקוות שהוא חלם עליהם כל חייו.

יוסף אברך היה אדם בעל רוח חופשית אמיתית. משקיף מעמיק ונוקב על החיים, עם שכל ישר בריא ומעשי ונשמה עדינה ההולכת אחרי האידיאלים הגבוהים של הסדר העולמי והקיום הבריא, הטבעי והעצמאי של העם היהודי.

הוא אהב את חיי הטבע והיה קשור אליו בכל מיתרי נשמתו הרגשית והרגישה. הוא גמע בהתפעלות את צלילי הסודות, את המשיכה המכושפת של הטבע, את תפילת השחר השקטה של ה"טוריא" (הנהר הזורם בקובל) העטוף בטלית ירוקה, בו טבל בהשכמת הבוקר ולתוכו יצק וצרף את תפילתו, הצטדקתו הנלהבת על חייו. הילד החלוש, הרועד וחסר הישע, הפך למעשה, בחיי היום יום, לענק בעל רוח אמיצה, השואפת לגבהים בתנופה ובשלמות.

בפרוץ מלחמת העולם השנייה, כאשר היטלר יימח שמו יצא בנאומו המפורסם בהבטחה לעקור את יהדות אירופה, התרוצץ יוסף אברך בחדרו כאריה פצוע: "מה הוא חושב לו, האידיוט, החצוף? העולם הוא הפקר? העולם ירשה לו להשמיד? העולם יהיה ללא יהודים? לא! הוא חייב לנחול מפלה!" בשנת 1942 כונסו כל יהודי קובל בכוח במקום אחד, כדי להוליכם אל מקום חיסולם, בכפר בוכובה, מרחק שישה קילומטרים מקובל בדרך בריסק. לפני כן נכרו שם קברים ויש לשער מה גדולים היו כאביו וייסורי ליבו של יוסף אברך, כאשר הבין כי אכן העולם הפקר... שאיש אינו מפסיק את הרצח שלא נשמע כמותו של עם שלם. הזוועה לא יכלה לעבור אצלו מבלי להעיר חוש נבואי, שאמר לו כי מוכרח לבוא עונש על רצח מזעזע כל כך וכי אין כל אפשרות למנוע את מפלת הפושעים. עדי ראייה סיפרו, כי יוסף אברך, הגידם החלש פיזית [הרוצחים גזלו ממנו את הפרוטזה שלו], הרים אז את ידו האחת ובאומץ ומסירות ניחם והרגיע את אחיו בישי המזל בדרכם האחרונה לחיסולם הטראגי ובפני הגרמנים, התליינים, הטיח בגלוי את נבואתו המלעיגה אודות מפלתם הבלתי נמנעת. רוצח נאצי אחד גדע אז במחי חרב את ידו האחת וזרם דם פרץ ממנה לתדהמת כל הצופים הדואבים...

רק יוסף אברך נותר עומד באומץ על מקומו ותוך שהוא מבוסס בדמו עצמו, כמו במי ה"טוריא" בשעות הבוקר, קטוע שתי ידיו, הוא השמיע קללת שפוך חמתך וקריאת מוות לכל התליינים הגרמנים הפאשיסטיים של העם היהודי והכריז: "עם ישראל חי!" העם היהודי חי ויוסיף לחיות! מוות ונקמה ברוצחים הגרמניים!

וכך, תוך לחימה למען עמו ובשירות עמו, הוא נפל בכבוד ובאומץ, כאדם גאה ואף יותר מכך כיהודי גאה.

תהי נשמתו צרורה בצרור הקדושים והטהורים יחד עם כל אלה שנפלו בגבורה ואומץ למען כבוד האדם והעם היהודי.

גן ילדים יהודי עם הגנת, העלמה אטלס, קובל 1935

יוסף פאס

זיכרון

(איך אפה הרבי מטריסק מצה שמורה)

הגבאי של הרבי, ר' יקותיאל, יהודי תלמיד חכם שכל החסידים אהבו אותו בזכות אמרותיו, משליו והלצותיו, התייצב יום לפני ערב פסח בבית פנחס הרש-בר, או כפי שיהודי קובל כינו אותו: "פנחס מהתלמוד תורה", כדי להעיף מבט אם הכל בסדר ומוכן כדרוש, שכן היום לפנות ערב יביאו את ה"מים שלנו" – המים לאפיית (המצה) השמורה [עד למלחמת העולם הראשונה היה בשטיבל (בית הכנסת) הטריסקאי, בחצר ביתו של הרבי, תנור שבו אפו את המצה השמורה של הרבי. אבל לאחר מכן (במלחמה), כאשר הגרמנים התמקמו בחצר הרבי ופירקו את התנור, אפו את המצה השמורה אצל פנחס מהתלמוד תורה].

לאחר סקירה ובדיקה כראוי, של כל מה שהייתה לו שייכות לאפיית המצה השמורה (שנועדה) למחרת בבוקר, ואחרי שהעיף עין בפינה זאת ומבט בפינה אחרת, וכעבור עוד כמה שאלות, חזר לו ר' יקותיאל הטרוד, העסוק מאוד, בחיפזון, לענייניו.

כאשר השמש שקעה, נראו נכנסים בצעדים מדודים, בזה אחר זה, ראשית ר' יקותיאל הגבאי ואחריו עוד כמה חסידים, ביניהם ר' יודל סופר, בנימין יעקב פרידמן [המשלח (איש ההבלות)] ועוד כמה חסידים שבאו מחוץ לעיר כדי לבלות אצל הרבי את הפסח – כשהם נושאים בידיהם חביונות של מים שזה אך שאבו מן הנהר, ומציבים את החביונות בפינת החדר, כשהן עטופות ומכוסות היטב. למחרת, ערב פסח, החל מהבוקר השכם, החלו חסידים להתכנס בביתו של ר' פנחס, כשהם לבושים בקפוטות של חג ופיאותיהם מסולסלות יותר מהרגיל וכולם בטוחים בעצמם ומעט מבולבלים מההמתנה לבואו של הרבי.

בשעה עשר מגיע הרבי, מלווה בגבאי וכמה חסידים. פורצת המולה. הבית מלא חסידים. הרבי ניצב במרכז החדר והקהל מסביבו. על פי הוראת הגבאי מתייצב כל אחד במקום העבודה שנקבע לו, מוכן להתחיל במלאכה. לפי רמז של הרבי מתחילים לומר (תפילת) הלל. עם סיום ההלל מתחילה מלאכת אפיית המצה השמורה.

"מאוחר! מאוחר!" קורא ר' יקותיאל הגבאי. "ערב יום טוב! ערב יום טוב!" מאיץ אחד החסידים והעבודה בוערת תחת הידיים. יוס'ל הסופר לש את הבצק; פנחס מהתלמוד תורה, מזרים את המים; שלום ושמחה, ילדיו של יעקב אידלס, הזקן ישראל של החזן, אברהם אליעזר שפאק ועוד כמה אחרים, הם המרדדים (את הבצק); יצחק של פייביש-לייב מחורר (מנקב את הבצק המרודד) ואידל הסופר הוא המשגיח.

בתום אפיית המצה השמורה היא נעטפת בסדין המתוח על מקל הנישא על כתפיהם של שני חסידים והרבי עצמו מחלק כמה מצות לכמה מהחסידים המקורבים שלו. הרבי ולצידו הגבאי, יוצאים עם המצה השמורה לביתם בחצר הרבי והחסידים הולכים בעיקבותיהם (איש איש לביתו).

שני חסידים מטריסק; אליעזר שפאק ולייבל שטיינברג, ב"מלווה מלכה" בשטיבל הטריסקאי.

צ. יוכט

כמה זכרונות

(אודות קלמן ליס בקובל)

היה זה בשנת 1927. גרתי ועבדתי אז בעיירה הוהלינית הקטנה אזדוטיטש (אוזדיוטיץ *OSZDIUTYCZE* עיירה במחוז לודמיר, על גדת נחל הטוריה). ביום שישי אחד בבוקר – יום היריד היחיד בשבוע בעיירה – שהיה יום סתיו יפה, הופיע אצלי צעיר גבוה, רחב כתפיים, נאה ובריא והציג את עצמו בפניי: "קלמן ליס. אני המורה בקוסלין [עיירה סמוכה] (קיסילין *KISIELIN* עיירה במחוז הורוכוב, על גדת נחל הטוריה). אני שם בחופשה ומכיוון שזהו יום יריד, קפצתי לכאן, כדי לערוך היכרות עם בית הספר, המורים והעיקר, לקחת ספרים בספרייה" [באזדוטיטש הייתה אז הספרייה הטובה היחידה בכל הסביבה]. במבט ראשון, במילים הראשונות, השתלט עליי חיוכו הידידותי, כאילו היינו מכרים זה מכבר. כמובן שהזמנתי אותו קודם כל לאכול אתי כעך ווהליני חם, שזה עתה יצא מהתנור, עם שמנת; שוחחנו על ספרות, התלוננו על חיי העיירה המונוטוניים. על שצריך לעורר אותם במשהו, כמו לערוך כמה ערבים ספרותיים, משפט [באותם ימים היה זה באופנה בחיי התרבות] וסתם ככה להתכנס כדי להעביר את הזמן ואת הבדידות בעיירה.

לאחר כשעתיים של שיחה, יצאנו לטייל בעיירה, להתבונן ביריד. מאותו יום שישי ואילך נעשה קלמן ליס אורח השבת הקבוע שלי. בכל יום שישי נהג לבוא אליי בדיוקנות, לשתף אותי ברשמיו מהשבוע העצוב שעבר. לעומת זאת מאוחר יותר, לאחר סעודת ליל שבת, החלה אצלו ה"כולו-שמחה", "הנשמה היתרה". ליד האח המבוער היטב נהגנו לשבת בשלושה: אני, אשתי וקלמן. לעיתים תכופות ישבו איתנו גיסותיי היקרות, [שנפלו לאחר מכן קורבן בידי החיות הנאציות]. קלמן נהג אז לקרוא את יצירותיו ולאחר כל קטע של קריאה נהג להביט עלינו כדי לראות איזה רושם עשה ולבקש את דעתנו.

השיר הראשון שלו, שאני זוכר עד היום, הוא:
א טשומאק, אן אלטער גוי,
שלעפט זיך אויף זיין וואגן שטרוי
און רויכערט זיך א פיפקע,
אליין איז ער פון ווילקע.
גיט א שפיי פון צווישן ציין
און ער רעדט צו זיך אליין:
נעמא סאַלע, נעמא סמאַלע,
א או וואַזא נעמא קאַלע.

[בתרגום חופשי לעברית:]

טשומאק, גוי זקן
מיטלטל על עגלתו עמוסת הקש,
מעשן לו מקטרת ומבין שיניו יורק.
הוא מדבר לעצמו ואומר:
נעמא סאַלע, נעמא סמאַלע,
א או וואַזא נעמא קאַלע.]

עד היום צפה מול עיניי התמונה מלאת החיים של אותו "טשומאק" עם המקטרת. תגובתי אז הייתה: "קלמן, כתוב! יש בך ניצוץ". הוא התחשב אז מאוד בדעתי. וכך נהגנו לבלות כל שבת, לפעמים היינו נשכבים על המיטות ולאור המנורה קוראים ומפטטים. שם נולד אוסף הפואמות שלו "דרכי ווהלין"... הוא ממש התמוגג מיהודי ווהלין הבריאים, הארציים, בני העיירות הקטנות. הוא הלך שבי אחרי השכמתם עם שחר ויציאתם – הקשישים לבתי המדרש והצעירים לירידים; אחרי המישורים הווהליניים ונופי המשי הירוקים שלהם; אחרי הבקתות הלבנות והנמוכות של האיכרים, שנתנו לו שלל חומרים לכתוב עליהם.

כשנה לאחר מכן, השליך אותי גורל הנדודים שלי, כמורה, לקובל, שם לא היה לי כל מכר. כאשר הגעתי לקובל, שאלתי, כמובן מאליו, מייד על קלמן ליס – וכאן בעצם נעשתה חברותנו לבבית ועמוקה יותר.

רחוב הרכבת (קוליובה) נעשה תוואי הטיול התמידי שלנו [קלמן ליס התגורר בפינת הרחוב]. אני התיידדתי עם כל המשפחה: עם גיסו **כאלאט (חלאט)**, מי שהיה אז המנצח של מקהלת בית הכנסת (הגדול) של העיר, עם אשתו, **מרים**, אחותו של קלמן. לשמחתי התברר, כי אמו היא מלודמיר ובנוסף לכך חברת ילדות של אמי. די היה בכך שאעבור לגור בביתם ולהיעשות ממש בן משפחה. הייתי אז לבדי, עבדתי בבית הספר העממי היהודי וב"אורט". משפחתי נשארה באדוטיטש עד שאמצא לנו דירה.

בבית של קלמן ליס הקמנו מעין מקום מפגש ספרותי. נהגו להגיע **אליו: משה וויינשטיין** – סופר מתחיל, שקרא לפנינו את שיריו וסיפוריו הראשונים; **ספקטור**, שהיה אז מנהל בית הספר של "אורט", המהנדס **מאיר רייז**, שהיה יו"ר הנהלת בית הספר העממי היהודי. לעיתים תכופות היינו מוזדים (**מטיילים**) את קובל לאורכה ולרוחבה, בעיקר בימי חג. לפנות ערב היו מתחילים החיים החלומיים של טיול בינות לאנשים הזורמים ברחובות. אילו אנשים לבביים, חביבים, היו בקובל. פתיחות הלב וקבלת האורחים הווהלינית הורגשו בכל מבט על העוברים ושבים. עד היום אינני יכול לתאר לעצמי שהכל אבד, שכוח אפל קצץ לחתיכות קהילה יהודית כל כך רבת חיוניות. בחברתנו הייתה גם המורה היקרה, הלבבית, **ליובה גלמן** וחברתה המסורה **ליובה פרל**. אותה קבוצה הוציאה לאחר מכן את השבועון "קול קובל". הגליונות הראשונים יצאו בעריכתי, עם **דובראווידקר וספקטור**. לאחר מכן הצטרף אלינו **שצ'רבאטי**.

קלמן ליס ומשה וויינשטיין השתתפו בשירים ונבלות. מזמן לזמן נהג להיכנס אלינו **לייבל אוליצקי** (**הסופר והמשורר**) מטריסק, שנהג אז להכניס לחוג שלנו יותר אווירת חג.

אי אפשר לשכוח את הנוער הנאה והאידיאליסטי, אותם תלמידים מוכשרים באופן יוצא מהכלל של בית הספר "אורט", שעמהם נהגתי לצאת בשבתות לטיולים מיוחדים בחורשות מחוץ לקובל ושם לקרוא ולתרגם את יצירות פרץ, לייזיק וסופרים יהודיים אחרים, לקיים שיחות לוחטות, מלאות ברוח הקודש, אודות סוציאליזם, שיחרור העולם וכולי. מרוב התרגשות נהגנו לאחר מכן להתגלגל על העשב הירוק ולשיר בשקט **אֹדָה (שיר הלל)** לטבע בחורשה זאת. הכל היה שם חי, לוחט באומץ, עם תוכן, עם יהדות ועם משיכה לשלמות הנפש.

כעבור חמש שנים בלבד בקובל, נאלצתי להיפרד מהעיר, מידידי היקרים, מהנוער האידיאליסטי, אותו נוער שקלמן תיאר באופן קולע כל כך בשירו "למי אתן במתנה את ידיי". נוער תאב חיים ויצירה, שהמשרב הכלכלי, האנטישמיות וחוסר העזרה כבלו אותו, ממש כארי בסוגר. כלוא היה גם הסופר הצעיר, הבריא, הענק, **קלמן ליס**, בעל הכוחות הרחנניים והפיזיים, עד שלאחר מכן הוא מצא לו מקום נאות בוורשה וכפדגוג ומחנך יוצא מן הכלל, התמקם במכון באוטווצק. עד היום הוא נותר בעיניי כסמל לאותה קובל מלאת חיים ורועשת, המוטלת כיום חרבה ומרוסקת.

הספקתי לפגוש אותו עוד כמה פעמים, כאשר למדתי ביחד איתו בקורסים פדגוגיים מתקדמים בוורשה, עד שהיגרתי לברזיל.

דרישת שלום עצובה אחרונה הגיעה אליו מקלמן על ידי השחקן זיגמונט טורקוב, בהגיעו לברזיל. הוא סיפר, כי "ראיתי את קלמן שבועיים לפני נסיעתי לחו"ל, כבר בעת הכיבוש הנאצי. פגשתי אותו ברחוב זמנהוף בוורשה, איש זקן, בעל שיער שיבה [הוא היה אז בן קרוב לארבעים], נשען על מקל וצולע. לא הכרתי אותו".

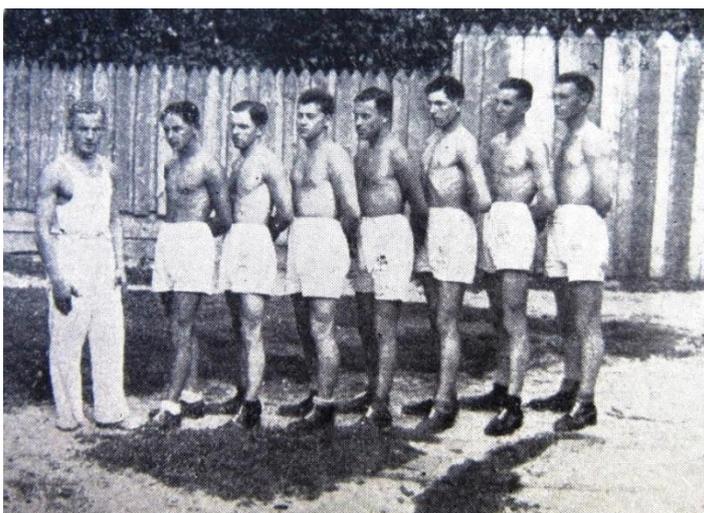
יהיו נא מעט הזכרונות הללו לפרח על קיברו הקדוש.

קבוצת תלמידים של בית הספר "אורט", עם המורה שלהם, צ. יוכט, בטיול בקובל.

תצלום של "פיק-ניק" ביער ליד קובל בשנת 1929. יושבים משמאל לימין [במרכז]: ראשון - קלמן ליס. שלישי - צ. יוכט.

קבוצה של ספורטאי "מכבי" המדריך: טודי ברלין.

מ. ספקטור מנהל בי"ס אורט

קלמן לויס
קובל (פואימה)

תורגם מידיש לעברית ב"ספר קובל" (1956) ע"י בן קובל: יעקב טייטלער

קלמן לויס

קובל

(פואימה)

אל תשאלו: לאן? מאן? כל זה נראה לפני. בחינת טבע. בריה: כל השלוליות אחרני גשם הולכות — לטוריה... עם הגשר צתיק-היוסין. עם משענת-צצו הרעופ: כמה נורקו חלומות ברכו למי-החומות ז.. היי, טוריה, גפה, פרוצה, המתפתלת בשפיפון למרסקים: בלבי תמצאי לך בבואה, גליך הוסים שם ומפכים... וחופיך — שטיחי-קטיפה, פורצי שדה, אחו, גירים: עודה מופשה הלטיפה של מרבדך השפרירים. קיץ. עודו שמש לוהט חמו, ילצינוק, סדרר, הגיע סיומו, כה לסיו — לאבא-אמא, ואצבע משלשת צבוקה לבלן ולבי-מסותא... לקה ברגש ולמה, מטאטאז' ולמה קיסור חונק? ונק לטוריה, מעלה-מטה — ותתברצנו ותתמונג מענג...	אשריה נא לכל שירתי ולא אבשה מפני איש — מה קאר הצליל, קובל- מרנין לבי הרגיש. קובל — ציר וולינגה! עם רחובותיה הדחוקים, כס הנהיבו קרני שחקים של ילדותי והקשילוקה עם שרתי אביב בעמקים. רחובי, לוצק — מכרתי! — סרט צבעוני שרופ, במצגלי-גנים קלוע — הזכור לך, הירוע? עם ביתניו הגופנים וסכותיהם בקרנות, כהנאות בדמדומים וכחלומות בלילות. באלו אתמול, דומה תמול כל זה רשש, נע והלך... בקתות-צץ על אדני-חול — ומסביבן ארן, לילך... ועל הקביש חלי סצץ, ועל גביהם כובשים חולקים: ועל צלעותיו ביבי-בהט, יקתוקם מים דולקים.
---	---

ובשבתות ובמועדים —
שלום, שלום לך, טוריה!
במקראי-סג בבית-הכנסת
אזכרה אותך מתוך קריאה...

ועתה הניחי לי, תני לי שהות!
הכי אצבר עוד, צבירה...
בכמרוץ גלויך אשוט.
ארוץ למגנש ה-ססרחרה.

אל קרקס-נס, רם-התרן,
עם דפיי-שבת בחצי-הגרון;
יש לי פרוטה — אצלה
ושוב אזכה לראות פלא.

שוב המוקיון ישחיל בטח
מן הפה קשורים, חוטים;
ולבי יצא תוף הקמתח
לסקות אחד הלגטוטים...

והקר הנרוץ צלבים רמים,
צל תלי-חול מוערמים.
עם האבירים, שוכני-צפר תחתם,
המטילים עודם פחדם?

והבנדוריסטים — המשיחים
עוד בדמעות שליט
צל נפתולי הפולנים
בשנת 1863 ?

וה-לירניק — המקונן,
עם שצר-פרעו — לכן יונים:
העודו פורט, פוזם
את מנגינתו העגומה
צל לירתו הקגומה?

אשירה נא לכל שירתי
ולא אבשה מפני איש —
מה קאר הצליל, קובל-
מרנין לבי הנגיש.

תרגם מידיש: י. טייטלער

קלמן לוי

(מתוך סיפרו של מלך ראויטש "הלכסיקון שלי")

...בסביבות 1928 הוא הגיע בהתלהבות [לווארשה]; הוא לא היה גבוה, אך בעל גוף חזק, עם בלורית שיער בלונדי כהה, שנפלה על מצחו בהתמדה, כדרך השקצים, עיניים גדולות חייכניות וגומות חן בלחיי ותמיד דיבר בצליל גבוה והיה פעלתני מאוד.
הוא בא מוהלין [קובל] עם ניסיון.

...כאשר קראו את שיריו וראו כי הם קצביים והגיוניים, וכאשר אמרו לו בלי להט, במתינות ובנוחות, כי אפשר לבחור מהם אחד להדפסה, הוא לא התרגש מכך כביכול, שהרי הוא הגיע לווארשה כבר עם ניסיון. שירים שלו כבר הודפסו ב"חיים ווהליניים" ובהוצאות ווהליניות אחרות.

...**קלמן לוי** לא הירשה לעצמו לירוק בדיסה הווהלינית האיכרית-בריאיה שלו. [כאשר נתקל בספקנות] הוא היה פורש מייד את (הפואמה המודפסת שלו) "דרכים ווהליניות" ומוכיח שחור על גבי לבן (כי יצירתו כבר הודפסה בעבר)... אומנם בשלב זה נבהל לוי ומייד התנצל על עזותו אבל (בני שיחו כבר) התרצו ובכל זאת הדפיסו את שיריו. ואיזו אופטימיות היתה בשירים אלה, ואיזו אופטימיות הייתה לליס עצמו.
...משהו הקרין מתוכו תום, כנות רבה וחיוניות.

...כאשר נודע לנו כי לוי מקבל על עצמו את הנהלת המוסד היהודי למען ילדים מפגרים באוטווצק, לא האמנו והתלוצצנו. אמרנו כי זאת טעות: קיבלו אותו שם כפצינט {הוא נהג לגמגם מעט}.

הבדיחות עלו רק מפני שבלהט התמידי שלו להפצת שיריו הווהליניים-איכריים רחבי היריעה, שכח לוי לספר לנו כי יש לו הרבה ידע רחב אופקים, שסיים את חוק לימודיו כפדאגוג (מחנך) והוא אפילו

פדאגוג מומחה. ואכן הוא ניהל למופת את המוסד הזה ביחד עם אשתו החיננית אדומת השיער, הגבוהה ממנו ומעט מבוגרת ממנו [היא הייתה בת של רב].

הילדים המפגרים כבשו את תשומת ליבו כמו שפעם עשו שיריו. עם זאת הוא לא ויתר, כמובן, על השירים; להיפך, כעת הוא עבד על תרגום יצירתו של פושקין, על פואמה גדולה בשם "שירו של דוד באטראק" ועל שירי ילדים. והילדים המסכנים הלכו אחריו כטלאים אחרי הרועה הטוב. עיניהם ניתלו בשפתיו והם המתינו להוראותיו כמכושפים. וכמו שהילדים אהבו את המנהל שלהם, כך היה ליס מאוהב בילדיו המשונים.

במשך כל היום שביקרתי שם, הוא סיפר לי עליהם בהתלהבות ו(הוא השפיע עליי כל כך, ש)כאשר עזבתי את המקום מאוחר בלילה, התחשק לי לקפץ כמו ילד מפגר...

וארשה נכבשה (על ידי הנאצים) בספטמבר 1939. שמו של קלמן ליס הופיע לפתע בכותרות הראשיות של כל העיתונים היהודיים (בעולם): "פצצה אווירית גרמנית החריבה את המוסד המודרני (באוטווצק) על מוריו וילדיו".

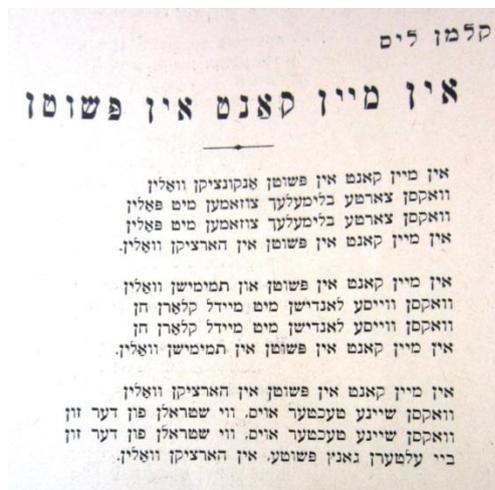
הייתכן כי זה היה למעשה סיום בואו (של ליס) כמנצח לוורשה? (שואל ראוייטש).

המערכת: למרבה הצער, אכן זמן קצר לאחר מכן הגיע סופו הטראגי של המשורר **קלמן ליס**, שאהב כל כך את עיר הולדתו קובל ושניתן היה לצפות ממנו רבות הן בשירה והן בחינוך. בעיצומם של חיי היצירה הצעירים שלו קטע הרוצח הנורא, הגרמני ימח שמו, את חייו.

קלמן ליס! בני עירך, חבריך וידידיך, מכבדים את זכרך המואר!

בסביבתי הפשוטה - קלמן ליס

בסביבתי בוהלין הפשוטה והבלתי מתחכמת גדלים פרחים עדינים יחדיו בשדות גדלים פרחים עדינים יחדיו בשדות בסביבתי בוהלין הפשוטה והלבבית.

בסביבתי בוהלין הפשוטה והתמימה פורחים שיחי לנדיש בלבן בתולי חינני פורחים שיחי לנדיש בלבן בתולי חינני בסביבתי בוהלין הפשוטה והתמימה.

בסביבתי בוהלין הפשוטה והלבבית גדלות בנות יפות כזוהר השמש גדלות בנות יפות כזוהר השמש להורים פשוטים מאוד בוהלין הלבבית.

לנדיש: צמח ממשפחת הפעמוניות, בעל פריחה לבנה דומה לפעמונים

נעימה למשורר מת* - קהת קליגר (קלמן ליס; ניספה בוורשה)

קלמן, אח – משורר ווהליני.
בעת שאני נושא את ראשך המת, המתפורר
בשורותיי השקטות, הגסות,
כמו היה זר ורדים שחורים של אבל –
מתנועעים שוב גבעולי התירס הדשנים, המלאים
והזמר המוזהב של מולדתנו
בוקע שוב אל השמש מעל לכפרים
והבקתות הכבויות במישורים הרחבים.
רק אתה אינך כאן, אחי שלי המת.
אתה אינך.
והדמיון הבוער שלי, עטוף באריג של אבל
ובפיסות של געגועים חנוקים ביגון עצמי,
הולכים אנו, הולכים אנו כמנהגנו אתמול,
תחת השמיים הצחים של שחרותנו,
המטפטפים את שלוותם התכולה
לתוך המעיין הזך של דמנו המתרונן;
מאחורי הגדרות הקלועות עולה ניחוח פרחי הלנדיש
בעוצמה בכפרים השקטים של לפנות הבוקר,
שם מתנהל לו האביב הזהוב ושר.

וגבעולי אל-תשכחני המזדקרים לעבר השמש
ופרחים המתפללים תפילות לבנות
אל קטיפת השמיים המבהיקה,
אומרים לנו "בוקר טוב" ושרים את ה"מודה אני" האיכרי,
ה"יום יפה" הזוהר לתוך העולם המתעורר.

הוי, קלמן, אחי שלי המת,
אני פורש את שורותיי הווהליניות כמו פרחי דגנית כחולים,
על ערימת החול הטרייה של קברך הנעלם
אי שם בליל הרצח המפחיד של גזלן חום,
שחנק את הזמירים האביביים בדמך
והצער, כעץ ערבה זקן, מילל בתוכי
בשעות חסרות השלווה במקום המקלט שלי,
באותו לב ובאותן עיניים של אמך,

שגידלה אותך על זרועותיה בביתה דל המזל
לסך הכל נקוב הקליעים של חייך הצעירים.

ואתה אינך, אחי המת שלי. אתה כבר אינך.
רק נשימתך מלאת השירה נשמעת שוב ברמה.
השיר הזהוב של מולדתנו המוארת
מתעופף שוב על הראי הירוק של האגם,
מתנועע בתוך הגבעול מלא החיים של האל-תשכחני
המזדקר לשמים הבוהקים
ומרווה את עצמו בין הכחול, השמשי, של עץ הערבה.
האל-תשכחני מלא החיים, אח-משורר ווהלינאי
שכה אהבת,
אפילו באפלולית בין הערביים של חודש סיוון,
תחת שפעת עננים קטנים, תועים בשחקים;
לא יפרח זכרוןך אפילו בסתיו,
כאותו משורר עסיסי, רחב חזה
המציץ מתוך כותונת הבד הקרועה שלך,
אבל הוא לא יפוג מאדמת ווהלין הטובה,
גם אם אתה עצמך, אחי המשורר המת,
אינך.
אתה כבר אינך.

*מתוך ספרו "העולם מזמין אותי למות"

יוסל זכריהוס (בורשטיין) [מעובד מתוך הפואמה "המלשינים" מאת ח. גרודס]

תקציר של המתרגם (במקום תרגום)

סיפור סבלותיו הנפשיים של יוסף בן זכריהו בורשטיין מהעיר קובל, שנכתב כחלק מהפואמה "המוסרניקים" (תלמידי תורת המוסר) על ידי חיים גרודס ועובד בידי ב. באלר. תמצית הסיפור היא: יוסף בן זכריהו, צעיר מקובל, הלך ללמוד בישיבת נובוגראדוק, שם כונה יוסף הקובלאי. בישיבה זו הוא התעמק בתורת המוסר ונעשה עילוי. אלא שאז נתקף ייסורים נפשיים קשים בגלל רצונו העז לדבוק באלוהים. לאחר תקופת לימודים ארוכה חזר לקובל, נשא אשה והוליד ילד, כנהוג אצל יהודים דתיים. בכל זאת הוא ממשיך להיאבק בתוכו עם הצורך להתמזג עם האלוהים ולכן הוא מתגרש מאשתו והולך ללמוד שוב, הפעם בישיבת וילנה. אבל גם זה לא מרגיע אותו וכך הוא נותר באפלה, בסבל נפשי גדול...

ז. וויינפר (ניו יורק) מלכה מראדוויץ* (פואמה)

הערת העורך: מופיע במקור כפואמה שהסיומת של כל שתי שורות בה היא חרוז. ניסיון לחרוז גם את התרגום לעברית עלול היה לפגום בכוונת המשורר.

יותר מכל העיירות הקטנות בכל הסביבה, דיברו אצלנו באהבה על הכפר ראדוויץ' וזאת הרבה בזכותה של מלכה הזקנה. אפילו גויים היו מצטלבים ולוחשים: "זשאלקו" (?), כאשר עצמה מלכה לנצח את עיניה הטובות. איכרים בקציר ואיכרות בעת שסרגו עוד דיברו ביניהם הרבה לאחר מכן בצער רב עליה. עד היום, כאשר יהודי הכפר מדברים עליה, הם אינם יכולים להפסיק. מלכה איננה – ומי יכול למלא את מקומה של מלכה?

הפריץ הגדול מהכפר ראדוויץ', שלמען החרוז נכנה אותו פאן ליאדוויץ', שכמו כל הפריצים מסוגו ניהל את "עירו" מאיזו ארץ רחוקה, השאיר את הכפר בידיו של ר' בונם. בכל מקום הכירו את ר' בונם כיהודי בעל הגבות הקודרות, הארוכות, שלא היה מסוגל אפילו לפגוע בזבוב; יהודי פשוט, שקט, הלא הוא בעלה של מלכה. הוא התעסק רק עם האיוואנים והמכאלקים.

ראדוויץ' עצמה, ככל הכפרים הקטנים בוהלין, בחורף היא לבנה ובקיץ ירוקה. יש בה כנסייה, המשקיפה מעל אל כל בקתות האיכרים הלבנות, בעלות גגות הקש. היא הייתה גבוהה אפילו מביתו הגדול של ר' בונם. גבוהה מקילון הבאר (מיתקן שאיבה הכולל מוט גבוה), שם שאבו האיכרים בדליים מים לעצמם, לסוסם, לבקרם ולצאנם, לגינותיהם ולבוסתניהם.

ר' בונם נמצא עם האיכרים בשדות או במתבנים ומלכה ניצבת על מיפתן הבית. עיניה יוצאות לקבל פני אורח – יהודי, גוי, מאי נפקא מינה (מה ההבדל- בארמית)? דלת הבית פתוחה, כמו אצל אברהם אבינו. והיא? אם האל הטיל עליה לחיות בכפר, הרי היא צריכה לפאר את שמו גם כאן ככל יכולתה, בכל מה שיש לה בבית. בונם שלה אומנם טרוד יומם ולילה בשדות, אבל תודה לאל הוא מביא (פרנסה) ויש לה מה לתת – והלוואי שלא יהיה גרוע יותר כל החיים.

ואכן לא סתם נמשכו אנשים אל מפתן ביתה. החוכר השתקן, הזקן, ר' בונם כמעט שלא התערב בנעשה בבית. לצורך מה? כף הבישול תמיד בחשה בסיר עם התבשיל החם על התנור וכאשר אך הגיע אדם בגניחה, שמעה אותו מלכה עוד מרחוק וכל מה שהאל הכתיב שיהיה בסיר, היה מייד מוגש בקערה לאורחים וכשסיימו היתה מלכה שואלת: אולי עוד קצת?

קבלת אורחים הייתה לה העיקר. אפילו למכאלקה (גוי) שיכור, זקן, חסר בית ויחפן, תמיד הייתה מלכה הזקנה, הטובה, מקצה מקום לינה ליד התנור. "מסתמא רוצים כך במרומים, שהאורח יהיה גוי שיכור" נהגה מלכה לומר תמיד, תוך שהיא מרימה את ידיה כמו בהדלקת נרות השבת. "מי אנחנו, שלא נדע, שנוכל לשפוט אדם!?"

ועכשיו היא איננה. אז לפחות שיישאר הסיפור עליה, כמו (השיר היידי הידוע על) העז הלבנה שאנחנו אוהבים כל כך לשיר ולהקשיב לו. אוי, אוליי יביא הסיפור לכך שאנשים יעשו חשבון הנפש וייעשו טובים יותר, חביבים יותר, זה לזה. החיים הרי קצרים ועוברים מהר ואפילו השושנה היפה ביותר הופכת לבסוף לאבק.

אני ניצב עכשיו שקוע בהירהורים ומביט בעד חלון ביתי. העיר הגדולה נחנקת ביום בהיר זה, אבל אף מלכה אינה יושבת כאן ליד המיפתן.

*מתוך ספרו של ז. ווינפר (זיסה וינפר): "לקט שירים". ראדוויץ' – כפר בין טריסק לקובל (הכפר רדוביץ': דרומית מזרחית לטריסק, כ-30 ק"מ מקובל).
נכדת מלכה מראדוויץ', ריילה בוטשקובסקה, נמצאת כעת כאן בארגנטינה ונכד שני, לייבל פרל, נמצא כעת במכסיקו.

פייוול שיפער (פייבל שיפר) מלחמתי האבודה

תמו הקרבות העקובים מדם.
שלטון הפשיסטים התמוטט, נדם.
העולם מתהולל בחגיגת ניצחון עליזה
רק אני, פייוול שיפער, נחלתי תבוסה.

כשאני נזכר באמי הקשישה
אני מזדעזע, דופק ליבי יחישה.
איך נהגה לומר לי תמיד:
ילדי, מאומה אותנו לא יפריד.

ואליהו, יעקב ומשה – אחי שלי,
השמחה, הריקודים והשירה בביתי
של אחותי חיה ודודה ברכה,
דודים, בני דודים וכל המשפחה.

אני נזכר במהומה הגדולה
של שנות הילדות בבית ובקהילה.
"אמא! תני בגד! אמא! תני אוכל!"
איך אפשר למחוק כל זאת מהשכל.

והנה הגיעו הימים החשוכים.
מביתי ברחתי ליערות הסבוכים.
לא האמנתי כי אשאר לבדי
ללא קרוב, בודד, יחידי.

כפרטיזן יוצא אני לקרב
נלחם כנמר לחופש, למרחב,
אין לי אמון באיש, איני מצפה למזל
הנצחון יושג רק בדם ובעמל.

והנה זכינו להגיע ל-9 במאי(*)
ניצחנו! העולם חופשי, חי.
ניתצנו את הכוח השחור
זה עליז וזה גיבור.

אני נוסע לקובל, ביתי.

אני נוסע לראות מי עוד איתי,
אולי ידיד מרחוק הגיע,
ואולי חבר-ילדות לפתע יופיע.

אך אבוי, איש שם לא מצאתי.
לא קרוב, לא חבר, כולם איבדתי.
במקום ביתנו – הרס, לבנים שרופות.
האויב השמיד את האחים, האחיות.

הכל מנותץ. הכל שרוף. שחור.
אני מביט בחורבן ובלבי פצע פעור.
רק פיסת קיר נותרה ניצבת,
היא היחידה עדה, כמצבת...

נכתב בפולין, 1945

(*)- 9 במאי 1945 הוא יום הנצחון הרשמי על הנאצים.

די וואָס זיינען געפאלן
אויף דער וואַך

אלה אשר נפלו על המשמר

יחיאל (איליא) שיינבוים

גיבור גטו וילנה

(קווים ונתונים שפעסיע שיינבוים כתבה לד"ר דווארזשעצקי)
מתוך ספרו עטור הפרס של ד"ר דווארזשעסקי: "ירושלים דליטא
במאבק ובהשמדה"

...כשהיה איליא בן שלוש, חלתה אמו אנושות ונפטרה בגיל 28. סבתו, אמו של אביו, נעשתה לאיליא "אמא" שלו. בהיותו בן 12 עבר איליא מבית אביו אל סבתא, שהיתה עבורו חזות הכל. הוא למד בגימנסיה "תרבות" בקובל ונעשה חבר בסניף הקובלאי של "פרייהייט". בגיל 16 נמלט לקיבוץ קלאסאוו (קלוסובה). אבל גופו החלוש אינו מחזיק מעמד בעבודה הקשה והוא נעשה חולה. אביו, עם אחותו סיפא, באו לקחת אותו הביתה. אבל הוא התעקש ולא נסע בחזרה. כאשר הוא נקרא לשירות בצבא הפולני, הוא לומד בהתמדה את מדע המלחמה וההגנה וקיבל דרגת קצין. אבל לעיתים תכופות ישב במעצר צבאי, על שהיה מתגנב מהקסרקטין ויושב שעות בסניף (של "פרייהייט") בלובאמיל [ליבעווענע], העיר בה שירת. מהצבא הוא חזר לקיבוץ בקובל ונסע ברחבי ווהלין כולה כדי לארגן שם סניפים של "פרייהייט". אחרי כן (עשה זאת) גם בפולין הקונגרסאית (מרכז פולין דאז).

...בשנת 1938-39 הוא היה בקיבוץ בורוכוב בלודז'. פעמים רבות היה כבר בדרכו לעלייה, אך הוועד המרכזי (של "פרייהייט") לא הירשה לו זאת, כי היה נחוץ לעבודת האירגון והחינוך (בפולין). בשנת 1939 עסק בהעברת חברים מפולין, שכבר היתה תחת הכיבוש הנאצי, דרך ווהלין לוילנה. באותה שנה הגיע לקיבוץ "שחריה" ברחוב סוכאטשעווער 37. ביחד עם החברים כרוסט עזריאל ודוד קאזיבראנסקי, הקים את סניף "פרייהייט" והשקיע את עצמו באהבה רבה לחינוך הילדים. בשנת 1940, כאשר חלקם הגדול של החברים נסעו מווילנה, נפלה החלטת המרכז, כי עליו להישאר, כדי לסייע בניהול העבודה עם החברים הנותרים. ואז פרצה המלחמה (הכוונה כנראה לפלישה הגרמנית לרוסיה ביוני 1941).

[אודות המאבק האמיץ של שיינבוים ומותו בגבורה, כותב דווארזשעצקי, בעמוד 389 של ספרו, כך]:

יחידת לוחמי יחיאל:

...מלבד פ.פ.א. [פאראייניקטע פארטיזאנער ארגאניזאציע = אירגון הפרטיזנים המאוחדים] היה קיים בגטו צוות לוחמים שני, שכיום מכנים אותו "יחידת הלוחמים של יחיאל". חבריו נטלו חלק בולט בעיצוב תנועת ההתנגדות. אירגון זה הציב לעצמו כמטרה להקים קבוצות גדולות ככל האפשר ולהוציאן למלחמת פרטיזנים ביער. האירגון הצליח [בהנהגתו של יחיאל שיינבוים] להעביר ליערות כמה מאות פרטיזנים שהיו הגרעין לקבוצות הפרטיזנים היהודיות... [עמוד 390]: "ד"ר לעא (לאה) בערנשטיין, אחת מחברות המיפקדה של יחידת לוחמי יחיאל, [מספר דווארזשעצקי] שלחה לי סיפור מפורט על תולדות הצוות... כינו אותו הקבוצה של איליא [של יחיאל], כי יחיאל שיינבוים היה הדמות המרכזית בה... הכוונה של קבוצת איליא היתה למזג את [שש] הקבוצות השונות, שהפכו בדרך זאת לקבוצה חזקה אחת, שכולה היתה תחת השפעתו המוראלית והנהגתו רבת העוצמה של יחיאל..."

[עמוד 391]: ...איליא היה הכוח המניע התוסס והקובע, האהוב על הקבוצה. התמסרותו חסרת הגבולות לחבריו ודאגתו האבהית להם, בנוסף להכרתו היהודית הגאה, לא היו הגורמים היחידים לאוטוריטה שלו בין חבריו... [ד"ר דווארזשעצקי עצמו היה חבר ביחידת הלוחמים של יחיאל – המערכת].

[כותב ד"ר דווארזשעצקי]: ... כאשר **מרדכי טענענבוים-טאמארוו** [שבשנים 1939-40 היה פליט בקובל] עזב את גטו וילנע ויצא לדרך ביאליסטוק-ורשה, נפרדנו ממנו בחדרון חשוך של בתי המלאכה בגטו ובעלות השחר האפור ליווינו אותו לשער הגטו. שם שאלתי אותו:
- מרדכי, את מי אתה משאיר להנהיג את "החלוץ" בגטו? מי ימלא את מקומך?
- יחיאל שיינבוים יחליף אותי.
ואכן הוא החליף אותי. לשניהם היתה אותה דרך, מרדכי טענענבוים בביאליסטוק ויחיאל שיינבוים בוילנה – ואותו גורל...
- - -

יחיאל שיינבוים היה צעיר, חטוב, גבוה, עם חיוך לבבי וחברי על שפתייו. היה חרוץ, נמרץ ועקשן שדגל בביצוע ללא פשרות. בחייו היומיים היה שתקן, אבל היה שואג כלביא בדברו על "התנגדות". הוא נהג לומר: אותי הגרמנים לא יתפסו חי. ואכן, הם לא תפסו אותו חי.
- - -

[ד"ר לעא בערנשטיין כותבת לד"ר דווארזשעצקי]:
...ב-1 בספטמבר 1943, בחמש בבוקר, כאשר הגרמנים הסתערו לפתע על הגטו, הוזעק הוא [יחיאל] מייד. במיומנות ובביטחון של איש צבא הוא נתן פקודות, כינס קבוצות, חילק את הנשק שהוסתר במרתפים ובעליות גג.
לאחר התייעצות קצרה עם מפקדת הפ.פ.א., התייצב בעמדת ההגנה ברחוב סטראשון 12. כאן הוא השתרע ליד החלון והמתין וצפה בלב הולם.
ברחוב סטראשון 12, העמדה הקדמית בתוכנית הקרב, נמצאה קבוצה בסדר גודל של 40 איש [בפיקודו של יחיאל].
...עמדת הגנה שנייה נקבעה ברחוב סטראשון 7, בחדר שבו התגורר איליא.
עמדת ההגנה השלישית היתה מאויישת כולה בחברי צוות הקרב "איליא", בפיקודו של מפקד היחידה שהשתייך לגדודו של איליא – אלחנן מגיד.
הנשק בעמדת ההגנה בסטראשון 12 היה דל מאוד. איליא דרש ממפקדת הפ.פ.א. מכונת ירייה [וזו אכן הובטחה לו].
...ובינתיים גונח הגטו וגוסס.

...הוא [יחיאל] ניצב ליד החלון עם אקדח ביד ומוכרח לראות כל זאת. אשתו, שכרעה לידו, סיפרה: הוא קדח. ידיו רעדו מאוד, אבל עדיין לא היתה כל פקודה לפתוח באש.
כשראו הגרמנים שאף יהודי אינו ניגש לשער, הם חשבו לפתותם כדי להוליך אותם לפאנאר [לחיסול], החליטו לפוצץ את הבתים. הקרב הראשון היה סטראשון 15, שניצב מול סטראשון 12. נשמע פיצוץ אדיר ובעיקבותיו זעקות בהלה. כאשר החלו הגרמנים לרוץ ברחוב והוא [יחיאל] ראה אותם, הזדקף מלוא קומתו ליד החלון והחל לירות בהם בפראות. הגרמנים ענו באש אוטומטית. כדור אחד ניקב את ליבו של איליא וזרם דם פרץ וניתז על אשתו. היא הספיקה רק לכסות את עיניו ונמלטה. כי מייד הסתערו הגרמנים כשיכורים מהרחוב וכבשו את העמדה, או מה שנשאר ממנה ללא מפקדה, ופוצצו את הבניין.

[עוד מספרת ד"ר בערנשטיין]:

...ולאחר מכן, כאשר כבר השתררה דממה, לאחר עקירתם של ששת אלפים יהודים, ודממו הלכודים מתחת לחורבות של הבתים ההרוסים, ושקטים עוד יותר היו החיים, הנותרים. לאחר מכן מצאנו את גווייתו של איליא. הוא היה מוטל על ערימת אבנים מעלות עשן. גופו היה שלם, אבל על פניו החיוורים קפאה הבעה של שיכרות מעוצמת הרגשות והנקמה הפראית. הנחנו אותו בארון ונשאנו אותו אל השער. לוחמי הגטו שנותרו בחיים וכל שאר יושבי הגטו נתנו לו את הכבוד האחרון. בקיץ 1944, כאשר יצאנו מהיער, הצבנו מצבה על קיברו בבית העלמין הישן בוויילנה.

הלווייתו של יחיאל שיינבוים

שיינדל שורץ הי"ד

נולדה בקובל להורים אמידים. ציונים מתקדמים. שדאגו להנחיל לה חינוך מושלם כללי וציוני עברי. למדה בגימנסיה העברית של "תרבות" בקובל והיתה אחת התלמידות המוכשרות ביותר. פעילה בועדות השונות בכיתה. שקטה, חברית, ענווה, נוחה לבריות. עוזרת בטקט ובטעם לנחשלים בלימודים מבלי להבליט את עצמה. חביבה על התלמידים והמורים. בהילוכה ובלבושה פשוטה עד כדי הונחה. יפה, אצילה, כבשה לבבות במבטה העליון. בעיניה השחורות ובתלתליה הבהירים. לא היה בה שמץ של גנדרנות. פניה הביעו

רוך ועדנה. טוב לב ושכל ישר. ב-1937, בהיותה בכיתה השביעית של הגמנסיה, הצטרפה. אחרי שהתחבטה הרבה והתגברה על התנגדות רבה בבית (בו ביקשו שתצטרף לאחת התנועות של תלמידי הגמנסיה), ל"החלוץ-הצעיר" בעירה. שהיו בו בעיקר בני עניים ועמלים. היתה בין המארגנות של חוג ה"חלוץ-הצעיר" בכיתתה. התמסרה בהתלהבות לפעולת הסניף, למדה, ארגנה טיולים, הדריכה וחנכה ובפעולות אלה נמצא לה תוכן חייה. עם הצטרפותה לתנועה רצתה להפסיק את לימודיה ולצאת מיד להכשרה. אולם הוריה התנגדו לכך, ושלא לצערם הסכימה להשלים את לימודי הגמנסיה וסיימתם בהצטיינות. וב-11 ביוני 1938, יומיים אחרי סיום בחינות הגמר, יצאה, בהרגשת אושר, להכשרה לגרוכוב. קשתה עליה ההסתגלות הפיסית לאורח החיים החדשים. חיי עבודה וקומונה, אך התגברה על כך. עבדה כלול ודברה באהבה על אפרוחיה. השתתפה גם בסמינריון העולמי של "החלוץ" שנמשך שלושה חדשים; כשקיבוץ גרוכוב קלט קבוצת נערים פליטים מגרמניה, נבחרה כאחת המדריכות, עמדה בתפקיד זה ומילאה אותו בנאמנות ובמיטב יכולתה. בלעה את העתונות הארץ-ישראלית והקבוצית. הקשיבה לדברי השליחים. ימיה בהכשרה עברו עליה בשמחת היצירה ובצפיה לעליה.

ב-1 בספטמבר 1939 הופצה גרוכוב על-ידי הגרמנים, ועם זאת לא נמצא, מתוך 250 חברי, אחד שיהא מוכן לעזוב את המקום. הכל המשיכו בעבודה; ברפת, כלול, בשדה. שיינדל השקטה, העדינה, ידעה לחזק ולעודד. ידיה בכל ולבה לכל. כשמרכז "החלוץ" חייב לעזוב את המקום והחברים התכוננו במאורגן

לדרך, היתה היא בין האחראים והמארגנים. עשרה ימים נמשכה ההליכה לקובל, בכבישים המופצצים על-ידי הגרמנים. הלכו בלילות ובימים, הסתתרו ביערות. הרעב הציק, הנעלים בלו והרגליים נפצעו. היא עומדת בכל הקשיים, מתחזקת ומחזקת אחרים. ורק באין איש רואה מתפרצת בבכי. בימי נסיון אלה חושלה, בגרה. בקובל החליטה התנועה על דרכה בימי השואה. שליחים יוצאים לגבול רומניה, חברים נצטוו לחזור לווארשה, להקים את תנועת המחתרת. יוצאות קבוצות לזילנה הליטאית, מתוך תקווה לעלות לארץ-ישראל. עליה הוטל להיות המקשרת ולהביא את דבר התנועה בימים אפלים אלה לכל רחבי גליל וזוהלין ובליסטוק. פעולה קשה ומסוכנת. כדי להקל על מילוי תפקידה נרשמה כסטודנטית באוניברסיטה סיטה בלבוב. עליה להגיע לעיירות נדחות, למצוא חברי תנועה, לעודדם, לארגנם המישיות-חמישיות ולהדריכם בפעולתם. בכל מסירותה וחום לבה היא נושאת בעול התפקיד. רק אחת לשלושה חדשים יש לה אפשרות להפגש עם יתר החברים הפעילים.

תחילת 1941 התקיים סמינריון לפעילי התנועה הליטאית במחתרת וזילנה. עליה להבריח את הגבול והיא מגיעה ומוסרת דין-וחשבון על הנסיון שרכשה בפעולת המחתרת בשטחי פולין לחברים שעליהם להתחיל בפעולת המחתרת בליטא. בזילנה היא נפרדת מעם החברים העולים לארץ-ישראל. אין מרירות בלבה שאינה בין העולות. "אי אפשר אחרת" — היא מסבירה לחברים. עליה להשתתף בהקמת התנועה החלוצית במחתרת וחידושה. דאגתה היא שחבריה בארץ-ישראל לא ישכחוה. בפעולה זו נאסרה על-ידי השלטונות הסובייטיים והוחזקה בבית-הסוהר בלוצק יחד עם יצחק (אדאק) גולובנר.

גמלטה עם כיבוש לוצק על-ידי הגרמנים והמשיכה פעולתה בתנועה במחתרת גם בימי הכיבוש הנאצי. קשה היה לקיים את הקשר עם שטחי פעולתה — מחוזות הספר של פולין, ואך ידיעות מעטות הגיעו על פעולתה. אך ידוע שהוטל עליה תפקיד קשה. המשיכה לנדוד במקומות, להעביר חומר. במכתב "החלוצ" בפולין מ-15 בנובמבר 1943, להסדרות העובדים בארץ-ישראל, שמה בין העסקנים המרכזיים שנפלו במחוז ווהלין, והיא בת 23.

חברים שבקרו בקובל לאחר שחרורה מידי הגרמנים, מצאו בבית-הכנסת שנשאר קיים רק בחלקו, כתובות שונות חקוקות על הקיר וביניהן, במסגרת מיוחדת. כתובת עברית: "שלום לחברים מקבוצת חלוצים ההולכים למות. נאמנים נשארנו לרעיוננו עד הסוף. נקמו נקמת דמנו השפוך" — וחתומים ארבעה שמות: שיינדל שורץ מקובל, לאה פיש מהורוכוב, רחל פוגלמן מלאחוביץ, ודוד אייזנברג מורשה.

(מתוך הספר "חורבן ומרד של יהודי ורשה" מאת מלך ניישטט).

דבורה באראן (Baran)

מתוך ספרו של מלך ניישטאדט "חורבן והתקוממות של היהודים בוורשה"

נולדה בקובל. אביה היה סוחר אריגים ציוני דתי. היא סיימה את בית הספר "תרבות" ולאחר מכן למדה בבית ספר מקצועי של "אורט". עוד כשהייתה תלמידה, הצטרפה ל"החלוץ הצעיר". בסוף 1938 היא יצאה להכשרה בקיבוץ בורוכוב בלודז', שם עבדה במתפרה. עם פירוק הקיבוץ בימי המלחמה, היא הייתה בקבוצה של שש חברות שנשארו בלודז' כדי לשמר את מה שנותר ממנו ומהתנועה. לאחר מכן העביר אותה מרכז התנועה לוורשה, שם חברה לקבוצה חקלאית של "החלוץ" בטשרניאקוב שליד וורשה. היא השתתפה בכל העבודות והייתה אחת החברות האחרונות ביותר. עם הקמת הכוח הלוחם היהודי (בגטו וורשה) היא הצטרפה לקבוצת הלוחמים של אירגון "דרור". היא הייתה נערה חינונית ומלאת חיים. ברגעים הקשים ביותר היא לא איבדה את רוחה הטובה ואפילו כשניצבה בעמדות הירי, לא חדלה לשיר את השירים האהובים עליה. בימים הראשונים של המרד בגטו היא לחמה בגיזרת יצרני המיברשות, במסגרת קבוצת הלחימה של חנוך גוטמן. זמן מה לאחר מכן הקיפו הגרמנים לפתע את הבונקר שלהם ברחוב פראנצ'ישקאנסקא 30. המפקד הורה לה לצאת ראשונה לעברם ולפרוץ ללוחמים הלכודים דרך הימלטות. היא יצאה לעבר הגרמנים ותוך ניצול תדהמתם הרגעית נוכח יופיה ואומץ ליבה, השליכה לעברם רימון יד. הדקות המעטות של בהלה שנגרמה בקרב הגרמנים עקב מעשה זה, נוצלו על ידי הלוחמים לפרוץ מהבונקר ולפתוח בקרב שבו נהרגו ארבעה מהם – אבל גם עשרות גרמנים (והשאר נסוגו). אלא שללוחמים לא היה לאן להתפנות והם נותרו במקום. למחרת [ה-3 במאי 1943], חזרו הגרמנים ובעת שהשתלטו על הבונקר, היא ניסתה כשנסקה בידה. שמה כלול ברשימת הנופלים במאבק הגטו הוורשאי.

לאה פיש

מתוך ספרו של מלך ניישטאדט "חורבן והתקוממות של היהודים בוורשה"

נולדה בהורוכוב, ווהלין, ב-1918, למשפחה דתית. היא למדה בהצטיינות בבית ספר פולני ואצל מורים פרטיים לעברית. היא הצטרפה ל"החלוץ הצעיר" ויסדה סניף של התנועה בעיירתה. במלאת לה 18, היא יצאה להכשרה בגרוכוב, ליד וורשה ומשם הוציא אותה מרכז האירגון כדי להדריך קבוצות של חברים צעירים. פעמים מספר היא החליטה לנסוע לארץ ישראל, אבל ויתרה לדרישות החברים ונשארה לעבוד בתנועה, ובאותה עת השלימה את השכלתה. לאחר הכיבוש הגרמני היא עברה לוויילנה, ומייד נשלחה משם לקובנה, כדי לפעול בתנועה בליטא – וכמו תמיד היא מילאה את שליחותה בנאמנות. גם שם היא המשיכה את לימודיה בכוחות עצמה ולמדה שפות.

באותה עת היו לה סיכויים לעלות ארצה, אבל שוב החליט מרכז התנועה לעצור בעדה ולמרות כיסופיה העמוקים לארץ ישראל, היא ויתרה [אחיה, חיים דן, נמצא ברמת הכובש]. היא נדדה בעיירות והביאה להמוני הנוער היהודי את האידיאל של ארץ ישראל. כאשר סופחה ליטא לברית המועצות והתנועה הציונית הפכה בלתי לגאלית, היא נסעה למוסקבה והתדפקה על דלתותיהם של אירגונים שונים, כדי לקבל רשיון עלייה. לאחר מכן היא חזרה לוויילנה ומשם הגיע לארץ ישראל מכתבה האחרון, שמבין שורותיו צף צערה הנורא על כך שאיננה יכולה לנסוע ארצה. כאשר הוחלט להעביר חלק ממרכז התנועה לווהלין, היא נסעה מוויילנה ללמברג ואחרי כן לקובל. הרבה ידיעות הגיעו אז בדרך עקיפה על פעילותה הנמרצת ופעמים רבות הזכר שמה בין החברים המרכזיים והפעילים ביותר. ווהלין היה מקום פעילותה האחרון. [במכתב מ"החלוץ" בפולין, שנשלח ב-15 בנובמבר 1943 להסתדרות העובדים בארץ ישראל, מוזכר שמה בין הפעילים המרכזיים שנפלו בקרב עם הכובש]. חברים שביקרו בקובל לאחר שיחרורה מהנאצים מצאו בבית הכנסת הגדול (שעל קירותיו חרתו מאות יהודים את שמותיהם ודבריהם האחרונים לפני שהוצאו להורג – המתרגם) ארבעה שמות חרותים תחת הודעה, שהם הולכים אל מותם – ושמה היה ביניהם.

שמאי לאופר

מתוך ספרו של מלך ניישטאדט "חורבן והתקוממות של היהודים בוורשה"

מסביבות קובל הוא הגיע לוורשה, בה למד פילוסופיה באוניברסיטה וקיבל תואר מאגיסטר (מ.א.). ממש מילדות הוא היה בתנועת פועלי ציון [צ.ס.] ונותר נאמן לה עד שעתו האחרונה. בוורשה הוא נעשה מייד פעיל באיחוד האקדמי הציוני סוציאליסטי וגם השקיע הרבה אנרגייה בעבודה התרבותית של האיגודים המקצועיים, שהיו קשורים עם מפלגת פועלי ציון [צ.ס.]. בתקופה שלפני המלחמה נסע בשליחות הוועד המרכזי להרצאות בערי השדה. הוא היה נואם טוב ופופולרי. נהג לדבר בלהט, בווכחות מחודדת ובכוח שיכנוע. הוא הופיע גם במיפגשים משותפים עם פועלים פולניים. היה חבר הוועדה של אירגון פועלי ציון הוורשאי. עבד ב"דאס ווארט", העיתון היומי של התנועה למען ארץ ישראל העובדת, כמתורגמן מהעיתונות הפולנית. הוא היה פעיל מאוד במאבק נגד "ספסלי הגטוו" (*) באוניברסיטאות. התנועה תלתה בו תקוות גדולות. בשעת הכיבוש הנאצי הוא נשאר בוורשה וסייע רבות בעבודה המחתרתית. הוא לא נתן לאש התנועה לכבות ושמר על רוח הלחימה שלה. בתקופת העבודה המחתרתית הזאת היה גם חבר פעיל בוועידת המפלגות הוורשאיות. הוא נטל חלק גם בהוצאת "נאווע טארי", המהדורה הפולנית של בטאון המפלגה. הוא נרצח בעת הגירוש הגדול ביולי-ספטמבר 1942. במכתב מהמפלגה הפולנית מה-15 בנובמבר 1945 אל האיחוד העולמי של פועלי ציון [צ.ס.], מופיע שמו ברשימת הפעילים שנפלו במאבק נגד האויב. בן 27 היה במותו.

*- ספסלי גטוו. מדובר על 3 השנים לפני פרוץ המלחמה. שלטון האנדקים (הלאומניים ושונאי היהודים). "הנומרוס קלאוזוס" (הגבלת מספר היהודים בבתי ספר ובמשורות ממשלתיות) היה אז בעיצומו. בחדרי ההרצאות באוניברסיטאות, הספסל האחורי נועד ליהודים נקרא ספסל הגטוו... (הסבר: אלי מנדל).

ליובה לדרהנדלר

בתו של טוביה לדרהנדלר, חתנו של אחד מהבולטים בתושבי קובל, חיים גרשונביץ עליו השלום.

היא הייתה חברותית והיו לה הרבה חברים וידידים. סיימה את הגימנסיה, בה הייתה אחד התלמידים המעולים והתכוננה לעלות לארץ ישראל.

כשכבשו הנאצים את קובל ב-1941, נמצאו היא ואמה, גולדה [בתו של חיים גרשונביץ] ושאר בני המשפחה [האב נפטר קודם לכן], בקובל. כאשר יהודי קובל נכלאו בגיטאות, הצליחה ליובה להימלט משם והסתתרה ביערות הסובבים את קובל, שם נמצאו פרטיזנים. ליובא, שהתחזתה לנוצרייה, הייתה אצלם קשרית.

ממכתב שכתב אחיה, לשעבר חייל בבריגדה היהודית וכיום קצין בצבא הישראלי, לאחיו אדולפו קאהאן בארגנטינה והודפס בעיתון (הארגנטיני) "די פרעסע" בערב יום כיפור 1944, אנו מצטטים: "אחותנו הקטנה ליובה הייתה בחיים עד יולי 1944. היא ושלוש חברותיה שהתחזו לנוצריות, התגוררו ברחוב מונפולנה (מונפולובה). הן היו פרטיזניות ונמצאו בקשר עם הפרטיזנים היהודיים המעטים, שחיו ביערות קובל. שבועיים לפני שהעיר שוחררה בידי הרוסים, כאשר קובל הופגזה קשות על ידיהם, נפגע קשות הבית שבו התגוררו אחותנו ליובה ושלוש חברותיה. ארבע הנערות המסכנות היו מוכרחות לעזוב את הבית ואז פולני מנוול, שאינני יודע את שמו, ניגש אליהן, זיהה אותן כנערות יהודיות והסגיר אותן לגסטפו. ארבע הנערות נורו בו במקום וגוויותיהן הושלכו לנהר טוריה.

ליובא הייתה אז בת 23.

אויסצוגן פון קאזולער
אידישע אויסגאבעס

IV

קטעים מכתבי עת יהודיים בקובל

אנאנסען פרייז.
פאר א טיילעכער טירה
א עטור האט 8 טפאלטן
מארן סעקטעס—25 גר.
נאכן — 15 —
אין — 30 —
מארן אינאמס און סטרימן פון די
אנאנסען איז די רעדאקציע ניט
פראנאווארטליך.

אנאנסענט פרייז.
א סטאק 1 זיל אין אויסלאנד 30 סענט
אדדעס
KOWLER SZTYME
Kowel, Mieszczanska 14
דער רעדאקטאר נעמט אן סעלין
פון 2 ביז 3 י. ט.
אנאנסירטען ווערן ניט
צוריקגעשליסן.

דעמאקראטישע ליטערארישע וואָכענשריפט.

Kowel, Piątek 1 Listopada 1929 r.

№ 103

פאנעף, פריימאן בוך תשרי תרצ"ט.

נרא סכא
לחיינו דרך ולנסיהט הינדה
ליום הולדת בנם החביב יצחק.
יצחק
היום גדלו ולחנכו ברוח נחת.
חננה, משה פונשט

חנה גוכשטיין * * * **יונה בעבטשוק**
פ ע ר ל א ב ט
מאניפויסט
22 פאדווערטיק 1929

געניע געללער * * * **יעקב גארבאטע**
פ א ר ל א ב ט
קאופל
פאדווערטיק 1929

צו דער פארלאנג פון ה' יונה בעבטשוק
טשוק מיט פר'ל' גוכשטיין ווינטן מיר
פיל לויק **ביידער זיפקינד**
א נילקלעכע ציקונסט ה' יונה בעבטשוק
מיט פר'ל' חנה גוכשטיין צו זייער
זערהאפונג ווינטן
סימאן פרייד און פרוי
א הערצליכן מול-טוב ה' יונה בעבטשוק
צו זיין פארלאנג מיט פר'ל' חנה
גוכשטיין **יהושע סרידמאן**
צו דער פארלאנג פון ה' יונה בעבטשוק
טשוק מיט פר'ל' גוכשטיין מאניפויסט
ווינטן מיר א נילקלעכע ציקונסט
משה פרליכענערעכט און פרוי
ה' סטאל זיפק ווערעט און פרוי גיל
טוב צו דער הענטה פון אייפר זיין
אחרן מיט פר'ל' פעהר
ביתאם באקטראן אין פרוי

מול-טוב אונזער ליבע פלסטערן צו
דער פארלאנג פון אונזער ברידער
יונה גוכשטיין מיט פר'ל' גוכשטיין
ליק און צוטרענהייט אין זייער
זעפנט ייגן ווייט
יעקב בעבטשוק י. זרין
מול-טוב צו דער פארלאנג און אונז
זפר ברידער זייער בעק שוק מיט
פר'ל' גוכשטיין און אונזער ליבע
עלטרין זאלן דערלייבן פיל נחת
לייביל בעבטשוק און פרוי
א האריגטן מולט אונזער פריידער רע-
אמיליע בעבטשוק צו די מאים פון
זייער זיין יונה מיט פר'ל' גוכשטיין
אמיליע האלל
צו דער פארלאנג פון ה' יונה בעבטשוק
טשוק מיט פר'ל' גוכשטיין ווינטן
מיר א נילקלעכע ציקונסט

צו דער פארלאנג פון אונזער שניט-
פער געניע געללער מיט ה' יעקב
גארבאטע א נילקלעכע ליבע-ווינטן
אין אונזער מוטער פיל נחת.
ברידער, שוועסטער,
שוואגערס, שוועגערין
צו דער פארלאנג פון אונזער קוינקע
פר'ל' געניע געללער מיט ה' יעקב
גארבאטע ווינטן מיר זיי פיל לויק
און צוטרענהייט
הוהי סימאן, מריק פרייד.
צו דער פארלאנג פון פר'ל' געניע
געללער מיט ה' יעקב גארבאטע וויי-
טשן מיר פיל לויק און צוטרענהייט
ה' יעקב און פרוי
צו דער פארלאנג פון מיין ליבן
פרייד, יעקב מיט פרוי געניע געללער

פאקסימיל פון דער וועכנטלעכער אויסגאבע „קאולער שטימוען“

(תצלום עמוד ראשון של השבועון "קול קובל")

"קול קובל"

שבועון ספרותי דמוקרטי

(קטעים נבחרים מהעיתון "קול קובל")

מתוך גיליון יום שישי כ"ב אלול תרפ"ט - 27.9.1929

שתי הצגות של "הווילנאים"

בשבת באים אלינו לקובל האורחים החשובים – הלהקה הדרמטית הווילנאית. בואם צריך להיות יום חג גדול לאוהדי התיאטרון היהודי כאן, שיש להם הכבוד לקבל בקובל את האורחים הווילנאים כחלק מסיבוב ההופעות המוצלח שלהם בכל רחבי פולין. בוודאי ניפגש כולנו בשבת וביום ראשון בתיאטרון "אקספרס", בהצגות של "הווילנאים" – "קידוש השם" של ש. אש ו"בלילה בשוק הישן" מאת י.ל. פרץ. אנחנו יותר מבטוחים, כי שתי ההצגות ימשכו את קהל התיאטרון שלנו, שהאמנות היהודית יקרה לו.

החלוץ

בשבת בערב התקיימה באולם החלוץ מסיבת פרידה לכבוד נסיעת קבוצה של חלוצים מקובל לארץ ישראל. המסיבה נפתחה בנאום של ה' לוי על נושאים מעשיים. לאחר מכן נישאו נאומי פרידה על ידי ה"ה פרל, בוראק, סקופ, רוזנצווייג, אפלאס, חיות ושורה ארוכה של נציגי אירגונים וחברות ציוניים. המתכנסים ישבו ליד שולחנות ערוכים נאים, באווירה חברותית. הם שרו שירים לאומיים וציוניים ורקדו ריקודים ארצישראליים עד עלות השחר.

לפוזנן

ביום שלישי בערב, בקרון מיוחד בהשגחתו של המנהל ה' פרנקפורט, נסעו 32 תלמידים של גימנסיה "תרבות" לתערוכת פאזנאן.

הבעת תודה

ה' ד"ר פנחס זיסקינד הנכבד מאוד: הנהלת "לינת הצדק" בקובל מביעה תודה ממעמקי לבה על מתן עזרה רפואית לחולים עניים מ"לינת הצדק", ללא כל תמורה, ובכך תמך בקיום "לינת הצדק". בכבוד, הנהלת "לינת הצדק" בקובל

ילד מביא את עזרתו למען ארץ ישראל

בימים אלה הגיע למערכת שלנו הילד בן ה-8 **מטותל לור**, מרחוב וורשבסקה, תלמיד הכיתה ה-2 בבית ספר "הרצליה", שהחזיק בידיו הקטנטנות ערימה של מטבעות קטנים, ואמר בלבביות: קבלו ממני את הכסף הזה שחסכת, בסך הכל 2 זלוטס, ואני מבקש מכם שילחו את הכסף שלי למען הילדים והילדות שאבותיהם ואמותיהם נהרגו בארצנו, ארץ ישראל (במאורעות תרפ"ט). נעתרנו לבקשתו והילד הלך מאיתנו מרוצה.

מתוך גיליון יום שישי, כ"ח תשרי תר"צ – 1-11-29

שמחת תורה בבתי הכנסת של קובל

הציבור שלנו, שהתאושש בימי החגים הנאים, היה בשמחת תורה מאוד בגילופין, ובמיוחד בבתי המדרש הרשה לעצמו לפרוק עול ולחולל מהפיכות (מהומות) במקומות שונים. בשטיבל הריזשיני הכריזו החסידיים הצעירים מלחמה נגד הקשישים (והצהירו כי) פעם אחת ולתמיד – הם חייבים שיהיה להם גבאי משלהם. המחלוקת גרמה לכך, שהחסידיים הקשישים התפטרו והצעירים ביצעו את שלהם, ובמקום שני הגבאים הקודמים, מינו אחד משלהם. "הגרמנים" (סיעה בתוך השטיבל) של הליבאוויטשער יצאו בעוצמה נגד החסידיים (הסיעה האחרת) ורצו ליטול מהאחרונים את כתר הגבאות. אבל אלה לא ויתרו והראשונים הסתפקו ב"תת גבאי". הקארלינאים (חסידי קארלין) בעיר החליטו שבתקופה שבה הכל עובר רפורמה, חייב לעבור רפורמה גם עניין הגבאות. ואכן הם החליפו את הגבאי החסידי באחד הבקי יותר בחיי המעשה. מה שקרה בשטיבל של חסידי סטעפן-נעסוכאיזש, עלה על כל הציפיות: בשמיני עצרת בבוקר, כאשר עדיין עסקו במכירת העליות לתורה בשמחת תורה והשנה כולה, פרצה מחלוקת קשה על חזקה (כנראה הכוונה לנסיון למכור מחדש עליות לתורה שהיו בקביעות בידי אנשים מסויימים בשטיבל). הדברים היו עלולים להידרדר בגלל "זרועות חזקות" – ידי עשירי (חילופי מהלומות), של קצבים אמיתיים ורק בנס לא הותירו סימנים. סבל רק הגבאי, שאת מקומו תפס לפי שעה הגבאי לשעבר מאשתקד. בשטיבל של חסידי קאצק, אירעה פשוט השגת גבול. קראו (לעלות לתורה) את "ראובן" – ואת הברכה אמר "שמעון". (הכוונה: קראו לעלות לתורה אדם אחד – ואחר נדחק בכוח במקומו). אז נהיה "ויצעקו", פרצה מחלוקת, הושמעו קללות, והתרנגול לכפרה הפכה הקרן קימת, שלמענה לא עשו כל "בעבור שנדר" (לא ביקשו תרומה מהעולים לתורה). בבית המדרש הפרוזשאנסקי (פרוזנסקי) רצה הציבור למכור את "אתה קראית" (תפילה שאומרים בשמחת תורה לפני הוצאת ספרי התורה מארון הקודש להקפות) כל פסוק לחוד (מחלקים את הכבוד של קריאת התפילה לאנשים רבים, וכל אחד תורם תמורת הכבוד כראות עיניו), לטובת בית היתומים. אבל שם יש נפש (אדם) שיש לו טבע לומר תמיד ההיפך, וכנהוג במקרים כאלה, הוא ניצח. אז הציבור פתר את הבעיה על ידי כך שהלך לשטיבל אחר, ועשה שם שבת לעצמו (כלומר: עשה בנפרד מה שרצה מלכתחילה). וכדי להכעיס את ה"כל ולך" (את מי שניצח?) היתה לבית היתומים הכנסה של כמה מאות זהובים... בבית הכנסת הגדול נמצא קמצן, שהיה לו נתח שמן (חזקה על כבוד גדול) ללא תשלום. אבל בעוד שמידי שנה החזקה הזאת נשמרה, נמצא השנה מישהו שאפתן שרכש פעמיים תורה (קריאה בתורה?) והקמצן, מסכן, נשאר ללא נתח תורה...

בשטיבל הטריסקאי ב"עיר" היה גבאי מתנשא, שלא נתן לחסידים אפילו להריח מהטיפה המרה בשמחת תורה. אלא שתודות לשכן, מניין שני (של מתפללים) שמתקיים לצידו, הוזמנו גם (מתפללי המניין) הראשון (להשתתף בלגימת "לחיים"). יש אומרים, שזה "בלי דמי קדימה" לשבת בראשית (אולי הכוונה: אות לבאות, העומדות להתחולל בשבת בראשית, שהיא השבת הראשונה אחרי שמחת תורה).

בבית המדרש ד'ענטין (של אנטין) היה בכלל שמח. אומנם עדיין שומרים על ההתרחשויות בסוד, אבל בכל זאת שומעים, כי בשמחת תורה דווקא נעלו את ארון הקודש והיתה בריחה דרך החלונות... חתיכת נחת של שמחת תורה היתה לנו בכל זאת בבית המדרש של הרבי מאיסק: בערב שמחת תורה היה בית המדרש מלא בבני נוער משני סוגים (דתיים וחילוניים?). ההתפעלות אפפה גם את חברי ה"בונד" (תנועה סוציאליסטית חילונית, אנטי ציונית) שביחד עם החסידים מחאו כפיים בקצב ושרו בשעת ההקפות. ואחרון אחרון – בית המדרש של ה"חול". שם הוכרו ביום שמחת תורה שלום לאורך כל החזית. הלוואי לשבועות רבים.

מתוך גיליון יום שישי, ג' סיון תר"צ – 30-5-1930

חנוכת הבית של תלמוד התורה

מכל החורבן שמלחמת העולם האחרונה גרמה אצלנו בעיר, סבל הכי הרבה מיבנה הת"ת (תלמוד תורה) שנהרס לחלוטין, והותיר שטח ריק. עסקנים מסויימים השקיעו מאמץ רב לאחר המלחמה והקימו מחדש את הת"ת בבניין פרטי זר. הם חשבו, כי אולי הבניין הפרטי יישאר נחלה עירונית אבל לא יצא מכך מאומה והת"ת היה מוכרח לעזוב את הבניין. זה ארבע שנים מתגוללים להם הילדים המסכנים עם המלמדים והמורים של הת"ת בבתי מדרש שונים וכתוצאה מכך לא יכול היה ילד יהודי עני לקבל את החינוך הראוי. לפני כשנתיים, התחילו עסקנים מקומיים מסויימים להתעניין במצב שנוצר בת"ת והעסקנים החשובים ה' דוד שקאלניק, ה' שמחה היינאך וה' יעקב שמואל גאלדבערג, העלו תוכנית להקמת בניין חדש באותו מקום שבו ניצב הבניין הישן של הת"ת. המאמץ עלה בידם, בסיוע נדבנים מקומיים וגם בני עירנו באמריקה, וביום ראשון, ה-8 בטשערוויץ [יוני] כבר עומדת להתקיים חגיגה גדולה של חנוכת הבית לבניין החדש של הת"ת.

אנו מאמינים, כי אוכלוסיית קובל תבין כמה הרבה עבודה השקיעו העסקנים החשובים לטובת הילד העני וכולם ייקחו חלק בשמחה היהודית ויחגגו יום טוב כזה, שרק לעיתים נדירות קורה אצלנו ברחוב היהודי.

הודעה

על סמך החלטת הוועד מה-26 ח.ז. צורף מחדש החבר יוסף אברך לאירגון הרוויזיוניסטי. ברית הצה"ר בפולניה, סניף קובל

אשראי שיתופי – בנק המסחר הזעיר בקובל

אנו מודיעים בזה, כי המנהל הנודע במשך שנים רבות של הפלקסבנק (הבנק העממי) המקומי, ה' חיים גרינברג, ששיתף עמנו פעולה, הוזמן מה-1 ביוני ש.ז. (שנה זו) לשמש כמנהל הבנק שלנו. הבנק שלנו מקיים את כל סוגי פעילויות הבנקאות באמינות ובדייקנות.

המועצה וההנהלה

קבוצת חברים מ"השומר הצעיר" בקובל בשנת 1924

חברים בקבוצה להשתלמות עצמית בקובל ב-1924. במרכז: איסר קאמינסקי (התצלום נעשה) לרגל נסיעתו לארגנטינה.

מתוך גיליון יום שישי, י"ד שבט תרצ"ב – 22-1-1932

אל ההורים של בתי הספר "תרבות" הקובלאים

חברים הורים! אבות ואמהות של הילדים בבתי הספר העבריים של "תרבות"! אנו פונים אליכם, כאל אלה שמגלים את מסירותם לבית הספר העברי לא רק בדיבורים, אלא במעשים, כשהם מקריבים קרבנות חומריים גדולים וכבדים.

אתם כולכם, שוויתרתם מרצונכם על בתי הספר (שהלימודים בהם) חינוך, ומשקיעים מאמץ כבד במצב (הכלכלי) הקריטי של היום, ובלבד שילדיכם ילמדו בבית הספר העברי – הרי אתם עושים זאת בוודאי לא סתם כך בגלל קפריזה טהורה, מבלי לשאול מדוע!

אם אינכם מתחשבים בקשיים הכרוכים בלימוד ילד בבית ספר, שלמרבה הצער אינו מקבל כל תמיכה ממשלתית, אם אתם נושאים בעקשנות על כתפיכם את העול הזה, מן הסתם אתם בכל זאת חשים, כי רק בית הספר הזה נותן לילדכם את הסביבה המאירה והאהבת של הגשמה עצמית לאומית. רק הוא מקשר אותו עם ביתו ועם עמו. רק הוא מקנה לו ערכים אציליים גבוהים ואידיאלים. השבת, בבואכם לאסיפה הכללית של "תרבות", תגיעו לשם כשותפים חשובים מאוד, פעילים מאוד, בחברת "תרבות", כי מעשיכם למען הרעיון של "תרבות" הם הרי רבי המשקל ביותר, הממשיים ביותר.

איש מההורים אל יחסר באסיפה זו! הבה תישמע שם המלה הרצינית ביותר והמעשית ביותר של ההורים! לא צריך לנצל את האסיפה לטענות קטנוניות [שאי אפשר להימנע מהן בכל משימה גדולה] אלא לביקורת שקטה, מעשית, אבל קפדנית.

אסור ש"תרבות" תהיה סתם "מוסד" המשמש כשדה פעילות של מספר עסקנים, כדי להתבלט ולקנות להם שם. הוא צריך להיעשות בית המלאכה של המאמץ העליון, כדי שבזמן הירידה (השפל הכלכלי) הכללית יציל את הפינה היקרה מכל, ביתם של ילדינו.

פינה זו הם בתי הספר, אבן היסוד העיקרית, שממנה נובעים כל שאר ההישגים של "תרבות", ובזמן קשה חייבת פינה קטנה זו קודם כל שידאגו לה ויחזקו אותה.

"תרבות" בקובל צריכה ועד שיבין היטב את המשימה הראשונה המוטלת עליו ויבצע אותה במרץ. אנו קוראים לכם: איש בל יימנע מלבוא לאסיפה, כי אדישותכם ברגע קובע זה עלולה, חלילה, לגרום נזקים גדולים לעניין הקדוש שלנו, ואתם בלבד תתחרטו אחרי כן. סיוע נוסף ויוצא מהכלל לבתי הספר! בנושא זה חייבים אתם כולכם לבוא לאסיפה ולהגשים אותו שם!

קבוץ החלוץ קובל

שימו לב! הזמנות לביצוע כל סוגי עבודות קשות, כחטיבת עצים וכדומה, מתקבלות בקבוץ, ווארשאווסקא 106, בית ה' מאניש רויזען, אצל ה' מאטל הערליך, ווארשאווסקא 184, אצל ה' משה גיטעליס סטשעלעצקא 8 ואצל ה' מאטל מלמד, בריסקער 57.

הסתדרות "השומר הצעיר בקובלע, ב-1924. במרכז: איסר קאמינסקי, כעת בארגנטינה.

(הידיעה הבאה היא לא מקובל, אלא מישראל, בשנותיה הראשונות, סביבות שנת 1950)

מאיר (מוניה) מרדר

סגן שר התעופה בישראל

מאיר מארדער הוא בנם של אברהם יצחק והעניע מארדער. למד וסיים את הגימנסיה העברית "הרצליה" בקובלע. היה חבר אירגון "השומר הצעיר" בקובלע ואחד ממנהיגיו.

בשנת 1933 הוא עלה לארץ ישראל ביחד עם קבוצת חלוצים. כעת ממלא מאיר מארדער את התפקיד הבכיר של סגן שר התעופה בישראל (-? אולי הכוונה לסגן שר התחבורה, האחראי לנושא התעופה).

הערה: את הפרטים הקצרים הללו מסר לנו בן דודו של מאיר מארדער, בין עירנו החבר וו.ב. פרייד.

[התצלום הוא משנת 1930, בגיל 16]

הודעות

יש לציין עובדה שערורייתית: בית הספר של "אורט" בקובל כמעט שנסגר. אני מדגיש "כמעט", כי קשה להשלים עם המחשבה שבית הספר היהודי המקצועי היחיד בקובל, אחד המעטים בוהלין, יפסיק להתקיים.

בצניעות ובדממה הוא התקיים במשך שנים. ללא מנגנון וללא פרסומת, הוא כבש מקום של כבוד במשפחת המוסדות (החינוכיים) של קובל. בזכות עמלן של בנות יהודיות צעירות, שעזבו את האושר המעמדי שהיתוו להן אבא-אמא, כדי להיעשות עצמאיות ויצרניות, התמלאו חיים בתי המלאכה של בית הספר. לא עוד. החלודה תבלע עכשיו את המכונות וילדים יהודיים יאלצו לעבוד בפרך שנים ארוכות אצל כובעניות קפריזיות.

גרוע מכך, אין את מי להאשים: הרי המורים רעבו חודשים כי לא קיבלו את פרוטות המשכורת שלהם. הרי עסקי "אורט" היו תמיד במקום – מה, אם כן, נותר לעשות? יש לגייס את כל דעת הקהל הציבורית ובשבע דרכים צריכה קובלע היהודית ללכת כדי להציל את אחד ממוסדותיה השימושיים והיפים ביותר. עם היד על הלב – ידינו לא שפכו את הדם הזה, כי בית הספר "אורט" צריך, חייב, והכרחי שיתקיים.

* * *

- אבל מדוע לא יקרו מוסדות יהודיים, כאשר חלק הארי של סיוע העירייה נמחק ללא רחמים? נראה כי שמים וארץ נשבעו, כי אף אגורה מ-70 אחוז מכספי המיסים הזורמים (לקופת העירייה) מכיסים יהודיים, לא ינדדו בחזרה (אל היהודים), חס וחלילה. הבה נמסור את רשות הדיבור לעובדות: לתיאטרון הווהליני בלוצק הוגדלה הסובסידיה בלא פחות מ-3000 זל. (זהובים) בעוד שכל התמיכות ליהודים עברו ניתוח קיסרי. מה, איפוא, המשמעות של כל אלה? אנו אוהדים מאוד את התיאטרון הווהליני, אבל האם צרכינו התרבותיים הם ברמה נמוכה יותר? או האם הם לא כל כך נחוצים? דווקא משום כך נאבקת שורה ארוכה של מוסדות יהודיים על אבטחת עתידם ואנחנו ידינו קצרות מלהושיע.

* * *

ואם כבר מדברים על העירייה "האהובה" שלנו, הבה נגיד משהו מעומק לבנו: אתם חושבים שאולי (תעזרו) הפחתת בעלי התפקידים היהודיים? [היו מצמצמים עוד, אבל למרבה הצער כבר אין את מי...]. לא! זהו קטע שאין לו כל קשר לחיסכון, אלא להיפך. אולי הוא יביא רווח לקופת העירייה. למשל: "אבי" עירנו אינו מוכן להשכיר את אולם הקולנוע העירוני לתיאטרון יהודי. בשעה שאני כותב שורות אלה, עדיין אינני יודע אם הערב אזכה לראות את אידה קאמינסקה. ומה שחשוב: ההחלטה בשאלה זו תלויה רק בראש העיר שלנו. ואם הדבר בכל זאת יקרה, כמה שעות לפני ההצגה, ויסכימו לתת את אולם הקולנוע העירוני, כמה עוגמת נפש עוד צפויה עד שההסכמה תימסר (רשמית לידינו). לכן הבה נשאל: האומנם אמנותם של שחקנים כאלה שהאל בירך אותם בכישרון רב, כמו קאמינסקי ואחרים, תמזער את קדושת האולם העירוני? ומדוע לא יוכלו מבקרי הקולנוע היהודים להרשות לעצמם ליהנות מאמנות יהודית באמצעות הצגה בקולנוע העירוני?

אכן זוהי שאלה חשובה ונציגנו במועצת העירייה חייבים להעלותה.

* * *

אלא שהתרגזנו מספיק. הבה לפחות נשמח במעט נחת: 17 חלוצים נוסעים לארץ ישראל. זאת אומרת: 17 זוגות ידיים שהיו מונחות על המדף (הכוונה: מחסרות עבודה), יזכו בתיקון. זה בלבד כבר מספיק. שכן מגיפת הבטלנות כאן בגלות טורפת את השארית האחרונה של האנרגיה של צעירינו ובימים אלה אין דרך אחרת. בפירוש אין!

על מה, איפוא, עדיין חורקים בשיניהם השונאים מימין ומשמאל נוכח פעילותנו הציונית? אולי הם יכולים להראות דרך הגיונית יותר, מטרה בטוחה יותר מאשר "פאלעסטינע"?! וככל שהמצב כאן ייעשה גרוע יותר, תתגבר היאחזותנו שם.

משום כך, כל חלוץ שנוסע מכאן (לארץ ישראל) הוא לנו הצלחה, אירוע. ועל אחת כמה וכמה – (כשנוסעות) קבוצות שלמות.

(ברכת) היו בריאים לבבית לכל החברים הנוסעים!

מתוך "קאוולער שטימע" – יום שישי, ט"ו אלול תרצ"ב – 16-9-32

ב. יקירי (פסבדונים של יעקב בוראק, עורך "קאוולער שטימע")

קבוצת ראשי אירגון "השומר הצעיר" בקובלע בשנת 1924.
יושבים משמאל – איסר קאמינסקי, ברוך וועלוועלער, וייצמן ונח ערליך.

"חשמונאי"

ביום ראשון התקיימה במועדון הארגון, האסיפה הכללית השנתית של "חשמונאי". פותח את האסיפה הנשיא ה' מ. פערעל, שמציג במילים קצרות סקירה על פעילות ההנהלה. נבחרים חבר המועצה פנחס שיינבוים כיושב ראש, ה"ה ב. פערילמוטער, פ. פאנטורין כחברים ול. כאזאן (חזן) – מזכיר. פירוט מעשי של פעילות ההנהלה מוסר מזכיר הכבוד ה' יעקב גראניטש. מדיווח זה נראה, כי על אף התנאים הקשים בצורה יוצאת מן הכלל, התפתח המועדון. לאחר הפרסומת הרבה שהביאה לבחירת (להתקשרות עם?) "הכוח" וינה, באה ההתקשרות עם המאמן ה' זינגער מבדפסט, שסייע להתפתחות קבוצת הכדורגל. גם קבוצת משחקי הספורט (אתלטיקה?) זכתה בשנת 1931 באליפות ווהלין. ציון דרך חדש בעבודת המועדון נרשם ברגע זה כאשר לאחר מאמצים גדולים נפתח המבנה הנאה השייך למועדון, במרכז העיר. נראות אפשרויות להתפתחות טובה עוד יותר, אבל חסר מדריך מוסמך ומנוסה. במהלך העונה הנוכחית מגלה הקבוצה אמביציה בלתי רגילה ומבלי להתחשב בהפרעות הבלתי רגילות, בכל זאת מצליח "חשמונאי" להביס את יריביו הרציניים ולתפוס מקום כבוד במחלקה (בליגה) "א".

ההנהלה יצאה עכשיו קשר עם אגודת "מכבי" העולמית, כדי לגייס מדריך להתעמלות. דין וחשבון על הקופה מוסר גזבר הכבוד ה' מ. גילדווארג. מדיווח זה ניתן לראות, כי במשך תקופת הדו"ח הגיעו הכנסות המועדון לסך 10,816 זל. (זהובים) 56 גר. (אגורות). לאחר כל ההוצאות נותר רווח נקי של למעלה מ-500 זל.

בשם ועדת הביקורת מוסר את הדו"ח היועץ ה' יצחק שאמעס. ניתן לראות ממנו כי הספרים נוהלו בסדר מופתי.

במהלך הויכוח שהתפתח אודות הדיווחים השתתפו: ה"ה ליבערמאן, פוגאטש, פרוזשאנסקי, פלאט, דאנציגער, גאלפערין, כאזאן ואחרים, שהציגו את הצדדים הטובים והרעים של ההנהלה הפורשת. פה אחד התקבלו הדיווחים של ההנהלה לתשומת לב (האסיפה).

בחירות ההנהלה החדשה מביאות את התוצאות הבאות: ה"ה מ. פעריל, מ. דאנציגער, ד. גארין, י. גראניטש, גילדווארג, י. ערליך, אהרן ערליך, ז. ציון, פ. פאנטורין, י. ליבערמאן. מועמדים: ה"ה ל. רויזען ופ. קאהן.

לוועדת הביקורת נבחרים: ה"ה פ. שיינבוים, י. פרוזשאנסקי וב. פערילמוטער.

פה אחד נתקבלה ההצעה של ה' פלאט, לדרוש מההנהלה החדשה לפעול בכל האמצעים כדי להתקשר עם מדריך רב תחומי, שיוכל לאמן את כל הקבוצות השונות של "חשמונאי".

ה' פעריל מודה לחברי הנשיאות על עבודתם המאומצת וכן להנהלה. ובשעה 1 בלילה נועל היו"ר את האסיפה הכללית.

תצלום של תחרות כדורגל בקובלע, בין חברי "מכבי" בקובל ובולדמיר, בשנת 1925

17 עולים לארץ ישראל

בשבת בערב התקיים במועדון המקושט יפה של החלוץ הצעיר, נשף פרידה חגיגי, לקראת נסיעתם של 17 חלוצים מקומיים לארץ ישראל. האולם הגדול התמלא על גדותיו בקהל גדול של ציונים ותיקים וצעירים ציוניים.

ה' **וועוריק** פותח את הנשף ונשיא ועדת קרן קימת המקומית, ה' **משה פעריל**, נבחר כיושב ראש האירוע. הוא מקבל את המינוי בנאום היכרות משולהב. עולים צעירים שרים "אנו עולים ארצה". מורשה הקק"ל, ה' **ישראל פרוזשאנסקי**, נושא נאום ארוך, על הרגע החשוב של העלייה, ומציין שאנו הקובלאים זכינו זו פעם ראשונה בשמחה גדולה כזו של שיגור 17 חלוצים מקומיים בפעם אחת לבניית ארץ ישראל. כן מברכים נציג מרכז "תרבות", ה' געלמאן מוורשה, נשיא ההסתדרות הציונית ה' **ל. פיש**, איש קבוצת "על המשמר" ה' **קאלאמאטש**, איש "תרבות", ה' **יצחק גיטעליס**, איש הליגה למען אי"י העובדת, ה' **ווייסברויט**, ה' באריסלאווסקי מא"י, מערכת "קאוולער שטימע" ה' **בוראק**, ה' **זפראן** ונציגים רבים של אירגוני הנוער הציוניים.

לפני הקהל הגדול מוצגים 17 החלוצים-העולים כדלקמן: **אסתר קאפיט**, **רבקה גאלדשמיד**, **חייקע פרייד**, **מרדכי ערליך**, **דוב גליזער**, **לייביש עפשטיין**, **ברכה ארשטיין**, **יהודית גראבער**, **שרה היינעך**, **לייביש קופערשטיין**, **בלומע וואקס**, **מלכה גארין**, **יצחק פינקעלשטיין**, **יצחק בורשטיין**, **בערל וואקס**, **דוד קליקא**, **יצחק פידעל**. הציבור מקדם את פניהם בשירת "התקווה". בעיני חלק גדול מהקהל אפשר לראות את מבטי הקנאה המביעים רצון להיפגש עם חבריהם ומכריהם עד כמה שיותר מהר, בארץ הנכספת, ארץ ישראל.

ברוח מרוממת מבלה הקהל ליד השולחנות הערוכים. השמחה גדולה לאין שיעור. מרימים כוסיות ברכה ושרים בזה אחר זה שירי ארץ ישראל, בעוד קהל הצעירים תופסים ריקוד "הוירא" (הורה) עד אור הבוקר.

קובל בערב פסח

מתוך גיליון יום שישי, ערב פסח תרצ"ז – 26-3-1937

התקוות שתלו במזג האוויר לא התממשו. השמש עדיין "מתעטפת בפרוותה" ("פוטער-פאס?") והדבר השפיע רבות על כך שגם המסחר, בחנויות ובשוק, יהיה "חורפי". לציבור אין מאומה (אין כסף) בשביל לקנות, ואלה שעדיין יש להם מטבע, ממתינים להשתפרות מזג האוויר. משום כך היה ערב יום טוב ראוי לקינה. גם מאפיות המצה מתלוננות על עונה חלשה. מעט מאוד אנשים אפו השנה אותה כמות של מצות כמו בשנה שעברה, ומשום כך היתה ההכנסה מועטת, וזאת למרות שהשנה היו גם החג הנוצרי (חג הפסחא) וגם החג היהודי באותו תאריך. הסוחרים מתלוננים על כך, כי אף שנה לא היה להם ערב פסח (גרוע) כמו השנה. אבל זה לא סיפק את האנטישמיים המקומיים, שביום הראשון הפיצו בעיר את עלוניהם השחורים (בהם קראו לנוצרים) לא לקנות אצל יהודים.

פעילות פסח: כל הדלות היהודית והמחסור היהודי התבלטו במלואם בשבוע של ערב פסח. (משרד) הקהילה היה כל אותו שבוע במצור של המון עניים, ביניהם אפילו יורדים (מנכסיהם) שכבר השליכו מראשם את כובע הבושה. בערב שבין יום שני ליום שלישי, סיימה ועדת "מעות חיטים" את חישוביה לגבי החלוקה (של כספי הסיוע לנוצרים) והכל התעצבו לשמוע, כי הוועדה קבעה, כי בגלל מספרם הגבוה של הפונים [מבקשי

התמיכה] שנרשמו, יהיה בקושי קילו אחד של מצה לאיש. אבל אין מה לעשות כנגד זה. בסך הכל נרשמו בקהילה מראש, כדי לקבל מצה מ"מעות חיטים", 765 משפחות, ומלבד זאת נרשמו ל"מתן בסתר" בערך 200 משפחות. כך שלפי החשבון הזה יוצא, כי בערך 35-40 אחוז מהאוכלוסייה היהודית בקובל נעשו עניים גמורים וחייבים לבקש סיוע.

במשך השבוע שולמו בבית הקהילה תמיכות כספיות לנזקקים, במיוחד לפסח, בערך 750 זלאטעס ומהעירייה וועדת "מעות חיטים" של ה"חול" קיבלו תמיכה מוגדלת בערך 200 משפחות כמתן בסתר.

בשר כשר לפסח

בקשר לכך שזה כבר השבוע הרביעי אין בקובל בשר כשר, נקטה הקהילה בכל האמצעים, כדי שקובל היהודית לא תישאר בפסח ללא בשר כשר. משלחת מיוחדת, שהורכבה מרב הקהילה ר' **טווערסקי**, ה' **דוד שקאלניק** ויו"ר מועצת הקהילה, ה' **ש. מאנדעל** פנו אל ה' ראש העירייה ואל הממשל המחוזי (בבקשה להתייר את השחיטה לחג) אבל ללא הצלחה. גם לאחר מספר פניות טלגרפיות נותרה בעינה במלואה ההחלטה לא להרשות שחיטה כשרה ליום טוב. כתוצאה מכך, כמובן מאליה, עלו מאוד מחירי העופות. רק אתמול, יום חמישי, בשעות האחרונות של ערב יום טוב, נתקבל מהממשל המחוזי היתר לשחוט 7 אחוזים מהמכסה החדשה, כלומר 5600 קלג. (קילוגרם) בשר כשר.

מתוך גיליון יום חמישי, ד' דחומ"פ תרצ"ז – 1-4-1937

ימי פסח הראשונים בקובל

שני ימי החג הראשונים היו דווקא בהירים, אבל מאוד קרים. אנשים "התאוששו" מהקור ליד תנורים לוחטים ובמלבושי חורף. הרחובות לבשו מראה של יום טוב והיו מלאים מטיילים. סדרים שיתופיים אורגנו: הסדר בקיבוץ נערך בחגיגות מרשימה. הגיע לשם קהל גדול מאוד של חברים ואוהדים, שמילאו את אולמות הקיבוץ הגדולים, אשר קושטו במיוחד בתמונות שונות והוצפו באור. כל חברי הקיבוץ, שמספרם, ללא עין הרע, בערך 100, היו במצב רוח חגיגי ומרומם וישבו לפני השולחנות הערוכים בצורה נאה. סדר הקיבוץ המסורתי נפתח על ידי ראש הקהל, ה' **משה פערעל**, שמציין את התפקיד הגדול והחשוב של הקיבוץ בפרט והחלוציות בכלל. את תפקיד יושב הראש מקבל חבר הקיבוץ, ה' **צבי רבינאוויטש** וה' **מערסיק** קורא את ההגדה, המעוטרת בצורה אמנותית, משובצת בהומור עממי ונוגעת בבעיות יהודיות כלליות וקיבוציות ספציפיות, ובקשרים של קובל היהודית לקיבוץ. בהרמת הכוס הראשונה נישאות ברכות של קהל הנאספים, ה"ה **ד"ר ווידרע**, **משה שווארצבלאט**, **פרופ' רייזלער**, **פרופ' פיינשטיין**, מורשה **זאב צוריף**, **יחיאל וואגשאל**, כשהם מלווים בשירת מקהלת הקיבוץ. החלק האמנותי בוצע על ידי **צפורה רובין**, שדיקלמה את "מסדה" ו"טירות"; **גיטל רובינשטיין** – "החיים החלוציים"; **אריה גאלדשטיין** – "בוקר וערב"; **ישעיה ליכט** – "הוררא"; **בן ציון פישער** – "רחובות". לאחר הסעודה החגיגית יצא הקהל בריקודי "הוירא" (הורה) עד מאוחר בלילה. ברוח מרוממת נסגר הסדר הראשון (מתוך שני לילות הסדר שנהוגים בגולה) לצלילי "התקוה". הסדר השני בקיבוץ עבר גם הוא בצורה מרשימה, עם הרבה הומור, שגרם לעונג חג. בידרו בשירה את קהל הנאספים הגדול: העלמה **צפורה**, **מילא**, **אריה גוטשטיין** וה' **קאפלינסקי**, שקרא הומורסקה מוצלחת. לאחר ריקודי "הוירא" משולבים ננעל מאוחר בלילה סדר הקיבוץ השני, לצלילי "תחזקנה". אצל החיילים היהודיים: מרשימים היו הסדרים הקולקטיביים של החיילים היהודיים, שלמענם ארגנה הקהילה היהודית ובראשה ה' **יחיאל אייבושיץ**, מטבח מיוחד באולם התלמוד תורה, כדי שלמעלה מארבעים חיילים יוכלו לבלות את החג בסביבה ביתית. הסדר הראשון נוהל על ידי ה' **אייבושיץ** בעצמו. סביב שולחנות חגיגיים ערוכים ישבו כמעט כל החיילים היהודיים מחיל המצב המקומי. ברוח מרוממת אומר החייל **ראבינאוויץ** "קידוש" נאה ולאחר החלק הרשמי החל ה"שולחן ערוך" (החלק של ארוחת הסדר) עם מאכלים טעימים של פסח, שהוגשו על ידי עסקנים חשובים: ה"ה **נח אלשעצקי**, **דוד גליק**, **משה פלאס**, אשר השקיעו רבות כדי לתת לחיילים היהודיים עונג יום טוב. הסדרים נערכו על ידי רב הקהילה ר' **טווערסקי** וראש הקהל, ה' **משה פערעל**, שביקרו קצרות בכל סדר. באווירה חגיגית ויום-טובית בילו כך החיילים היהודיים את ימי החג הראשונים.

בבית היתומים היו הסדרים (בערב הראשון ובערב השני של החג) מרשימים מאוד. חדר האוכל מקושט יפה, חגיגי במיוחד, וליד שולחנות ערוכים ברוחב יד יושבים כל ילדי בית היתומים, לבושים בבגדים חדשים. מנהל את הסדר העורך (של "קאוולער שטימע") ה' **יעקב בוראק**, המתאר לפני הילדים את כל הפרטים של

הסדר. בינתיים, בעוד העורך ה' בוראק מבדר את הילדים במלוא התנופה, מגיע הנשיא החשוב ה' **עפלבוים**, שתופס מקום בכורסת ההסבה המיוחדת. יפות ומוצלחות היו הקושיות ששאל **מאטעלע מלמד** בן השש. כל הילדים שרים בעליצות קטעים מסוימים של ההגדה וכאשר מגיעים ל"שולחן ערוך" נושא הנשיא ה' **עפלבוים** נאום חג לפני הילדים, ולאחר מכן מוגשים על ידי העלמה **רייצע לעווין ופאשע לייער**, בעזרת ה' **אשר ערליך**, מאכלי הפסח הטעימים, הגורמים עונג יום טוב אמיתי. לאחר חלקה השני של ההגדה, שעובר כסדרו בשירה, יוצאים ילדי בית היתומים בריקוד משותף. רגליים ילדותיות קטנות מורמות, ידיים קטנות מתנועעות בעליצות, בשמחה, דבר שנותן נחת אמיתית. בכלא, בו מוחזקים השנה כעשרים עצירים יהודיים, דאגה להם הקהילה למאכלי פסח, ובעקבות יוזמתו של הנציג ה' **אייבושיץ**, כונסו כל העצירים היהודיים בתא אחד, שם נערך סדר משותף ואפילו אורגן מניין (לתפילה). בדרך זו התאפשר גם להם, בתאי הכלא, לטעום את טעמו של חג החרות, שנחוג על ידי כל העם היהודי. בית הכנסת הגדול היה מלא וגדוש בשני ימי החג והגבאים של בית הכנסת הגדול גרמו לקהל עונג חג, בכך שהזמינו את החזן ה' **דוד ווייסבערגער**, שכשרונו האמנותי בתפילה נתן סיפוק רב לקהל. המועדון האזרחי היהודי, שפעילותו בתחומים שנטל על עצמו נעצרה באחרונה, מילא גם הוא לכבוד החג את המשימה שנטיל על עצמו והזמין במיוחד את שחקנית הלהקה היהודית הווילנאית, מרים אלעסקא, שהגישה ביום ראשון, ב' דפסח, ערב קריאה (שפרטים על תוכנו ועל ביצועו נמסור בפעם אחרת), וביום שני אירגן דאנסינג (ערב ריקודים). בשני הערבים היה המועדון האזרחי מלא על גדותיו בקהל ספוג אווירת חג.

ה' פעריל מורשה של קרן היסוד

בישיבה האחרונה של מרכז קרן היסוד הארצי בוורשה הוכרז ה' **משה פעריל** כמורשה של קרן היסוד בקובל. אנו מברכים את החבר פעריל על הכבוד שנפל בחלקו ומאחלים לו הצלחה גדולה בתחום הפעילות של "קרן היסוד".

הגליל והחולה

בד בבד עם תחילתה של הפעילות המוצהרת שהמתינו לה זמן רב, לגאולת הגליל והחולה ויישובם, ייאספו בימי השביעי והאחרון של פסח, בכל בתי הכנסת, בתי המדרש והשטיבלעך (בתי הכנסת של החסידים) המקומיים, נדרים (תרומות בעת העלייה לתורה) למען קרן קימת לישראל, לטובת גאולת הארץ, וייערכו אזכרות לגיבורים שנפלו בארץ ישראל.

מישא, לוסע גערמאן בקובל

בשבוע הבא מגיעים לקובל, לשתי הופעות אורח בלבד, השחקנים האהובים פארל מישא ולוסע גערמאן, עם להקתם הנודעת. מתוך הרפרטואר שלהם יגישו לנו תמונות מהחיים, כגון "ילדי רחל", "אם וחמות", המוצגים בהצלחה גדולה על ידיהם בכל מקום ועל כן יש לצפות לכך שגם קובל היהודית תדע להעריך כראוי את יכולת המשחק האמנותית של האורחים החשובים, השחקנים האמריקניים המפורסמים, וההצגות יזכו לקהל המונים.

סיום משניות

[ביום שני, היום הראשון של חול המועד פסח] התקיים באולם "חסד של אמת", מטעם החב' (החברה) [חסד של אמת], סיום המשניות השנתי. נאסף כאן קהל גדול וה' קליינערמאן קרא את הסיום, ולאחר מכן, באיחולי לחיים, בילה הקהל ברוח מרוממת.

מתוך גיליון יום שישי, ב' תמוז תרצ"ז – 11-6-1937

למען נפגעי בריסק

בעקבות הכרזת איסוף כספי הציבור בעיר למען נפגעי בריסק [בפוגרומים שכונו בשם "האירועים החריגים" – המערכת], שיגרה בשבת ועדת הסיוע המקומית את נציגיה לכל בתי המדרש והשטיבלעך המקומיים כדי להסביר את משמעות הסיוע לטובת האחים הנפגעים בבריסק. הם ביקשו בכל בית מדרש לשגר שני נציגים לאסיפה, שתתקיים ביום ראשון בקהילה (בבית ועד הקהילה) כדי לטפל במשותף במשימה ולגרום לכך שהפעילות העממית הרחבה למען נפגעי בריסק תביא את התוצאות הראויות. ביום ראשון, בשעה 12 בצהריים, התכנסו בבית הקהילה כל הנציגים שמנו למעלה מ-60 איש. ראש הקהל, ה' פערעל, פתח את ההתייעצות העירונית הגדולה, שעסקה בתוכנית למשימת הפעילות. לאחר מכן חולקה העיר לאזורים, ולכל אחד מהם הוקצו בו במקום זוגות של אוספים (אוספי תרומות). וכבר מיום ראשון, גם במהלך השבוע, אפשר היה לראות את זוגות האוספים מבקרים אצל האוכלוסייה היהודית, שמקבלת אותם בסבר פנים יפות ותורמת לפי אפשרויותיה לטובת נפגעי בריסק היהודים. אפשר כבר לראות בכך, כי קובל היהודית תגרום להצלחת הפעילות, כראוי לה. ועדת הסיוע המקומית למען נפגעי בריסק כבר שלחה השבוע לועדת הסיוע הוורשאית למען נפגעי בריסק 3000 זלי (זהובים). הכסף נשלח על ידי סניף הפאלקסבאנק המקומי פ.ק.או ורשה, אל הכתובת של בית הבנק, מ. שערעשעווסקי.

בעניין מושבת הקיץ "טאז"

ההכנות לפתיחת "טאז", מושבת הקיץ (קייטנה) לילדים בהאראדאלעץ (הורדולץ), נמצאות בהילוך גבוה. בשבת התקיימה אסיפה מורחבת של ועדת הנשים ב"טאז", שהחליטה לערוך איסוף מוצרי מזון בעיר לטובת מושבת הקיץ. כבר במהלך השבוע הנוכחי אפשר היה לראות זוגות של נשים כבודות מהלכות ברחבי העיר, שם קיבלו אותן יפה מאוד וקובל היהודית השתתפה כראוי במבצע איסוף המזון. כפי שמוסרים לנו, החליטה הנהלת "טאז", כי מושבת הקיץ של "טאז" בהאראדאלעץ תיפתח ב-22 בחודש ובעונה הראשונה תקלוט לא פחות מ-150 ילדים.

מיבצע "ייווא" בקובל

בשליחות המכון היהודי למדע יבוא בקרוב לקובל הסופר ה' א. איוועניצקי, כדי לארגן מיבצע למען "ייווא" אצלנו בעיר, ובאותה הזדמנות למסור דרישת שלום חיה מפעילות "ייווא" והתחזיות לעבודת המכון להבא.

מה יכול לקרות?

האם הדואגת ליתומים הנודעת כאן, העלמה החשובה רייצע לעווין, שוטטה גם ביום שני זה, כמו שהיא רגילה בשאר ימות השנה כולה, עם הדאגה ליתומים, בכל רחבי העיר, עם קבלות חתומות ביד, כדי לאסוף כסף ומוצרי מזון לטובת בית היתומים. אבל בחנות ברחוב ווארשאווסקע, דרש ממנה שוטר אישור מיוחד לפעילותה – דבר שהעלמה לעווין לא נזקקה לו אף פעם עד כה. כל הסבריה לשוטר לא עזרו והלה הפריע את מילוי משימתה ו"הזמין" אותה אל תחנת המשטרה. כאן, לאחר התערבות ראש הקהל, ה' פערעל, שוחררה מייד הגברת החשובה הדואגת ליתומים.

מתוך גיליון יום שישי, ח' מנחם אב תרצ"ז – 16-7-1937

15000 חלות חולקו בשנה לנזקקים ע"י "בית לחם"

ביום ראשון התקיימה בבית המדרש "פרוזשאנסקי" האסיפה הכללית השנתית של "בית לחם". האסיפה נפתחה על ידי הנשיא ה' יוסף שוחט, ובנשיאות נבחרים ה"ה: לייבל פרישבערג – יושב ראש, נחום ווערנער, הערש וואלף לנדע – חברים; ישעיה גוטמאן – מזכיר. הנשיא ה' שוחט מגיש את דו"ח הפעילות, ממנו אפשר לראות, כי במשך השנה נאספו בסך הכל 15000 חלות ו-3000 זלי מזומן. מקבלים (חלות לשבת חיים): ישנם 300 (אישי); מדי שבוע. סביב הדו"ח התפתח דיון נרחב בו נוטלים חלק ה"ה: חיים אברך, יחיאל אייבושיץ, נחמיה באר, חיים לפידות ואחרים. הדיון נתקבל לתשומת לב ולאחר מכן נערכו בחירות להנהלה החדשה, בהן נבחרה כל ההנהלה הישנה במלוא הרכבה עד כה, בה משתתפים אדם (נציג) אחד מכל בית מדרש.

[נתוני מירשם התושבים בקובל] למחצית שנת 1937

במחצית הראשונה של שנת 1937 היו באוכלוסייה היהודית, לפי הספרים הרשמיים: 100 חתונות, בנייהן 31 פאנאוונע, כלומר רשמיות (שנרשמו במירשם התושבים?); 87 לידות, מהן 51 ילדים ו-36 ילדות, כולל 3 שנולדו קודם זמנם; מתו 80, מתוכם 44 גברים, 36 נשים, כולל 9 ילדים.

נחמה, כאש, קאדיש

ביום שני, ה-19 ביולי השנה, תהיה לנו ההזדמנות לראות את להקת האופרטות הווילנאית הידועה והמצויינת, ובראשה השחקנים האהובים נחמה, כאש וקאדיש. הציבור בוודאי לא ימנע מעצמו בימים (קשים) אלה מעט הנאה, ירשה לעצמו לשכוח את הצרות ויבוא בהמוניו להצגה.

הודעה

הכרת תודתנו והוקרתנו החברתית למועדון (הנשים): החשוב באמריקה לסיוע לקובל, על 90 הדולרים שנשלחו אלינו, ואשר חילקנו אותם לפי הוראותיהם (של המועדון בארה"ב) באופן הבא: תלמוד תורה – 35 דולר, חבי' (חברת) "טאז" – 25 דולר, בית יתומים – 20 דולר, מושב זקנים – 10 דולר. אנחנו מאחלים לכם קיץ בריא ומאושר. השי"ת (השם יתברך) יעזור לכם בפעילותכם.

ועדת החלוקה בקובל:

יודל סופר-פרידמאן, ישראל לאנדע,

מ. ראזענבלעט, פנחס גוצעס.

מודפס ע"ג התמונה:

בהמות שנרכשו בכספי הנדבה המיוחדת של מועדון הנשים לסיוע לקובל באמריקה. בריאות ואושר לשנה החדשה מאחלים לכם הילדים מבית היתומים בקובל.

הסבר מתחת לתצלום:

הפרות שנקנו בכסף ששלח הסיוע הקובלאי בצפון אמריקה למען בית היתומים בקובל.

מתוך גיליון יום ראשון הושענא-רבה תרצ"ח – 26-9-1937

ימי סוכות הראשונים בקובל

ערב יום טוב מזמן שמחתנו הורגשה תזוזה כלשהי בעולם המסחר, וזה רק בחנויות אמצעי המחיה (חנויות המזון), אבל בחנויות האחרות היתה המכירה חלשה מאוד. במקום זאת התלהט שוק האתרוגים, שנעשו מבוקשים בימים האחרונים. בעד אתרוג דרשו מחיר טוב. ייתכן כי הסיבה לכך היא, שסוחרי האתרוגים המקומיים ציפו לפדיון חלש ועל כן ייבאו מעט אתרוגים, ולכן נגרם בהם מחסור בערב סוכות. וכאן יש לומר שוב, לבושתנו הרבה, כי מה שסוחרי האתרוגים שלנו שכחו, מחמת עסקיהם, את תוצרת הארץ שלנו והשנה הצטיידו למכירה גם באתרוגים שאינם מארץ ישראל. שני ימי הסוכות הראשונים היתה להם מעלה: מזג האוויר, שהיה נאה מאוד. הכל ממש נהנו במזג האוויר השמשי ויהודים חשו שהם מקיימים בצורה מצוינת את המצווה לישיב בסוכה. הציבור גם יכול היה ליהנות מעונג יום טוב בטויל בבגדי קיץ והיתה זו מעלה כפולה לאלה, שעדיין לא הכינו את עצמם עד כה לקראת החורף.

באופן כללי עברו התפילות בבתי המדרש והשטיבלעך בשני ימי החג באווירת יום טוב חגיגית, ללא תקריות מיוחדות של "זמן שמחתנו", פרט לבית המדרש "העירוני", שבו אבד אתרוג וסביב העניין הזה התחוללה שם שערורייה גדולה. בשטיבל של החייטים, שאיבד את בעל התפילה (החזן, שכנראה עבר להתפלל בבית כנסת אחר), נוצרו שני מחנות וכל צד הוריד מהדוכן את בעל התפילה של הצד השני; ואכן היו שם ששון ושמחה. במניין מסוים (במקום אחר) היה גם כן שמחת חג (בלשון סגי נהור) בגלל פיטם שאבד (פיטם הוא עוקץ האתרוג, ואם הוא נעקר ממקומו, האתרוג פסול). מלבד זאת היתה בשטיבלעך מסויימים מהומה עם מחאות נגד גבאים או נגד סתם יהודים נאים, שהרשו לעצמם במצב הנוכחי לקנות אתרוגים שאינם ארץ ישראלים. מסיבה זו פרצו בשטיבלעך אחדים ממש מהפיכות, שהשפיעו כל כך על גבאים אחדים, עד שהם קנסו את עצמם מרצונם בעד 5 זהובים לטובת הקרן הקיימת. בכלל בילתה האוכלוסייה היהודית בימים הראשונים של החג באווירה רגועה ולא היה מאומה, חלילה, שיפריע את אוירת היום טוב, דבר שבמצב הנוכחי מהווה עובדה הראויה לציון.

בחירות בוועדת ק"ל

ביום רביעי, היום הראשון של חול המועד, התקיימה האסיפה הכללית השנתית של ועדת הקרן הקיימת המקומית. פותח את האסיפה המורשה ה' צוריף וכיו"ר האסיפה נבחר ה' יוסף מילשטיין. המזכיר ה' פאפע קורא את הדו"ח השנתי של הכנסות הקרן הקיימת בקובל במשך שנת תרצ"ז, שלאחר דיון קצר התקבל לתשומת לב (אושר על ידי האסיפה). מורכבת ועדת ק"ל החדשה לשנה הבאה, באופן הזה: ה' זאב צוריף [ציונים] מורשה, ה"ה אהרן ערליך [מזרחי], חיים ברוינשטיין [ליגה] – סגן נשיא; יעקב בעקער [ליגה] – גזבר; חיים לייב פאפע – מזכיר; גברת חנה פוגאטש, ה"ה יוסף אינבערג, יוסף מילשטיין, אהרן צופערפיין, יעקב מאלושקע וכן נציגי בתי הספר: ה"ה לייער – גימנסיה "תרבות"; לעווינשטיין – "הרצליה"; טויב-קלומל" – חבר הנשיאות; המפקחים על מקורות ההכנסה השונים: חגיגות – יוסף אינבערג; נדרים (תרומות בעת העלייה לתורה) – אהרן ערליך; תרומת-המטר – אהרן צופערפיין; בתי הספר – יוסף מילשטיין; ספר הילד – גברת חנה פוגאטש; קופסאות (קופות התרמה) – חיים ברוינשטיין; מיבצעים שונים – זאב צוריף; בוועדת הביקורת: ה"ה עו" (עורך העיתון "קאוולער שטימע") בוראק, משה פוגאטש, משה שווארצבלאט, מתתי (מתתיה – יהודים דתיים אינם כותבים את צירוף האותיות יה בסוף שם) קערזשנער, יצחק אטלעס, שינדל והאסיפה ננעלת.

אסיפת דיווח ציון.

[של סניף ההסתדרות הציונית בקובל]

בשבת ב-2 בצהריים תתקיים במועדון הציוני אסיפה מורחבת של ציונים ואוהדים, שלפניהם ימסור ראש הקהל שלנו, חבר משה פערעל, דיווח על תקופת הכהונה של הקהילה. לאחר הדיווח יתקיימו הבחירות של המועמדים הציוניים לבחירות (הנהלה) הקהילה החדשות, העומדות להתקיים בקרוב.

ועידת הנוער הציוני

במשך יום שישי, שבת ויום ראשון, תתקיים ברובנה ועידות חוג ווהלין של הנוער הציוני. קובל תהיה מיוצגת בוועידה על ידי נציג הנוער הציוני המקומי, ראש הקו ה' יצחק פוגאטש, שכבר אתמול נסע לרובנה.

(המתרגם: לא ברור מדוע, אבל הקטע להלן כתוב בשפה מסובכת ומפותלת במיוחד)
מתוך גיליון יום שישי, י"ז באדר א' תרצ"ח – 18-2-1938

1918 – יובל בית היתומים – 1938

השנה מלאו 20 שנות קיום לבית היתומים המקומי וקובל היהודית תחגוג החל מיום ראשון הבא, ה-19 בח.ז. את יובל ה-20 שנה שיוכרז על ידי העסקנים המקומיים החשובים של הדאגה ליתומים, שמארגנים חגיגות שונות לרגל הישגי הארגון, המיוצגים על ידי היובל. קובל היהודית בוודאי תיקח חלק במשימות של יובל ה-20 שנה לבית היתומים, שלזכותו נרשמת הצלת חייהם של מאות חיים צעירים, אותם חניך, נטע בהם דעת, לימד והכניס אותם כאנשים טובים, בריאים, של החברה היהודית – ובכך קובל בוודאי כמו בעבר, תעריך את יובל 20 השנה של בית היתומים, ותיקח חלק מאסיבי בחגיגות.

ועדת בית היתומים בקובל. במרכז – עורך הדין ב. אפלבוים (יושב הראש)

עצרת טרומפלדור

בהקשר ליום השנה ה-18 של (מות) יוסף טרומפלדאר וחברים, שנפלו בשנת תר"פ בתל-חי, אורגנה בשבת בערב באמצעות חוג הנוער של ועדת קרן קימת המקומית, עצרת אבל חגיגת במועדון ההסתדרות הציונית. באולם מלא עד אפס מקום, מעוטר בשחורים, פותח את העצרת המורשה ה' **זאב צוריף**, וה' **יעקב שליטא** מופיע בנאום על חייהם ומאבקם של טרומפלדאר וחבריו. לאחר מכן מדקלמים בנושאי א"י ה' **שער** בעברית והע' (והעלמה) **שרה גאלדפארב** בפולנית. הצעיר **מאטל בעלאריי** נושא נאום מוצלח מאוד בעברית ולאחר פרשנות של ה' **מתתיהו קערזשנער** לגבי החיים של הגיבורים שנפלו בתל-חי ומשימותינו הנוכחיות בא"י, ננעלת העצרת בצלילי "התקווה" ו"תחזקנה".

"אָרט" (אורט) רוכש מקום לבניין

("אורט" הוא אירגון שמטרתו לתת חינוך מקצועי לנוער יהודי)

בשבת התקיימה ישיבה של הנהלת "ארט" המקומית, בראשות המנהל ה' פראנקפארט. הישיבה עסקה במיוחד בעניין הקמת מיבנה משלו למען (אירגון) "ארט", וכן בשאלות אירגוניות. הוחלט לרכוש למען הבניין של "ארט" את המגרש ברחוב שעווטשענקא (שבצ'ניקה), ליד גמנסיה "תרבות". בקשר ל פעילות הענפה של "ארט" הוחלט גם לשתף את ד"ר **ווייטמאן** הנכבד בנשיאות הנהלה של חברת "ארט" המקומית. כפי שנודע לנו נרכש המגרש כבר אתמול, יום חמישי, בשעה טובה ועכשיו: קובל מתכוננת לסייע למען הבניין!

הערץ גראסבארט בקובל

קובל שלנו כנראה שייכת לערים הנבחרות, שבהן יופיע האמן הנודע, המוכשר בחדס אלוהים, אלוף המלים ה' הערץ גראסבארט. עלינו יהיה להודות למועדון האזרחי היהודי שלנו, על כך שגם לנו תהיה ההזדמנות לשמוע את קונצרט המילים של ה' הערץ גראסבארט, שלגבי הופעותיו פוצחת העיתונות היהודית בשירת תשבחות כה נהדרת. הציבור הקובלאי בוודאי ינצל את האפשרות ויבוא להופעתו היחידה הערב במועדון האזרחי היהודי.

עליית הנוער

בקשר לתחילת עליית הנוער לארץ ישראל, קיבלו בימים אלה אישור [סרטיפיקט נוער] לעלות לתל-חי ובית-שאן, **חיים קרעל** המקומי בן ה-17 - (מאירגון) "פרייהייט" (דרור) **וברוך דוביצקי וסאלצי זאפראן** בני ה-17 - (מאירגון) "החלוץ הצעיר", שייסעו מקובל (ארצה) ב-21 בפברואר ש.ז. (שנה זו). כן קיבלו בימים אלה אישורי עלייה חברי "פרייהייט" **נחמה זילבערבערג ולייב שוסטער**, הנוסעים מקובל ב-15 במרץ ש.ז.

ייסוד "יבנה"

ביום ראשון התקיימה בראשות נשיא "מזרחי", הרב **אפרים קערזשנער [אפרים דיין]** ישיבה מורחבת של "מזרחי" המקומי ועסקני "תורה ועבודה", בה נדונה השאלה של ייסוד בית ספר דתי לאומי, שיהיה משולב במרכז ההתאחדות של בתי ספר דתיים לאומיים "יבנה" בפולין. סביב השאלה מתפתח ויכוח נרחב, בו לוקחים חלק ה"ה ח.ל. לאנגער, מרדכי ליכטענבערג, יוסף אינבערג, מתתיהו קערזשנער, יצחק גלייזער ואחרים, והוחלט לכנס בזמן הקרוב ביותר אסיפה רחבה של "מזרחי" ו"תורה ועבודה" וכן של ידידי מערכת בתי הספר הדתיים לאומיים, בה תוקם ועדת ארגון שתבצע את כל ההכנות לכך שבית ספר כזה כבר ייפתח בקובל.

מתוך גיליון יום שישי, ה-3 בפברואר 1939

פרק תנ"ך כל יום

בקשר לקריאה הנלהבת של מרכז "תרבות" לאוכלוסיה היהודית לגבי פרק התנ"ך, נטל הוועד המקומי של "אוהל ביאליק" על עצמו את היוזמה והחל בלימודי "התנ"ך היומי". בשבת שעברה בערב התכנסו באולם "אוהל ביאליק" מספר גדול של צעירים וה' **מ. קירזשנער** הבהיר בפניהם את החשיבות של לימוד פרק תנ"ך כל יום, ביחידות או בציבור. לאחר מכן קראה העל' **(העלמה) לובע טווערסקי** ולימדה את ארבעת הפרקים הראשונים של "ירמיהו". וכך כבר נמשך כסדרו הלימוד של "תנ"ך יומי" כל ערב במועדון "אוהל ביאליק" מ-8 עד 9 בערב. הכניסה חופשית, אבל צריך להביא תנכ"לע (ספר תנ"ך קטן).

ענייני בית החולים היהודי

(תצלום עמוד ראשון של השבועון "חיינו")

חיינו

כלי ביטוי בלתי מפלגתי, חברתי ספרותי, עבור וואהלן ופולסיה מופיע כל יום שישי. המחיר 10 גראשן. יוצא לאור זו השנה השנייה.

(קטעים נבחרים מהעיתון "חיינו")

(נשואים:)

מז"ט (מזל טוב) לנשואי בתי הדסה תחי"ו (תחיה ו?) עם בח"ל (בחיר לבה) מר ישראל ברודר. מז"ט והצלחה. והשי"ת (והשם יתברך) יעזור שנשבע מהם רב נחת.

הסב מרדכי מנחם טננבוים וב"ב (ובני ביתו) ראב"ד (רב ואב בית דין) ב"ק (בקהילת) ויזבניק

(בעברית:) מז"ט ורב נחת לנשואי בנו מר ישראל ברודר עם מרת הדסה טננבוים. יבנו ביתם על הרי ציון. ההורים יעקב וריזל ברודר.

(בעברית:) לנשואי אחותנו גיסתנו הדסה טננבוים עם מר ישראל ברודר יחיו – מז"ט ורב נחת ואשר. יזכו לבנות להם בית על הרי ציון.

יוסף וחנה אברך

(פרסומת:)

באמצע העמוד, למטה, מופיעה מודעת טקסט דו-לשונית – בידיש ובפולנית, על מעלותיו של צבע אמיל מסוים:

האמייל הטוב ביותר הוא

פארסא-פלעקס

פארסא פלעקס זהו האמייל היחיד המנצח שהתקבל בעולם המדע בעיקבות בדיקות מעבדה שונות, שיש להן משמעות מדעית.

פארסא פלעקס מיוצר מחומרי הגלם המעולים ביותר והגיע לרמה הגבוהה ביותר בייצור האמייל, שעד כה לא ניתן להגיע אליה בשיטות המקובלות. במקביל, אין האמייל הזה פוגע כלל באטמוספירה (באיכות האוויר)

פארסא פלעקס

(ספורט:)

י.ס.ק. (יידישע ספורט קלוב – מועדון הספורט היהודי) "חשמונאי" קובל

ביום ראשון, ה-28 במרץ, מתקיימת בקובל תחרות על האליפות בכדור עף ובכדורסל. הזוכים במקום הראשון יקבלו גביע כסף מטעם מערכת "חיינו". (בתחרות) נוטלים חלק כל ארגוני הספורט בקובל.

גיליון "חיינו", יום שישי, ה-5 במרץ 1937

מבצע סיוע חורף

מדיווח הוועדה המקומית לסיוע חורף עבור מחוסרי עבודה מתברר, כי בחודש פברואר נהנו ממבצע סיוע החורף בסך הכל 1,200 איש, ומלבדם הועסקו 64 איש בעבודות שמומנו על ידי ועדת סיוע החורף.

נציבות לבית"ר בוהלין

כפי שנודע לנו ממקורות מהימנים, אישרה נציבות בית"ר בפלין את מינויו של קצין הנציבות, ה' י. ווירניק, כנציב בית"ר בוהלין. מינוי זה הוא פועל יוצא מהפעילות המוגברת שבה החלה הנציבות בחודשי הקיץ.

"מצודה"

ההנהלה העולמית של בית"ר בלונדון מסרה את עריכת "מצודה", הביטאון הספרותי המרכזי של בית"ר העולמי, לידי ה' י. ווירניק. כבר בשבועות הקרובים יראה אור הגליון הראשון של כתב העת הזה, שיודפס בקובל.

מארכיון קובל: איסור על עגבניות – בתרנ"ה

בדיוק בערב ראש השנה תרנ"ג (1892) נפלה בקובל סנסציה מרגשת. ילדים ומבוגרים, זקנים וצעירים, יצאו לקבל את פני גדוד הדראגונים (הפרשים) ה-7, הקינבורגי, של חיל הפרשים, שהועבר מפודוליה לקסקטין קבע בקובל. השמחה בעיר, כמובן, היתה עד לאין שיעור; לא כל כך בגלל המוסיקה העליזה, אלא מהמחשבה שהעיר זכתה בגדוד עשיר, שממנו תהיה פרנסה. אומנם גם עד אותה שנה לא יכלה קאוולע להתלונן על חוסר פרנסה, שכן כמעט תמיד באותה תקופה הוצבו בקאוולע שני גדודי רגלים, שמנו בסך הכל 3,200 איש, ובנוסף לכך חטיבת ארטילריה ופלוגת רכבות. אבל הציבור (היהודי) עשה לעצמו חשבון, כי מגדוד הפרשים תהיה הרבה (יותר) נחת (פרנסה). שכן פרשים, נהגו לומר, הם בעיקר רווקים, וכידוע יכול בחור להרשות לעצמו (הוצאה גדולה) יותר מאשר חייל רגלי שהוא בעל-מטופל (בעל משפחה) ... לא אחד יעלה מייד, מן הסתם, את השאלה: מה שייך עניין בוא הצבא לאיסור על עגבניות? חכו נא רגע ותשמעו ותיוודעו, כי לולא גדוד הדראגונים, בוודאי לא היתה קאוולע מודעת שיש מין ירק כזה כמו עגבנייה. שכן אתם צריכים לדעת, שמין ירק זה הובא (לעירנו) לראשונה על ידי הדראגונים, שבאו ישירות מחלק הארץ שמיצר את הפירות והירקות המשובחים ביותר (פודוליה). מובן מאליו, כי לקראת האביב המתקרב, שתלו הקצינים גינות יפות ובתוכן (בין השאר) גם עגבניות. בסתיו הופיעו בכמה מחנויות הפרי עגבניות אדומות, שה"שמשים" (משרתי הקצינים) מכרו לירקנים. הציבור היהודי הכתיר מייד את מין ה"פרי" החדש בשם "תפוחונים זבי דס" ואף אחד מאחינו בני ישראל לא העיז אפילו לגעת ב"מין הטרף" הזה. אבל נמצאו צעירים שהירק הזה טעם לחיכם והם החלו לצרוך אותו בכמויות. בעיקבות זאת הלכו מספר יהודים קשישים אל הרב וסיפרו לו שהיוונים עם הסוסים (הפרשים הרוסיים) החדשים זרעו תפוחוני טריפה, שצריך להשקות אותם בדם סוסים או בהמות אחרות, כדי שהתפוחונים יאדימו וצריך לדאוג שיוצא איסור עליהם (שיהיו אסורים במאכל).

אבל זמן רב לאחר שהעניין כבר הובהר סופית (שאין משקים את העגבניות בדם) עדיין נמנע הציבור היהודי מלהשתמש במין העגבניות הזה.

"רש"י הקטן"

גיליון יום שישי ערב פסח תרצ"ז ה-26 במרץ 1937
ערב פסח אצל בעלי המלאכה

אצל החייטים :

החייטים בעלי המתפרות מתלוננים מאוד על ערב יום טוב גרוע (לעסקים). כבר זמן רב מאוד לא היה מצב כזה, שבו 70 אחוז מהחייטים יהיו מחוסרי עבודה. הסיבות לכך הן כדלקמן: התייקרות אמצעי המחיה והסתלקות המוסדות והסוכנויות החשובות ביותר בקובל, כגון מפעל הטבק, מונופול הספירט ובאחרונה גם קופת החולים. כדוגמה למצב החמור שבו נמצאים החייטים יכולה להיות העובדה, כי בכל ערב מגיעים חייטים רבים לאירגון בעלי המלאכה ושוקעים שם בשיחות משולהבות, המשכיחות את דאגותיהם היומיומיות...

אצל הצבעים :

היו זמנים כאשר לצבעים היה קיץ טוב, וכתוצאה מכך היתה להם פרנסה שהספיקה גם לחורף. אבל השנה עברו הצבעים בקושי את הקיץ ובחודשי החורף סבלו הצבעים רעב וקור. עכשיו הגיע ערב פסח, אבל גם עכשיו אין להם שום תקווה להרוויח.

אצל הבנאים :

גם מצב פועלי הבניין הוא קטסטרופאלי. על פרויקטים ממשלתיים ופרטיים אין מה לדבר. הצילו מעט את המצב הקשה מכוונות המצות, שמעסיקות הרבה פועלי בניין, אבל גם לא כולם יהיה להם מספיק לצרכי הפסח.

אצל הסנדלרים :

מקצוע הסנדלרות, חייבים אנו לקבוע, הוא הכי אומלל ומצבם נראה נורא. רוב הסנדלרים מחוסרי עבודה. כל התקוות להרוויח לקראת פסח נמוגו לחלוטין.

זוהי איפוא תמונת המצב בקרב היסוד היצרני של העם היהודי. והכל מעלים אותה שאלה: מאין יבוא עזרי?

מ. וויינער

ימי ערב פסח בקובל

פסח הוא החג היהודי השמח ביותר. רוחם של יהודים בימי ערב פסח היתה תמיד מרוממת. כל השנה הם סוחרים, סרסורים, חנוונים, בעלי מלאכה ועוד. אבל בפסח כולנו בני מלך... תחושה זו היתה פועל יוצא מהמצב הכלכלי, שבו מצאו היהודים את עצמם. כדבר הפתגם: כשעליז בכיס, גם הלב עליז...

אבל היום, התחושה היא אחרת, כי המצב בכיסים היהודיים בכלל איננו ציפורי (שמח כציפור). כל השנה נאבקים במחסור, וגם בימי הפסח היפים יהיה עלינו לשתות את כוס התרעלה. כמה משפחות יהודיות ייוותרו בפסח הנוכחי ללא מצות?

משום כך משוטטים אחינו בני ישראל כמוכים. כמו מנחם-מענדל (דמות מסכנה מכתבי שלום עליכם) הם מסתובבים בין האיכרים בימי השוק: הם מתבוננים בעופות, בתפוחי האדמה ובמוצרים האחרים, אבל "אל תגע בי" – בכיסים מצפצפת הדלות.

כל השנה עמלו בפרך ומכל "העסקים" אין מאומה לפסח...

אבל כל אלה אינם מספיקים לאנטישמים שלנו, המפתחים תעמולת חרם כנגדנו בכתב ובעל פה. הנה, למשל, חילקו השבוע ברחובות קובל עלונים בעלי תוכן של שנאת יהודים. אנו מביאים כאן כמה ציטוטים: "היה דוגמה לאחרים, אל תקנה אצל יהודים".

"היהודי נוטל מאיתנו את העבודה, מרמה וגונב, מחריב את ארצנו, חותר תחת הדת וגורם לדמורליזציה". "התעורר והילחם! אל תהיה שקט וסבלן, רק הילחם, כי הם יפשטו את עורך מעליך"...

עכשיו כבר מובן, מדוע תוקפים ומכים יהודים.

האם מדובר לשלטונות על בריונות-העט הזאת? האם הם לא יגיבו על מעשי תעתועים אלה?

גיליון יום שישי ה-25 בפברואר 1938

עם הפנים אל "נורדיה"

בשקט ובדממה, ללא מהומה, נפתח בקובל לפני מספר חודשים מועדון ספורט לאומי "נורדיה". באותה דממה, הוא גם החל לפעול ונוער הדוגל בלאומיות יהודית, הצטרף לשורותיו. הסיסמה: "נשמה בריאה בגוף בריא" לא היתה אצלם בגדר פרזיולוגיה פשוטה. הם חשו דחף להגשימה. תורתו של מכס נורדאו על יהדות השרירים והצורך בחינוך גופני (של היהודים) הפכה (אצלם) לאידיאה והוצבה על סדר היום.

ההנהלה ניגשה מייד לפעילות אינטנסיבית בכל התחומים. בהנהגתו של מדריך מיוחד נערכו אימוני אגרוף והתעמלות. כן נערכו שיחות תרבותיות על נושאים ציוניים אקטואליים. במועדון גם נפתח חדר קריאה וכן הלאה.

אבל כל אלה לא סיפקו עדיין את ראשי "נורדיה". באחד מימי שישי בערב נפלה אצלם החלטה לגבי עניין רב חשיבות. זה החל מקריאת מאמר שכתב ז'בוטינסקי ב-1933, ושמו "על הפריפעטשיק" (על תנור הבישול; שם של שיר אידי נפוץ). המאמר המצויין עשה על הכל רושם אדיר. (בעקבות זאת) הוחלט להפוך למציאות את שירו זה של ווארשאווסקי עם פירושו של ז'בוטינסקי (תרגום חופשי; במקור השיר הוא בחרוזים): "בתנור דולקת אש והרבי מלמד ילדים קטנים, מלמד ילדים קטנים בחשק רב, כך אומר אני לכם, מי מכס שידע ראשון אלף-בית – יקבל את הדגל". אבל לאותם צעירים שנאספו באותו יום שישי בערב, היה ברור, כי האלף-בית הוא: חיבים ללמוד לירות.

המציאות ההיסטורית אמרה למצפונם: אנשים צעירים, לימדו לירות כל עוד לא מאוחר. על כתפכם תיפול האחריות לנקודת המפנה הגדולה ביותר בהיסטוריה שלנו. בעקבות זאת אכן עברנו למעשים. באמצעים כספיים עצמיים נרכשו שני רובים ובאולם מיוחד (אנשינו) לומדים לירות.

אני בטוח שדברים אלה יעלו חיוך על שפתיהם של כמה מהקוראים, כי אינם חשים בשעה הרת גורל זו לעם היהודי, את תחושת האחריות. אבל הנוער הרואה עצמו כלאומי, ההולך בדרכו של יוסף טרומפלדור וכתלמידו הנאמן של הנשיא ז'בוטינסקי, הולך לו בקו הדרך שהתווה לו.

גם אתם, נוער קובלאי מ"נורדיה", לימדו בחשק גדול את האלף-בית – תורת הירי, ואז תקבלו את הדגל. יעקב-ליב

גיליון יום ו' ה-24 ביוני 1938

סיום בבית הספר ע"ש ד"ר קלומל

בשבת בערב התקיים סיום חגיגי של הכיתה השישית בבית הספר קלומל, במועדון בית הספר. האולם היה מקושט יפה, (וניצבו בו) שולחנות ערוכים נאים, לידם ישבו התלמידים וכן מוריהם והורי הילדים. פתח את הערב המנהל, ה' קאברינסקי, שקידם את פני הנוכחים וגם את הילדים בקריאה נלהבת, לזכור את כל הידע שנזרע בהם במשך שש השנים שבהן בילו בבית הספר; שיהיו בניס גאים לעם היהודי והדבר יעודד אותם במצב הנוכחי הקשה לעם היהודי; ושהם יעברו על פני כל המכשולים הניצבים לפניהם בחייהם העתידיים ויסייעו בבניית המדינה היהודית. דבריו נאמרו בעברית.

בשם ועדת "תרבות" בירך ה' פערעל ובשם ההורים, ה' משה יהודה חסיד. בשם התלמידים דיבר בעברית תלמיד מהכיתה החמישית, משה שפוליאן; הוא הודה למורים על החינוך הטוב שנתנו ואיחל להם כי יזכו לנחת מתלמידיהם ויראו אותם בתוך השורות של בוני העם היהודי במדינה היהודית.

התלמידים יוסף חסיד, צבי צוניץ, קרוזע, מוריק, השמיעו דיקלומים שונים בעברית ובפולנית. בהתרוממות רוח, בריקודים ובשירי א"י, נחתם הסיום החגיגי.

אנו מוחים!

השבוע עבר עלינו בשורה של הפגנות מחאה ותעניות. בבית הכנסת הגדול בקובל נערך ביום ראשון כנס מחאה, בהשתתפות כאלף איש. (במהלך הכנס) הבענו לפני שלטון המנדט הבריטי את צערנו ואכזבתנו כיהודים, נוכח גזר דין המוות נגד שלמה בן יוסף. (שלמה בן-יוסף ושניים מחבריו בבית"ר ניסו לנקום רצח יהודים

בכביש עכו-צפת, שאירע בתחילת 1938. ב-12 באפריל 1938 הם תקפו ביריות אוטובוס ערבי בכביש צפת-ראש פינה. איש מנוסעי האוטובוס לא נפגע, אך שלמה בן-יוסף וחבריו נתפסו, הועמדו ע"י הבריטים לדין, ושלמה בן-יוסף נידון למוות. הוא הועלה לרדום בכלא עכו, ב-29 ביוני 1938.

דבריו של ראש הישיבה שלנו עשו רושם גדול על הנאספים...

...בכנס ניצבו בשורותינו צעירים [לא ילדים] יהודיים בעיניים חולמות, כשמבטיהם הספקניים היו תלויים בחלל בשאלה: עד מתי נשוטט כך מדוכאים ומבוויישים? כמה עוד יוכלו גויינו להיות כפופים ואנחנו נזעק "על גבינו חורשים"?

מי לא קרא בעיניהם את ספקנותם, (ולא ראה) שהן מלאות ברגש נקמה?.. [המאמר אינו גמור – המערכת]

גיליון יום ו', ה-24 בפברואר 1939

אצל "אהל ביאליק"

בשבת בערב התקיים במועדון "אהל ביאליק" ערב דיונים רב משתתפים, על שאלות ציוניות אקטואליות. הערב נפתח על ידי הנשיא, מה' (מהנדס) **גזשעבמאכער**. בתחילה מקבל את זכות הדיבור, כנציג (הארגון הציוני) נ.צ.א. בקובל, ה' **יוסף געלמאן**, המוסר סקירה מדוייקת על מצב הציונות הנוכחי. הנואם מנתח במיוחד את המדיניות של זאב זשאבאטינסקי, שפתרונותיו ורעיונותיו התממשו כולם. בשם "החלוץ" מדבר ה' **טוביה ווייסברויט**, המתווכח בחריפות עם מסקנותיו של ה' **געלמאן**. ה' **יצחק גיטעליס** [ציונים כלליים קבוצה ב'] מביע סולידריות עם מסקנותיו של ה' **געלמאן**. כן מדברים נציג ה"מזרחי" וחי' **הערש וואל**. מאוחר כלילה ננעל הערב המעניין הזה.

אסיפה כללית של מרכז התאחדות הסוחרים הזעירים

האסיפה הכללית השנתית של התאחדות הסוחרים הזעירים המרכזית בקובל, התקיימה במועדון ההתאחדות. לאסיפה הגיע במיוחד נציג של מרכז ההתאחדות בוורשה, ה' גראף. האחרון נבחר כנציג לאסיפה. הנשיא ה' **דוד נאטקאווסקי** פותח את האסיפה ומוסר את דו"ח הפעילות המתקבל בתשומת לב (על ידי האסיפה). פירוק ההנהלה המתפטרת מאושר ונבחרת (הנהלה) חדשה, בהרכב הבא: נשיא – ה' **דוד נאטקאווסקי**, סגן נשיא – **גוז חיים-לייב**, גזבר – **גוטמאן שמואל**, מזכיר – **שלום ערליך**, חבר ההני' (חבר בהנהלה) – **זאץ אהרן**. ממלאי מקום: **שלמה לאנגער ופנחס באכאווער**. בוועדת הביק' (הביקורת): **פיין הרש**, **גראניטש מענדל ופנחס לאנגער**. ההנהלה ניגשה (מייד) לפעילות אינטנסיבית.

תולדות וואלין [מאמר]

השם וואלין נובע מטירה נאה מסויימת באותו שם, שניצבה לפני מאות שנים על גדת נהר הבוג, באותו מקום בו נמצא כיום הכפר גרודעק ליד הרוביעשאוו. דעה היסטורית זאת אנו מוצאים אצל ההיסטוריון הפולני הנודע דלוגאש. לפי גירסה אחרת, נובע שם האיזור שלנו מהמלה "וואל" [שור], כי לסביבה שלנו יצא שם בעולם בזכות השוורים הנפוצים בה. הגיאוגרפיה של וואלין היתה זירת שינויים תכופים, כך שגבולות וואלין השתרעו פעם מצפון עד אל מעבר לבריסק, ממערב עד מעבר לחלם וקראסני-סטאו, ומדרום בקירבת סאקאל ובעלז. ההיסטוריון הרוסי הראשון נעסטאר מכנה בעבודתו ההיסטורית את תושבי וואלין "בוזשאני", מהמלה "בוג", וקובע, כי עד למאה העשירית היתה וואלין ממלכה עצמאית. רק בסוף המאה העשירית הכניסה פולין את וואלין לתחום שלטונה. אלא שמייד, בשנת 981, תפס הנסיך הגדול ולאדימיר מקייב את וואלין וכן את פשעמישל, וסיפח אותם לקייב. באותה שנה הוא יסד את העיר ולאדימיר-וואלינסק (לודמיר) וקבע אותה כבירת וואלין.

יש לציין, כי הנסיך הגדול ולאדימיר קישט כל כך את בירת וואלין, שנקראה על שמו, עד כי באותה עת היתה לודמיר יפה בהרבה מקייב. לאחר מותו של ולאדימיר פרצה מלחמה בין שני בניו, על כס המלוכה בקייב. המלך הפולני באלעסלאוו בראברי ניצל זאת והשתלט מחדש על וואלין. זה היה בשנת 1015. לאחר מות הנסיך הגדול יאראסלאוו בשנת 1054, שוב עברה וואלין לשלטון אדוני קייב, כשלודמיר בירת החבל.

בשנת 1073 השתלט שוב על וואלין באלעסלאוו שמיאלי, שהשתלט באותה שנה גם על קייב. השליט רב העוצמה ביותר מכל שליטי וואלין היה הנסיך ראמאן מסציסלאוויטש, שנהרג בשנת 1208 בקרב עם שליט ליעשעק. מסציסלאוויטש הותיר במותו רק ילד עול ימים. זאת ניצל ליעשעק בילאי, שלדעתו היתה וואלין שייכת לו, והוא נתן אותה כנדוניה לבתו, סאלאמעא, אשר נישאה לנסיך ההונגרי קאלאמאן. שליט (הונגרי) זה הכתיר את עצמו למלך "לאדאמעריע" [זה השם שניתן לוואלין בעקבות שם בירתה לודמיר].

חמש שנים נמשכה מלכות האציל ההונגרי. אבל ב-1219 פרץ מרד של האוכלוסייה וקאלאמאן הוכרח להתפטר. השלטון עבר לידי של הנסיך דאנילא.

בשנת 1240 שטף את וואלין צבא הטטרים, שהחריב את חבל הארץ הפורה הזה. שום כוח לא יכול היה לעמוד בפניהם, ועל כן נאלץ דאנילא להיכנע להם.

תוך ניצול העובדה שהטטרים החלישו מאוד את רוסיה, החלה מדינת החסות ליטא להשתלט על טריטוריה רוסית בשלבים ובשנת 1240 החלה לנוע לעבר וואלין. וכך, בשנת 1321, השתלט הנסיך הליטאי געדימין, על וואלין. ב-1335 עבר השלטון בלוצק לידי הנסיך הליטאי ליובארט. שליט זה היה הראשון שהרשה ליהודים להתיישב בוואלין*.

[לפי מקורות] מאותה תקופה התיישבו אז בוואלין אלפי יהודים שנמלטו מגרמניה ומספרד. באותם ימים נפתחה לוואלין תקופה של שלוה בה התפתחו המסחר והתעשייה. באותו זמן התיישבו בוואלין גם הרבה אסקאדניקים (?) והרבה קראים מפולין, שבאו עם ה"מבול" הטטרי.

רש"י קטן

* בכך יש משום אישור לקביעתנו בסקירה ההיסטורית, כי יהודים החלו להתיישב בסביבתנו לפני כ-600 שנה.

ירחון

כריכת מספרה ישר המשכנה הלאומית הצעירה

התוכן

צד		צד	
11	צארין טעג - אדער סימוס	1	מטרת "על המשמר" - המערכת
13	אין שטאדט גראנישטיין	2	די העלם אנטוואינג פון
14	די שוועדישע גימנסטיק י. ב.	3	השומר" ישראל ביום
15	התכנית על המדרגה	4	פ. פדסטבקה
15	השלישית	5	רמבא
15	כרוניקה שומרית	6	ל. מלאך
15	ידיעות מארץ ישראל	7	אליצקי
16	בעירנו	8	פ. פדסטבקה
16	קאווער לייח און שאך	9	גילדברג
16	קאסע ח' גרינבערג	10	מ. וויינשטיין
18	פבת הפוסטה		רייגורדסקי
19	מודעות		

הגליון השני יצא בחמשה עשר לשבת

העיתון "על המשמר" עקספרעס

אין גיכען אַ

נייט-אדדאן

אונטער הער לייטנע פון יסראל ביימא

נייט-אדדאן

הער הערלייטע פון יסראל סימוס

די דרוקערי פון י. סאנדעלשטיין עט קאמפ. ליצער נאס 156 №

נעהמס אן בעסטעלינגען אויף צעיש. דענע דרוקערי אינעם בליג און שיעה

פאקסימיל פון זשורנאל "על המשמר"

VI

קובלאים בארגנטינה

מהפרק הזה שבספר תורגם רק המאמר הראשון:

אגודת יוצאי קובל והסביבה בארגנטינה

בשנת 1924 כבר היו בבואנוס איירס כ-30 עד 40 מיוצאי קובל והסביבה [מראטנה, טריסק, מלניצה ועיירות סמוכות אחרות סביב קובל]. הדאגה לקיום פיזי פשוט, הצורך למצוא אמצעים לקיום יום יומי, פיזר את האנשים במקומות שונים. היו כאלה שפנו אל "החבילה" (נשיאת דוגמאות סחורה) ועבדו כ"דופקים", כלומר דפקו על דלתות כדי למכור משהו בתשלומים, כנציגים של מישהו אחר. היו כאלה שפנו לעבודה במפעלים בבואנוס איירס גופה, או במפעלי הבשר בבריסו, תמורת שכר יומי של פזו וחצי או שני פזו. הייתה זו עבודה פיזית מפרכת ומרה, עשר עד שתיים עשרה שעות ביממה. הם התגוררו עד שישה בחדרון קטן, כשכל חפציהם ארוזים בסל קלוע של עוני, שהביאו איתם מהבית הישן, והעבירו את היום בארוחה דלה של פרוסת לחם עם תה, עד שהצליחו להתבונן סביבם ולהסתדר.

בין המהגרים הללו שהגיעו מקובל, היו כמה צעירים, בחורים אינטליגנטיים, שבבית היו מורים ועסקנים וגם היו פועלים, בעלי מלאכה וסתם ילדים מבית טוב ללא כל מקצוע. מי מהם עזבו את הבית בגלל רדיפות הממשלה הפולנית הריאקציונית, מחמת רעיונותיהם החופשיים ומי פשוט מאחר שלא ראה שום עתיד לעצמו ולא מצא לעצמו כל תעסוקה.

בתקופה הראשונה לבואם נתקלו כל אלה במציאות המרה [בנוסף למובן הכלכלי] של חוסר היכרות עם הסביבה היהודית והכללית, אי ידיעת השפה וחוסר מקום שיוכלו לקיים בו חיים תרבותיים וחברתיים. כתוצאה מכך סבלו כולם הן פיזית והן רוחנית.

אבל מייד כאשר הצליחה קבוצת המהגרים הזאת להתבסס מעט ולהתגבר על ההתרשמויות הראשונות והמוזרות שלהם מהחיים הארגנטיניים [הן היהודים והן הכלליים], חיים שבאופן כללי היו הפוכים ושונים לגמרי מאלה ששררו בעיירות שמהן הגיעו; מרגע שרק התרגלו מעט לסגנון החיים הארגנטיני, והחלו להתבונן סביבם, חשו כי משהו צריך להיעשות, כדי להתאחד באגודת יוצאי קובל; כי "חייבים להישאר יחדיו" ואז אולי יהיה להם הרבה יותר קל להתגבר על רגשות הבדידות והגעגועים לבית הישן. אולי אפשר יהיה להקל על בן עיר "טרי", שזה אך הגיע [ואלה אכן התרבו והלכו] ואולי, במשך הזמן, יוכלו כולם, באחדותם, לפעול גם בתחומים אחרים בעלי אופי כללי וחברתי.

כך דיברו ביניהם כ-300 יוצאי קובל, כאשר נהגו להתכנס במסעדה הקטנה של קאהן, ברחוב כונין. וכאשר אירע שאחד מבני העיר חלה קשות והיה צורך להציל את חייו ולא היה במה ולמי לפנות, התגברה תחושת חוסר הישע והתגברו עוד יותר תחושות הבדידות – עד שבני העיר עברו ממילים למעשים.

בשנת 1925 אירע הדבר. כ-30 מבני העיר התכנסו ביום ראשון אחד, אחר הצהרים, בביתו של בן העיר **דיסקין**, ברחוב ריו באמבה 415. לאחר שהכל שוחחו על הצורך להתאגד באיגוד בני העיר, נבחרה הנהלה, שבה היה **נפתלי גולסט** כמזכיר ו**פאליק פוגאטש** כגיזבר. בין מייסדי האגודה הראשונה הזאת היו: **יעקב אברך**, **שמואל גוז**, **חיים וינטר**, **נפתלי גולסט**, **ישראל מיטניק**, **משה יוסוביץ**, **משה ברונשטיין**, **מוטל קיפר**, **מנדל גורודנר**, **משה כווקין (חבקין)**, **איסר שר**, **וולף ויינשטיין**, **יקותיאל סטולר** ואחרים מיוצרי קובל והסביבה, שאת שמותיהם כבר איננו זוכרים כיום.

שם האגודה נקבע כ"אגודת יוצאי קובל" וכל אחד מהמתכנסים הכניס מייד שלושה פזות כדמי הרשמה והוחלט על דמי חבר חודשיים.

לאחר האסיפה הראשונה הזאת נערכו כמה ישיבות בביתו של **דיסקין** ושם הוחל בפעילות לפי המטרות שלמען הוקמה האגודה. אבל מסיבות שונות, כגון אדישותם של רבים מבני העיר וגם בגלל אי הבנות בין חברי האגודה עצמה, לא נמשכה הפעילות שהחלה והאגודה שהוקמה התפוררה. כך עברו מספר חודשים ללא שום גוף מאורגן של בני עירנו, עד אשר נמצאה קבוצה של בני העיר, שבליבם עדיין פעם הרצון לראות את הקובלאים ובני סביבות העיר מתאגדים. שכן, כאמור לעיל, היו געגועים לסביבה ביתית (כלומר: מקום עם אווירת קובל), מקום שבו יוכלו להתכנס לאחר יום עבודה קשה, לפגוש מכרים או בני עיר שזה אך הגיעו מהבית הישן.

בין חברי הקבוצה הזאת היו **חיים וינטר**, **יעקב אברך**, **הרשל פומרנץ**, **מוטל כיז'יק (חיזיק)**, **הניך מאציבר**, **מרדכי לייב שר**, **אהרון באבר (ביבר) ומיכל (מיכאל) מלמד** ע"ה. לאחר התייעצות, שהתקיימה בביתו של **מוטל כיז'יק**, הוחלט לפרסם בעיתונות מודעה, הקוראת לכל יוצאי קובל והסביבה להתאסף אצל **מוטל כיז'יק** בבית, ברחוב הידלגו, ביום ראשון, ה-1 באוקטובר 1926.

האסיפה התקיימה בתאריך שנקבע, בנוכחותם של כל אלה שהשתתפו באסיפה הראשונה וחברי הקבוצה שיזמו את האסיפה השנייה ועוד שורה של בני העיר, ביניהם היה גם **זיסיה וויינפר** [מטריסק], שהוזמן במיוחד על ידי **מיכל מלמד** ע"ה והובא על ידיו, בראותו בזיסיה וויינפר [אשר בשנים האחרונות לפני בואו לארגנטינה התגורר בקובל, שם שימש כמורה בבית הספר העממי "י.ל. פרץ" והיה עסקן חברתי] אישיות מתאימה שתדע איך לארגן את בני העיר ולאגד אותם בצורה כזאת, שלאגודה יהיה קיום.

זיסיה וויינפר נשא לפני משתתפי האסיפה הכללית נאום ארוך, אודות החשיבות של אגודה כללית של יוצאי קובל והסביבה ואודות מטרותיה של אגודה זאת. לאחר החלפת דעות בקרב הנאספים, נבחרה הנהלה חדשה, שלמעשה הייתה הדירקטוריון של האגודה. חבריה היו: נשיא – **זיסיה וויינפר**, סגן נשיא – **נח כהן**, מזכיר – **איסר קמינסקי**, עוזר למזכיר – **י. גוטרמן**, גיזבר – **מוטל כיז'יק**, עוזר לגיזבר – **הניך מאציבר**, חברים – **מיכל מלמד** ע"ה, **ו.ב. פרייד**, **אליהו כהן**, **לייבל בקלר**, **איסר שר**, **יעקב רוג**, **זלמן לייב שר**, **אהרון באבר ויעקב אברך**.

דמי החבר נקבעו לפזו אחד בחודש.

הישיבות התקיימו במעונותיהם של ה"ה **מוטל כיז'יק**, **יענקל רוג** ומספר ישיבות גם בביתו של **יעקב אברך**.

החלו להופיע חברים חדשים מבין בני העיר שזה אך הגיעו, שהאגודה נעשתה לכתובת ביתם החדש. ה"ירוקים" הללו, שמלבד מלה טובה ברגע הראשון לבואם נזקקו גם לסיוע חומרי, שכן באותם ימים, לאחר שעובד, בעל מלאכה, קיבל עבודה במפעל, הוא נדרש להביא לשם בעצמו את כלי העבודה הדרושים לו – ולכך לא היה לו כסף.

חלק מבני העיר הוותיקים יותר בארגנטינה החלו לחשוב על הבאת קרובי משפחה לשם וגם הם נתקלו בקשיים מחוסר מקורות מימון לכך.

בעיקבות זאת צץ באגודה הרעיון להקים קופה שתיתן לחבריה הנזקקים הלוואות לזמן ממושך. הקופה אכן הוקמה על ידי 54 חברים [כחבר מספר אחד נרשם בן העיר קובל **יעקב אברך**] ומובן מאליו, כי מייד בתחילה נדרש לקופה מנהל בעל התכונות, היכולת והאחריות הדרושות לתפקיד. או אז שוב הצביעו שני בני העיר הפשוטים, **הניך מאציבר וזלמן לייב שר**, על ידינו **זיסיה וויינפר**, כאדם היחיד ולא אחר המתאים לכך. הם ממש כפו עליו שיקבל על עצמו את התפקיד. זיסיה וויינפר, בראותו את הצורך של חברי האגודה בקופת הלוואות כזאת, אכן נכנס לתפקיד והתמסר בכל האנרגיה והכישרון שלו, לאירגון הקופה כראוי.

באותו זמן פעלה הנהלת האגודה, בהנהגתו של נשיאה, חברנו **זיסיה וויינפר** ובסיועם הנאמן והמסור של המזכיר **איסר קמינסקי, ו.ב. פרייד, י. אברך** וחברי הנהלה אחרים, במשיכת חברים חדשים על ידי יצירת סביבה ביתית לבני קובל הוותיקים ולחדשים שזה אך הגיעו ולהגיש להם סיוע בכל מה שרק אפשר.

במלאת שנה לקיומה, כבר מצאה האגודה את עצמה במשרדים שנשכרו מ"פועלי ציון" ברחוב חואן חאורה [כיום: קירנא קוסטא] וכבר מנתה מאה חברים. יום ההולדת של האגודה צויין בחגיגה בה השתתפו כל החברים ואשר עברה בהצלחה ניכרת.

פעילות שני האירגונים - האגודה וקופת הלוואות - התנהלה כסידרה במשך חמש שנים, בתחילה תחת נשיאותו של **זיסיה וויינפר** ולאחר מכן של **וולף בר פרייד**. אולם בשנת 1932 הופרד ניהול קופת הלוואות, שמספר חבריה כבר היה משמעותי, מזה של האגודה. באותה עת סייעה האגודה לחבריה בצורות שונות: היא נטלה חלק בכל הפעילויות החברתיות ברחוב היהודי וגם הקדישה מזמן לזמן את דעתה על סיוע לבית הישן. כך, למשל, מייד כאשר הגיעה הידיעה, כי העיירה ראטנה עלתה באש, נאסף סכום כסף משמעותי שנשלח לשם, כסיוע לנפגעי השריפה.

בשנים 1931-1932 התקיימה גם ועדת נשים, בהרכב הבא: נשיאה - גברת **ריבה מלמד**, סגנית נשיאה - העלמה **ס. פרייד**, מזכירה - גברת **שבע מלמד**, חברות - העלמה **ב. קאהן**, גב' **פאני קמינסקי**, גב' **ג. קיפר** והעלמה **גוליש**, שסייעו רבות להנהלה הגברית, במשימות שהאגודה נטלה על עצמה.

נציין כאן, כי בשנת 1929 נוצר מסיבות שוליות, פילוג בין חברי האגודה שהיו גם חברי קופת הלוואות. כתוצאה מפילוג זה הוקמה קופת הלוואות שנייה, בשם "קופת הלוואה וחסכון החדשה של קובל-והלין". הפילוג נמשך זמן קצר ובמהלכו התכנסו שני הפלגים סביב ההנהלות שבחרו לעצמם. בשנת 1933 חזרו המתפלגים לחיק האגודה, אבל קופת הלוואה והחסכון החדשה של קובל-והלין המשיכה בקיומה העצמאי.

שובם של המתפלגים לחיק האגודה התרחש באסיפה הכללית שכונסה ב-19 בפברואר 1933, בה השתתפו 81 חברים. בבחירות לניהול האגודה הוגשו שתי רשימות מועמדים. האסיפה הייתה סוערת ולוהטת, אבל בהתערבותו של ז. **ויינפר** הגיעו שני הצדדים לכלל הסכמה ונבחרה הנהלה שנשיאה היה **וולף בר פרייד**, **גרשון מלמד** המזכיר ו**מוטל כיז'יק** הגיזבר ועוד שורה של חברי הנהלה. מאז התקיימה שוב האגודה בניהול אותם חברים שעמדו בראשה עם ייסודה, אבל שתי הקופות לא התאחדו וברבות הימים הפכו לקואופרטיבים של אשראי, עם הכרה משפטית [פרסאנדיה כורידיקה]. הראשונה תחת השם "סוסיידאד קואופרטיבא דה קרדיטאס ריו דה לה פלאטה" והשנייה תחת השם "קואופרטיבא דה קרדיטאס אל פארווניר". שתי הקופות הללו פועלות ומתקיימות עד עצם היום הזה (שנת 1951).

[יש להזכיר כאן, כי בראש הקואופרטיב הראשון - "ריו דה לה פלאטה" - הידוע ברחוב היהודי כ"הבנק הקובלאי", עומד עד היום מייסדו ומנהלו הראשון, החבר **זיסיה וויינפר**, הממלא את התפקיד של "כרנטה" [יו"ר] והקואופרטיב הגדל בהתמדה צמח לאחד מגדולי הקואופרטיבים לאשראי בעיר ומביא הרבה תועלת כלכלית לבני העיר הקובלאים ולא רק להם. גם בראשות הקואופרטיב השני, "אל פארווניר", עומדים עד עצם היום הזה המייסדים מיוצאי קובל: **לייבל שיטר, א.י. גלפרין, ישראל מלמד** ואחרים.

פעילות אגודת יוצאי עירנו מאז 1933 התנהלה באינטנסיביות במספר תחומים, כגון: סיוע לבני עירנו הנזקקים, מתן אישורים לאגודת העזרה למהגרים ולקונסול הפולני, עבור החברים שרצו להביא הנה (לארגנטינה) את בני משפחתם [פעילות שכבר החלה קודם לכן]. ואכן האישורים הללו היו מקובלים על המוסדות הנ"ל כאמינים. בנוסף לכך תמכה האגודה במוסדות חברתיים ולאומיים שונים, במיבצעים וכולי.

ב-26 באוגוסט 1934 נערכה אסיפה כללית בה נבחר כנשיא **א.י. גלפרין**, כמזכיר – **י. ליברמן** ע"ה וכגיזבר – **יעקב קוזאק**.

מלבד הפעילות הרגילה הנמשכת מאז ועד היום, הוגשה באותה תקופה גם עזרה רפואית חנים לחברי האגודה. לצורך זה נוצר קשר עם **דוקטור פרלמן**, שהאגודה שילמה לו משכורת חודשית מסוימת תמורת עבודתו זאת. במקרה של מחלה, קיבלו החברים גם מירשמים רפואיים בזול. בימים ש**גלפרין** היה הנשיא, נערך נשף לכבוד הנשיאים לשעבר **זיסיה וויינפר וו. ב. פרייד**, לאות תודה על פעילותם המסורה למען האגודה במשך שנים. הנשף נערך ב-19 בנובמבר 1934 במלון "בריסטול" וחברים רבים הגיעו כדי לתת כבוד לשניים. שורה של חברים נשאו נאומי ברכה שבהם הודגשה ההכרה בתרומתם לאגודה. כדאי גם לציין, כי באותה תקופה הצטרפו לאגודה הרבה יוצאי ערים ועירות שאינן כלל מסביבות קובל, אלא ממקומות אחרים בוהלין, דהיינו: מקרמניץ, לוצק, לודמיר, לוקאטש ועוד, שמחוץ למחוז קובל. כל אלה הצטרפו לאגודתנו מכיוון שמצאו בה סביבה ווהלינית ביתית, מקום להחיות את פעילותם החברתית ומובן מאליו גם בגלל קופות האשראי של האגודה, מוסדות שבמקום אחר לא היתה להם גישה אליהם. באותם ימים מנתה האגודה שלנו למעלה מ-400 חברים.

באותה תקופה נטלה אגודתנו חלק בעצה ומעש בוועידות שקיימה ההתאחדות הפולנית-יהודית, כדי להגיש סיוע ליהודי פולין. במקביל, ניתנה על ידי האגודה תמיכה לבני העיר העניים והנזקקים. הפעילות לטובת קופת האגודה התבטאה בין השאר בפיקניק באליווס, שלהצלחתו תרמו חברי האגודה **יעקב אברך**, **יעקב טוקר** ובני עירנו המנוחים **פאליק פלינק ויצחק שליאם** ע"ה, אשר השקיעו אנרגייה רבה בפעילות האגודה ובעבודות רבות חשיבות לטובת החברים. ב-23 בפברואר 1936 שוב התקיימה אסיפה כללית ונבחרה הנהלה חדשה, עם **יעקב טוקר** כנשיא, **לייבל שיטר** – מזכיר, **ישראל ליברמן** ע"ה – מזכיר פעיל ו**יעקב אברך** – גיזבר. הידיד **י. טוקר**, שכבר פעל בהנהלה בתקופות הקודמות, שיקע עתה, בתפקידו כנשיא, את עצמו בלב ובנפש בפעילות האגודה. בפעילות נמרצת זו סייע לו רבות הגיזבר **יעקב אברך** ושאר חברי ההנהלה.

באותה תקופה הוגדלה התמיכה בצורת הלוואות לבני העיר הנזקקים והוחל בגביית דמי החבר באמצעות שתי קופות האשראי הקובלאיות והדבר הביא תוצאות טובות.

ב-4 ביולי באותה שנה (1936) נערך ביוזמתו של ה' **יעקב טוקר** נשף ריקודים באולם הגדול ביותר בבואנוס איירס באותה תקופה – "פרינץ ג'ורג' הול" – לרגל מלאת עשר שנים לאגודתנו. הייתה זו משימה כבדה אבל הודות לפעילותו הכישרונית והמסורה ולסיועם של חברי ההנהלה, היה האולם הגדול של "פרינץ ג'ורג' הול" מלא עד אפס מקום בבני עירנו ואורחים אחרים והערב זכה להצלחה מזהירה.

באותה שנה יזמה האגודה פעילות תרבותית. במסגרת זו נערכו ועידות וערבי ספרות, שמשכו חברים רבים של האגודה.

ידידנו **יעקב טוקר**, במסירותו לאגודה ובפעילותו האישית הבלתי נדלית, גרם לכך שאגודת בני העיר קובל עשתה לה שם ברחוב היהודי, כאחד האירגונים היהודיים האקטיביים והפעילים ביותר, אם לטובת בני העיר שלה ואם לטובת החברה היהודית בכלל. ולא רק בעבודה הצטיין ה' **י. טוקר**, אלא גם בתרומת אמצעים חומריים לאגודה. כך, למשל, אנו רואים מהדו"ח מה-22 בדצמבר 1936, כי

הוא נידב לטובת האגודה קופת פלדה, הנמצאת בשימוש האגודה עד היום הזה. וכאשר כונסה שוב אסיפה כללית ב-23 במאי 1937, לבחירת הנהלה חדשה, שוב נבחר ה' **יעקב טוקר** כנשיא כשלידו ז. **וויינפר** כמזכיר ו**יעקב אברך** כגיזבר.

בתקופה זו שוב פעלה במסירות הנהלה כולה, עם ידידנו טוקר בראשה, בתחומים שונים של החיים של יוצאי עירנו והחברה היהודית. למרות זאת ירד מספר חברי האגודה עד ל-232, כי באותה עת הופיעו איגודים חדשים של בני עירו אחרות, שעד אז היה חברי אגודתנו ואשר עברו לאגודות החדשות מכל מיני סיבות. אבל פעילות האגודה שלנו נמשכה באותו קצב כמקודם והיא שירתה את חברה כמו בתקופות הקודמות.

באותה עת, ב-19 בפברואר 1938, נערך אירוע לרגל מלאת 12 שנה לפעילות האיגוד. באירוע זה השתתפו בני עיר ואורחים רבים ושורה ארוכה של חברים ומייסדים נשאו את דברם, בהדגישם את התרומה החיובית של האגודה לבני העיר.

הידיד י. **טוקר** ניהל את האגודה כיו"ר כמעט עד סוף 1938. לאחר מכן חלה מסיבות שונות הפסקה בפעילות האגודה עד ל-16 ביולי 1939, כאשר כונסה אסיפה כללית מיוחדת לחברים, כדי לבחון את מצב האגודה ולבחור הנהלה חדשה.

האסיפה בחרה הנהלה בראשות ה' **יעקב קרייזר** כנשיא, **דוד שר** – מזכיר, **הרשל ביבר** – מזכיר פעיל, **אליהו כהן** – גיזבר ועוד שורה של חברים.

משרדי האגודה נמצאו ברחוב טוקומן 2641. בישיבות הראשונות של הנהלה נדונו תוכניות שונות ובין השאר הוחלט לקיים אירוע לכבוד הנשיא היוצא, ה' **יעקב טוקר**, ב-19 בספטמבר 1939. אלא שב-1 בספטמבר, כידוע, פרצה מלחמת העולם השנייה והקשרים עם הבית הישן נותקו. הידיעות הנוראות בעיתונים על ההתרחשויות עקובות הדם באירופה, על שחיתות היהודים וכולי, הממו ובלבלו את בני עירנו. כתוצאה מכך הושבתה האגודה לתקופה ממושכת. למרות זאת, המשיכו בני העיר להיפגש ב"בנקים" שלהם – איש איש בקופת האשראי שבה היה חבר. שם נהגו לשוחח על ההתרחשויות במלחמה ולהגיב על הידיעות הנוראות בעיתונים אודות השחיתות ההיטלריות של יהודים באירופה. הכל היו מודאגים לגורל קרובינו בבית הישן, שממנו לא הגיעו מאז פרוץ המלחמה כל ידיעות ישירות. הכל רצו להתחיל לעשות משהו, אך לא נעשה דבר.

כך היה עד אוגוסט 1946, כאשר הגיע מכתב מבן עירנו הקובלני **יקותיאל גלייזר**, אחד משארית הפליטה, שדיווח לנו כי הוא ועוד שישים בני קובל והסביבה, שניצלו מהשחיטה [רובם נמצאו ברוסיה], נמצאים בפולין, בשליזיה התחתית, וזקוקים לסיוע.

מייד, מבלי לאבד זמן, הוקמה קבוצת פעילות שחברה היו האישים הבאים: **יעקב אברך**, **ישראל פנטורין**, **זיסיה וויינפר**, **וובקה גוליש** ו. **ב. פרייד**. הם טילגרופו לפולין, אל קבוצת בני העיר הניצולים, כי אנו הקובלנים בארגנטינה, מוכנים לסייע להם בכל מה שרק יהיה אפשרי. כונסה אסיפה כללית שהתקיימה ב-7 בספטמבר באותה שנה ושהגיעו אליה כארבעים איש. לאחר דיון בצורך להושיט עזרת אחים לבני העיר הניצולים, הוחלט להקים ועדת סיוע שהורכבה מהאישים הבאים: יו"ר – **ו. ב. פרייד**, שני סגנים – **י. אברך** ו**ז. וויינפר**, מזכירים – **גרשון מלמד**, **גרשון חסיד** ו**גרשון שפירא**, גיזבר – **ו. וויינשטיין**, חברים – **אטלס**, **אשכנזי**, **י. ביבר**, **ו. גוליש**, **גוטמן**, **גוז**, **י. מלמד**, **א. קמינסקי**, **י. פאס**, **יפ. פנטורין**, **ב. קוזניץ** ו**א. שר**. מפקח החשבונות – **לייבל קווברג** ע"ה ו**מ. לייק** (לקח). ועדת נשים: הגברות **גוז**, **וורצל**, **לייקר**, **זלצהנדלר**, **בת שבע** **מלמד** ו**רחל פנטורין**. במהרה נאסף סכום של שלושת אלפים פזו ולבני העיר נשלחה קריאה להצטרף לעזרת אחינו ואחיותינו הנזקקים. זוגות של מתרימים נשלחו לבתי בני העיר כדי לגבות מהם את התחייבויותיהם – ואיש מבני העיר לא התחמק מכך.

מכתבים החלו להגיע ביתר תכיפות מפולין וממספר מחנות פליטים בגרמניה, שם נמצאו בני עירנו הניצולים. במכתבים אלה תיארו הניצולים את מה שעבר עליהם בימי המלחמה. עוד כתבו, כי בקובל, ביתנו הישן שלנו, ובכל העיירות הקטנות מסביבה, נרצחה כל האוכלוסייה היהודית בידי הרוצחים ההיטלריים ורק מעטים נותרו בחיים בנס.

הידיעות הנוראות הללו הממו את הכל וכביטוי לאבל נערכה ביום א', ה-1 בדצמבר 1946 אזכרה לקדושים החדשים שלנו, בני עמינו. בו במקום נערכה מגבית לטובת הנותרים בחיים הנזקקים לסיוע. ועדת הסיוע המשיכה באיסוף כספים ומשלוח סיוע לבני עירנו העקורים שכתבו לנו במכתביהם כי הם זקוקים לעזרתנו.

ב-20 ביולי 1947 כונסה אסיפה כללית, כדי למסור בה דיווח על העבודה שנעשתה ולבחור הנהלה חדשה.

מהדו"ח שנמסר באסיפה זאת ניתן לראות, כי במהלך שנה אחת בלבד עמדה הוועדה בקשר עם שישים ושתיים משפחות של ניצולים מקובל וסביבתה, ש-26 מתוכם נמצאו בפולין, 6 במחנות באיטליה, 10 בצרפת, 10 בגרמניה, 6 באוסטריה ו-4 בארץ ישראל. לכולם נשלח סיוע בצורת חבילות מזון, מלבושים וכסף בסכום כולל של 12,589.50 פזות. [נציין כאן, כי בני רטנה, טריסק וקאמן-קאשירסק, שבשנים הקודמות היו מאוגדים באגודתנו, הקימו כעת ועדות סיוע עצמאיות משלהם]. באותה אסיפה הוחלט להפעיל מחדש את אגודת יוצאי עירנו, שתנהל להבא את עבודת הסיוע לשארית הפליטה. הוחלט על תשלום דמי חבר חודשיים בסך שני פזות ונבחרה הנהלה בהרכב הבא: נשיא – **יעקב אברך**, סגני נשיא – **לייבל גוז** ו**ישראל מלמד**, מזכיר כללי – **גרשון מלמד**. מזכיר פעיל – **בצלאל באלר**, עוזר למזכיר – **יהודה ורבה**, גיזבר – **ישראל חיים פנטורין**, עוזרים לגיזבר – **מ. לייקה וי.ל. גלפרין**, חברים – **ו. וויינשטיין**, **מ. קיפר**, **י. קראמר**, **נ. גאלסט**, **א. קמינסקי ויעקב וורצל**; מפקחי חשבונות – **ז. וויינפר**, **י. קרייזר ו. פינקלשטיין**. ועדת נשים – **בת שבע מלמד**, **רחל פנטורין**, **מינה אברך**, **מני באלר**, **רחצה גוז**, **חנה לייקה**, **שפרינצה וורצל**, **שבע יוסוביץ**, **שר, אטלס**, **גולדצווייג וגלפרין**.

הנהלה זאת גילתה פעילות נמרצת באירגון החברים, מגביות לעזרת בני עירנו הניצולים במחנות ובפולין, שכל העת הגיעו מהם מכתבים עם בקשות לסיוע, שנענו כולן בהתאם לאפשרויות. נציין כאן כמה פעילויות עיקריות, לפי סדר ביצוע:

ב-27 באוגוסט 1947 התקיימה אזכרה בבית הכנסת שברחוב אוריבורו 650. נאמו בה **בצלאל באלר**, **איסר קמינסקי וזיסיה וויינפר**. בני העיר שהשתתפו באירוע תרמו דמי זכור בסך 1,533 פזות, לסיוע עבור בני עירנו הניצולים.

ב-19 בספטמבר באותה שנה, נערכה ביוזמן אגודתנו קבלת פנים לבן עירנו [טריסקאי] – המשורר **זיסה וויינפר**, שבא לביקור מצפון אמריקה, בשליחות תרבותית. באותו אירוע השתתפו גם האגודות של יוצאי טריסק, ליבובנה (לובומל), מאצייב וקאמן-קאשירסק. קבלת הפנים נערכה במלון "וורטהיין" והייתה מוצלחת מאוד.

הוקמה ועדה של 11 אגודות בני ערים, בהנהגתנו, לצורך הוצאת ספר זיכרון למשורר הוהליני [מטריסק], **ברוך אוליצקי**.

נאסף סכום של שלושת אלפים פזות שנמסר למשורר **זיסה וויינפר**, להוצאת ספר שיריו (של אוליצקי) באמצעות הוצאת "איקוף" בניו יורק. היו"ר והמזכיר של "ועדת ברוך אוליצקי" היו **זיסיה וויינפר** ו**בצלאל באלר**.

באותה שנה נערך מיבצע ה-7 מיליון שבו השתתפו כל יהודי ארגנטינה. במיבצע זה יוצגנו על ידי שני צירים קבועים: ה"ה **ישראל מלמד וזיסיה וויינפר** שאספו למען המיבצע אלף פזות.

ב-30 בנובמבר באותה שנה ערכו חברי האגודה **בצלאל ומני באלר**, בביתם, ארוחת צהרים למאה בני עירנו, שבמהלכה נאספו תרומות בסך 2,265 פזות לטובת קופת האגודה. כביטוי להכרת התודה למסירותם של הזוג באלר בהגשת הסיוע, נאסף לפי הצעתם של חברינו **א. קמינסקי ורחל פנטורין** כדי לרשום את בצלאל ומני באלר בספר הזהב של קרן קיימת לישראל.

ב-27 במרץ 1948 נערך נשף פורים בסלון "לאסאל" והוא זכה בהצלחה גדולה. ההכנסה הנקייה מהנשף הזה הייתה 3,200 פזות.

הוצאו תלושי הנחות שהכניסו סכום משמעותי.

מלבד הסיוע שנשלח בהתמדה לבני עירנו בארצות שונות, דאגה האגודה גם ל"ז'מאדוס" (טפסי בקשה לויזות הגירה) עבור בני העיר שביקשו זאת.

בעיקבות פנייתו של המשורר **לייבל אוליצקי** [הנמצא בפולין] רכשנו אצלו ב-65 דולר חמישים עותקים של ספרו "האדם עוד יהיה טוב", שהוא הוציא באותם ימים והפצנו אותם בקרב חברינו. באותה תקופה תרמנו ל"הגנה" חמש מאות פזות ולמדינת ישראל – אלף ושש מאות פזות. בן עירנו, פליט בפולין, שיגר לנו את התצלום של קבר האחים של קדושי קובל. הדפסנו שלוש מאות עותקים של תצלום זה והפצנו אותו בין חברינו.

זאת הייתה, פחות או יותר, פעילותנו העיקרית ב-1947. זאת מלבד העובדה שפעמיים בשבוע [ביום רביעי ובשבת] התקיימו ישיבות שבהן נדונו למעלה מ-500 המכתבים שנתקבלו אז ונענו כל אחד מהם. הסיוע שנשלח באותה תקופה הגיע לסכום של כ-20,000 פזות.

ב-22 באוגוסט 1948 התקיימה אסיפה כללית, בה נמסר דיווח מדוייק על העבודה שנעשתה ונבחרה הנהלה חדשה: נשיא – **יעקב אברך**, סגני נשיא – **ישראל מלמד ולייבל גוז**. מזכיר כללי – **בצלאל באלר**, עוזר למזכיר – **ישראל קראמר**, מזכיר פעיל – **נפתלי גולסט**. גיזבר – **ישראל חיים פנטורין**, עוזרי גיזבר – **מנדל לייקך וי. גלפרין**; חברים – **ורבה, זלצהנדלר, יוסיוביץ, קיפר, ויינשטיין, שר ונח וארצל**. ועדת נשים: **באלר, אברך, פנטורין, גוז, לייקך, קראמר, שר ויוסיוביץ**. מפקחי החשבונות: **ז. וויינפר וולף פינקלשטיין**.

פעילותה העיקרית של ההנהלה באותה תקופה הייתה, על פי הסדר: ביום ראשון, ה-12 בספטמבר, נערך טקס אזכרה לקדושים מעירנו קובל, בבית הכנסת ברחוב אוריבורו 348. במהלך הטקס נאמו לפני המתכנסים **בצלאל באלר, זיסיה וויינפר, י. גלפרין, מאיר לאנדה (לנדאו) וגרשון חסיד**. דמי היזכור שנאספו מחברי האגודה בטקס, הגיעו לסכום של 1,268 פזות.

נציין כאן, כי ההנהלה שמעה בשתי ישיבות – ב-2 וב-9 באוקטובר 1948 את סיפורה של העלמה **לולה רוכוורגר**, שנמצאה בקובל בעת הכיבוש הנאצי, חייתה שם ביחד עם היהודים בגיטאות ונמצאה במקום בעת החיסול של יהודי קובל ליד הכפר בוכובה. היא ניצלה הודות לכך שהתחזתה כנוצריה וחייתה בשם קראבצ'ינסקה ולאחר נדודים ממושכים הגיעה לארגנטינה. תיאוריה על חיי היהודים בקובל בימי הגרמנים ועל השמדתם הנוראה, עשו על הכל רושם מזעזע.

ב-12 בנובמבר באותה שנה, נערכה סעודת צהרים חגיגית, לרגל מלאת 22 שנה לפעילות האגודה. הסעודה נערכה באולם הכנסת אורחים בקאנגאז'דא 2461. המנות הוגשו על ידי חברות ועדת הנשים, בהנהגת נשיאתן, **גב' מני באלר**. תודות לפעילותה הנמרצת של **גב' באלר**, באירגון החגיגה, עבר האירוע בהצלחה משמעותית והותיר אחריו רווח של 1,883 פזות.

באותו חודש הוסר בבית העלמין בטבלאדה הלוט מעל לוח ברונזה לזכר קדושינו שניספו בקובל, אשר נקבע על האנדרטה לזכר ששת מיליון הקדושים. בטקס האבל הזה נכחו הרבה מבני עירנו. חזן נשא את התפילות המתאימות ולפני הנאספים נאמו ה"ה **יעקב אברך, בצלאל באלר** והעלמה הניצולה, **לולה רוכוורגר-קראבצ'ינסקה**.

הנהלת האגודה גם רשמה את העיר החרבה קובל בספר הזהב של קרן קימת לישראל, תמורת חמש מאות פזות. כן נתרמו כספים לילדים הפליטים בצרפת ובפולין ולמגן דוד אדום.

ביוזמת החברים **בצלאל ומני באלר**, נערכה סעודת צהרים חגיגית בפסח, ה-17 באפריל, למען בני העיר קובל והסביבה, באולם שברחוב קאנגאז'ה 3390. הסעודה הוכנה והוגשה על ידי ועדת הנשים בראשות **גב' באלר** ובעזרתן הרבה של הגברות **רחצ'ה גוז, חנה לייקך, דבור שר, רחל פנטורין, מינה אברך ואידה קרמר**.

סעודת הצהרים הביאה הכנסה של 1,815 פזות.

ב-7 במאי, ערב שבת, הוקן על ידי ועדת הנשים למען הנהלת האגודה ואורחים, מיפגש על עוגה ויין, לרגל מלאת שנה למדינת ישראל. באותה עת הוחלט גם לרשום את מדינת ישראל בת השנה בספר הזהב, תמורת חמש מאות פזות.

קיום ישיבות הנהלת האגודה במשרדי הבנק הקובלאי בסארמיניטה 2437, לא היה נוח ולכן נשכר ב-4 ביוני חדר במשרדי "האגודה המרכזית של יהודי פולין" ברחוב פואיררדון 667 ושם נמשכה פעילות הנהלתנו.

ב-24 ביולי 1949 נערכה מטעם האגודה הצגת תיאטרון שהותירה הכנסה של למעלה מ-965 פזות. ב-4 בספטמבר נערכה בבית הכנסת הליטאי באוריבורו 348 אזכרה לציון יום השנה של טבח קדושי קובל. במהלך טקס זה נאספו דמי יזכור בסך 839 פזות.

במקביל לכל הפעילויות הללו של ההנהלה וועדת הנשים, נעשה רבות בסיוע לבני עירנו הניצולים שרבים מהם כבר עזבו את מחנות העקורים ועלו לישראל. התחלנו לשלוח סיוע גם לשם. דיווח על כך, שנמסר עם המאזן לאסיפה הכללית שהתקיימה ב-23 באוקטובר 1949, מראה, כי במהלך השנה הוצאו על הסיוע ועל הוצאות אחרות, סכום של כמעט 12 אלף פזות.

באותה אסיפה נבחרה הנהלה חדשה בהרכב הבא: יו"ר – **בצלאל באלר**, סגני יו"ר – **ישראל מלמד** ו**חיים וינטר**, מזכיר כללי – **לייבל שיטר**, עוזר למזכיר – **ישראל קראמר**, מזכיר פעיל – **נפתלי גולסט**, גיזבר – **ישראל חיים פנטורין**. עוזר לגיזבר – **מנדל לייקר**. חברים: **א. י. גלפרין, ו. ויינשטיין, נ. וורצל, א. ב. קאפטשוק, מ. קיפר, ס. גולדצווייג**; מפקחי חשבונות – **יעקב אברך, י. וו. פינקלשטיין ז. וויינפר**. ועדת נשים: יו"ר – **מני באלר**, סגנית – **מינה אברך**, מזכירה – **רחל פנטורין**, גבייה – **אידה קרמר**. חברות: הגברות **וינטר, גולדצווייג, לייקר, קאפטשוק, גוישן, קיפר, קרייזר וויינשטיין**.

בישיבה הראשונה לאחר שההנהלה החדשה נבחרה, הוחלט לקבל את הצעתה של גב' באלר, לפיה יערך נשף פרידה לנשיא הפורש, ה' **יעקב אברך**, לאות הכרה על פעילותו הממושכת והמסורה לטובת אגודתנו. האירוע נערך ב-17 בדצמבר 1949 באולם באקנגאז'ה 3390 והשתתף בו קהל גדול של בני עירנו. ואכן הייתה זו הפגנת אהדה נאה לעסקן זה של אגודתנו שהיה פעיל בה שנים רבות. האירוע הותיר לטובת קופת האגודה 480 פזות.

בישיבות ההנהלה הבאות נקראו מכתביהם של בני עירנו הניצולים ולכל אחד מהם נשלח סיוע בהתאם לאפשרויות. באחת מהישיבות הללו, שנערכה בחודש מרץ, הועלתה הצעה של היו"ר **בצלאל באלר**, שהאגודה תוציא את "פנקס קובל" לזכר ביתנו הישן והחרב והקדושים שניספו על קידוש השם. הוא, באלר, הכריז כי הוא נוטל על עצמו לכנס את החומר הדרוש לכך ולעבדו. הצעת החבר באלר נתקבלה בשביעות רצון על ידי כל ההנהלה, שהצביעה למענה פה אחד. פעילות ההנהלה נמשכה ומלבד עבודת הסיוע הרגילה לבני עירנו הפליטים, שלא נפסקה כל הזמן, אפשר לצייץ את סעודת הצהריים החברית שנערכה בפסח ב-29 במרץ 1950, באולם בקאנגז'ו 3390, גם הפעם בהכוננתה הפעלתנית של יו"ר ועדת הנשים, גב' **מני באלר**, בעזרת כל ועדת הנשים והנהלת הגברים. האירוע הותיר רווח של 1,021 פזות.

ברצוננו להדגיש כאן, כי להצלחת הפקתם של כל האירועים המשפחתיים והחבריים ושאר הפעילויות, סייעה פעילותם של חברינו בני העיר: **י. ח. פנטורין, בריש קאפטשוק, בכל פליידרמן, מנדל לייקר, נפתלי גולסט, איסר שר, יהודה ורבה וישראל קראמר**.

כאשר יו"ר האגודה, החבר באלר, הודיע באחת מישיבות ההנהלה כי כבר יש ברשותו כמות משמעותית של חומר כתוב וכי כבר החל לכתוב את "פנקס קובל", הוחלט לקיים לציון המאורע, אירוע של "התחלת הפנקס", בצורת ארוחה בקאנגאז'ו 3390, וכרגיל הוכנה הסעודה והוגשה על ידי ועדת הנשים עם גב' באלר בראש. באירוע זה נקראו דברי הפתיחה של הפנקס וקטעים של כמה מאמרים המיועדים לספר זה. כל בני העיר נרשמו ושילמו במקום את תרומתם, כדי לסייע בהוצאת הפנקס. בסך הכל – למעלה משלושת אלפים פזות.

ב-20 באוגוסט באותה שנה, 1950, נערכה האזכרה ביום השנה לטבח הקדושים. הטקס התקיים בבית הכנסת ברחוב אוריבורו 348 ובמקום נאספו דמי יזכור שהסתכמו ב-805 פזות. יש להזכיר כאן, כי בישיבה בביתו של החבר באלר, החליטה ההנהלה שלא לכנס באותה שנה שום אסיפה כללית ולהאריך את כהונת ההנהלה הקיימת, עד להוצאתו לאור של "פנקס קובל".

כמסורת שהתפתחה אצלנו, יוצאי קובל, נערכה גם בפסח של 1951, ב-22 באפריל, סעודת צהרים חברית באולם בקאנגאז'ו 3390 וגם הפעם, כבשנים קודמות, לוותה הסעודה בתוכנית נאה של הגדה מודרנית, אשר נכתבה ונקראה בנעימה המסורתית על ידי **בצלאל באלר**, וקטעים נוספים של קריאה ושירה מפי בני עירונו. גם הפעם הוכנה הסעודה על ידי ועדת הנשים, כמו בימים עברו, ועברה בהצלחה גדולה, בהשאירה הכנסה של 2,423 פזות לטובת קופת האגודה.

מרירות רבה עוררה בקרב הנהלת האגודה ואצל כל חבריה, יוצאי קובל והסביבה, הטיפול הבלתי אחראי של בן עירונו **משה גרניטשטיין**, אשר בספרו בן שלושת הכרכים "והליון ביתי", הכתים והשמיץ [בעיקר בכרך השני] עסקנים קובלאים נכבדים וחשובים, מורים וסתם יהודים בעל בתיים, שרובם כבר ניספו בידי הרוצחים הנאציים, בהמציאו עליהם שקרים ובילבולים ובכלל תיאר את כל עדת היהודים מקובל [העיר שהוא מכנה שם "שמידוביץ"], באור מאוס, גרוע ומזוייף. את כל האישים הקדושים כד"ר **אשר פרנקפורט** – מנהל הגימנסיה העברית, **חיים גרינברג** – מנהל הבנק העממי היהודי, **יענקל בוראק** – עורך "קול קובל" ואחרים, שהוא "מתחשבן" איתם בספר הנ"ל, הכרנו אישית ואנו מעידים כי כל הרעות שהוא כותב שם אודותם מזוייפים וסתם דברי רכילות מתחילה ועד סוף. כדי לתקן למען ההיסטוריה את כל הבילבולים הללו, שגרניטשטיין כתב בספרו הנ"ל וכדי להסיר את הכתב המאוס שהוא השליך שם על כל עירונו, החלטנו להגיב על הנבלה הזאת באופן הבא: ב-12 ביוני 1951 פירסמנו ב"אידישע צייטונג" בבואנוס איירס את ההודעה הבאה:

"אגודת בני העיר קובל וסביבתה.

"נדהמים מכך שקראנו בספרו של משה גרניטשטיין 'והליון ביתי' שבו הוא מכתים ומעליב ברוע לב, מסיבות אישיות, יהודים מעירונו שהכרנו כעסקנים מכובדים וישרים, מורים ואחרים, שניספו על קידוש השם בידי רוצחים גרמנים. מכיוון שאינם יכולים להגן על כבודם בעצמם, החלטנו להגיב על הטיפול שלא נשמע כמותו מצד גרניטשטיין, באופן הבא:

- 1. להכחיש נמרצות ברבים את כל הבילבולים והשטויות שגרניטשטיין כתב בספרו.*
- 2. לסלקו מחברותו באגודתנו.*
- 3. לפנות לכל המוסדות הספרותיים והתרבותיים המוסמכים כאן בארץ ובחו"ל, שיסתייגו מהאופן שבו "נכתבו" זכרונות אלה, כדי להביא כבוד למלה היהודית.*
- 4. לבקש מכל בני העיר קובל שלא יהיה להם שום מגע ומשא איתו.*

[על החתום] ההנהלה"

מלבד זאת פנינו בכתב לאגודת הסופרים והעיתונאים היהודים "ה.ד. נומברג" כאן בבואנוס איירס וביקשנו שלאחר חקירה ודרישה נחוצה, יסתייגו מהנ"ל בגלל העניין הכאוב שלנו. על כך קיבלנו את התשובה הבאה:

"חברים חשובים מאוד.

"קראנו בתשומת לב את הכרך השני של הספר 'והליון ביתי' [זכרונות ווידויים של מי שיצא ולא חזר] שכתב בן עירכם, הסופר משה גרניטשטיין ואנחנו מבינים את כעסכם. למחבר לא הייתה שום זכות להתוודות על חטאים של אחרים ואיזכור אנשים בשמותיהם הוא פשע מבחינה אתית. בהביאנו בחשבון כי אלה שגרניטשטיין מתאר ככל כך אפלים, ניספו על קידוש השם, הרי שהפירסום שלו נגדם ונגד כל החיים היהודיים בוהליון הם פשוט חילול השם וחילול כבוד.

אנו מוצאים צורך להזהיר את **משה גרניטשטיין**, כי מהיום והלאה יתוודה בפני עצמו ולא לפני אחרים וכי יפסיק לכתוב כך, כדי שיצירותיו לא ייצקו שמן על אש האנטישמיות ואנו גם מבקשים, שבהצרתנו זו תשימו קץ לעניין הכאוב הזה, כי הוא כבר (בחזקת) כדי בזיון וקצף.
"בדרישות השלום החברותיות ביותר"

יעקב בוטושאנסקי
יו"ר

נ. קריטשמאר
מזכיר

כעת, כאשר אנו ניצבים כבר בסיום כתיבת "פנקס קובל", הוחלט באחת הישיבות האחרונות של ההנהלה לקיים את האזכרה השנתית הפעם ביום ראשון, ה-9 בספטמבר, בבית הכנסת באוריבורו 348, כפי שאכן נעשה. בטקס נאספו דמי יזכור בסך 885 פזות. מלבד הפעילות הכללית של חברי הוועדה, שמתבטאת בישיבות השבועיות ושיגור חבילות מזון לבני עירנו בישראל, נמשכת פעילותם הקדחתנית של יו"ר האגודה ועורך "פנקס קובל", **בצלאל באלר** וכל שאר חברי ההנהלה, כדי לוודא ש"פנקס קובל" ייצא לאור בתאריך שנקבע – ה-13 באוקטובר של השנה הנוכחית, 1951, כאשר נחגוג באירוע פומבי במלון "וורטהיין" בטוקומאן 2220, את השנה ה-25 לקיום אגודתנו ביחד עם הופעת "פנקס קובל".

תמונות קבוצתיות של ניצולים (שצורפו לפרק זה)

קבוצת קובלאים משארית הפליטה [חלק מארבעים איש], בעת הימצאם בקפריסין, בדרכם לישראל, בשנת 1948. שורה ראשונה, עומדים מימין לשמאל: משה זמל, נחמיה שטיין, יצחק וינרויב, צבי סויבל, יעקב שולט ודוב מילשטיין. יושבים מימין: משה יוז, נתן פלדמן, שולמית ברונשטיין, רבקה גבירץ, גניה מנדל, משה פנטורין וברוך בוראק. בשורה השלישית מימין: משה כמלר, ראובן באוך וישראל רויט.

קבוצת ניצולים קובלאיים. עומדים מימין לשמאל: זאסק, בבטשוק, בוקסר, העלמה פוגאטש, אינגבר, גלייזר וצ'רמושנה. [צולמו בוורשה בשנת 1948].

קבוצת קובלאים שנתרו בחיים, מצולמת בשליחה התחתית [פולין] ב-1947, בעת השתתפותם בשמחת ברית מילה אצל בן עירם, הקובלאי פינטשוק [הצעיר]. 1. קליימן ואשתו, 2. אברהם גלוז ואשתו, 3. פינטשוק [בעל הברית] ואשתו, 3. פינטשוק [הבכור] עם אשתו וילדתם, 5. אשר קאגאן, 6. יאשה בלומנפלד עם אשתו וילדתם, 7. בנו של בנקלמאכר האילם מרחוב מונופולנה [ממשפחת סטוליאן], 8. מיכל צינמנט עם אשתו ושני ילדיהם.

קבוצת קובלאים משארית הפליטה.

עומדים מימין לשמאל: 1. ברזניאק, 2. בנימין באלר, 3. יונה רובין, 4. וינרויט. יושבים משמאל לימין:
א. יעקב טייטלקר, 6. אשתו של יונה רובין עם שני ילדיהם, 7. אברהם גלז, 8. אשת בנימין
באלר, 9. אהרן בוקסר.